

Obsah

Contents

- 2 Editorial**
- 3 Slovo ředitele**
Michal Lukeš
- 6 Tvorba stálých expozic Národního muzea**
Michal Stehlík
- 11 Příroda**
Jan Sklenář, Jiří Sejkora, Ivo Macek
- 18 Evoluce**
Jiří Moravec, Petr Benda, Petr Dolejš, Jiří Hájek, Jaroslav Hlaváč, Jiří Mlíkovský, Radek Šanda
- 24 Výstavní celek muzejního experimentária ExperiMus – vývoj od konceptu Příběh planety Země***
Boris Ekrt
- 28 Dějiny***
Eva Doležalová, Marie Šedivá Koldinská, Martin Sekera, Jana Mezerová, Marek Junek
- 40 Lidé***
Jiří Košta, Petr Velemínský, Helena Svobodová, Vítězslav Kuželka
- 49 Pokladnice Národního muzea – klenotnice a numismatický kabinet**
Lucie Kодиšová, Lenka Vacinová, Jiří Sejkora, Luboš Polanský
- 58 Ze zákulisí příprav dětského muzea**
Petra Caltová, Zdeňka Kulhavá
- 63 Panteon mezi ideou a matematikou**
Michal Stehlík
- 67 Nové Národní muzeum pro návštěvníky**
Ivana Kocichová
- 69 Výstavní politika Národního muzea 2017–2020**
Michal Stehlík
- 2 Editorial**
- 3 Foreword by the Director**
Michal Lukeš
- 6 Creation of Permanent Exhibitions of the National Museum**
Michal Stehlík
- 11 Nature**
Jan Sklenář, Jiří Sejkora, Ivo Macek
- 18 Evolution**
Jiří Moravec, Petr Benda, Petr Dolejš, Jiří Hájek, Jaroslav Hlaváč, Jiří Mlíkovský, Radek Šanda
- 24 Exhibition of the Experimentarium Museum ExperiMus – Evolution from the Concept The Story of Planet Earth***
Boris Ekrt
- 28 History***
Eva Doležalová, Marie Šedivá Koldinská, Martin Sekera, Jana Mezerová, Marek Junek
- 40 People***
Jiří Košta, Petr Velemínský, Helena Svobodová, Vítězslav Kuželka
- 49 Treasury of the National Museum – Jewellery and Numismatic Cabinet**
Lucie Kодиšová, Lenka Vacinová, Jiří Sejkora, Luboš Polanský
- 58 From Backstage of the Children's Museum Preparations**
Petra Caltová, Zdeňka Kulhavá
- 63 Pantheon – between Idea and Mathematics**
Michal Stehlík
- 67 A New National Museum for its Visitors**
Ivana Kocichová
- 69 Exhibition Policy of the National Museum 2017–2020**
Michal Stehlík

* recenzované příspěvky

* peer-reviewed articles

Editorial

Muzeum

Speciální číslo časopisu Muzeum má za cíl informovat o postupu příprav nových stálých expozic Národního muzea. Chce představit jejich obsahovou náplň, přístup muzea, ale také dokumentovat dosavadní postup prací, včetně praktických aspektů. Budování nových stálých expozic na více než 12 tisících metrech je bezesporu největším muzejním projektem v našich zeměpisných šířkách. To vše navíc spojeno s generální rekonstrukcí Historické budovy Národního muzea, která je nepřehlédnutelným symbolem celé země.

Obsah expozic musí (a chce) ještě nadto propojit charakter sbírky Národního muzea – především spojení přírodovědeckých a společenských sbírek. Všechny tyto aspekty jsou mimořádnou šancí, ale také velkým rizikem. Za tvůrčí obsahovou práci kurátorů a externích spolupracovníků z jiných muzeí, ústavů AV ČR či univerzit je množství organizační administrativní práce, agenda výběrových řízení, hledání architektů, grafika, tvorba audiovizuálních programů atd. To vše s limitem budovy, která je národní kulturní památkou.

Období příprav se právě v roce 2017 „přelamuje“ do fáze realizačních kroků. Právě tento rok byl klíčový. Po problémech s architektonickou soutěží bylo rozhodnuto

o alternativním způsobu oslovování architektů, Národní muzeum muselo ovšem předtím jasně definovat tematické a prostorové rozdělení jednotlivých expozičních celků. A tak je dnes již zřejmé, že budoucí stálé expozice, otevírané v letech 2019 a 2020, budou obsahovat témata Příroda, Evoluce, Dějiny (včetně samostatného 20. století v Nové budově NM), Lidé (archeologie / antropologie / klasická archeologie), Dětské muzeum, Klenotnice a Numismatický kabinet. Samostatnými celky bude revitalizace Panteonu a spojovací chodba mezi oběma budovami. Každá ze součástí bude zcela novým expozičním celkem, zároveň budou vytvářet obraz světa kolem nás v logických propojeních, odkazech, souvislostech.

Toto číslo časopisu vás provede obsahem jednotlivých připravovaných expozic, stejně jako poodhalí organizaci příprav, jakož i výstavní strategii Národního muzea do příštích let. Přeji inspirativní čtení.

*doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.
Náměstek generálního ředitele pro centrální
sbírkotvornou a výstavní činnost*

Slovo ředitele

Foreword by the Director

Michal Lukeš

Národní muzeum již podruhé připravilo zvláštní vydání časopisu *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* věnované novým expozicím, které připravujeme do prostor naší Historické a Nové budovy. Snažíme se tímto způsobem veřejnost informovat o naší práci a o připravovaném novém Národním muzeu a také deklarovat, jakou tomuto tématu přikládáme velkou důležitost.

Je to poprvé v historii, kdy Národní muzeum nejen generálně opravuje a upravuje svou Historickou budovu, ale rozšiřuje své tradiční výstavní prostory i do sousední Nové budovy NM. Obě budovy jsou již nyní propojeny podzemní cestou. Vzniká tak jedinečný muzejně-výstavní komplex v samém centru Prahy.

Ještě nikdy za 200 let existence Národního muzea neměli muzejní pracovníci možnost připravovat do zcela nových a renovovaných prostor všechny expozice najednou, přemýšlet o nich jako o jednom celku. Jedná se tedy nejen o historickou šanci, ale zároveň o nelehkou výzvu a složitý úkol. Naší ambicí je nejen vybudovat zcela nové expozice k jednotlivým tématům a oborům, kterým se Národní muzeum odborně a sbírkově věnuje, a změnit jejich dosavadní neuspokojivý stav a úroveň, ale zároveň vybudovat vskutku nové, moderní a progresivní Národní muzeum na světové úrovni. Chceme pro návštěvníky připravit zajímavý, srozumitelný celek, který jim umožní obdivovat celou řadu unikátních exponátů. Také však chceme vyprávět množství navzájem souvisejících příběhů lidských dějin, vývoje a zákonitostí přírody a návštěvníky do nich vtáhnout, zábavnou a interaktivní formou je seznamovat s nejnovějšími vědeckými poznatky. Byli bychom rádi, aby od nás odcházeli nadšeni, zaujati a otevření dalšímu poznání a aby se k nám často vraceli.

To je celkem srozumitelné a ambiciózní zadání. Pro jeho naplnění je však nutné překonat mnohé překážky. Ten největší

limit je především v nás, ve zvyklostech, rutinně muzejnické práce, úzké specializaci jednotlivých odborných pracovníků. Aby se totiž naše ambice naplnily, je nezbytně nutné citlivě překročit hranice jednotlivých oborů a specializací a náš příběh vyprávět v souvislostech. Jedna kapitola musí navazovat na kapitoly další, navzájem se musejí inspirovat a doplňovat. Velké autorské kolektivní dílo musí mít své zápletky a pointy. Expozice jako celek musí být srozumitelné všem našim návštěvníkům. Mladším i starším, vzdělaným i méně sečtělým, našincům i cizincům...

Myslím, že všichni v Národním muzeu jsme si od začátku tento limit uvědomovali. Již několik let pracujeme, přemýšlíme, diskutujeme. Na základě těchto diskusí potom upravujeme zadání i prostorové rozmístění expozic. Snažíme se být kreativní a otevření podnětům a nápadům druhých. Víme, že některé věci nelze uspěchat, a také to, že takováto výzva a zároveň krásná práce se pro naši generaci muzejníků již nebude opakovat.

Odborná příprava expozic je samozřejmě tou nejdůležitější a základní částí při jejich tvorbě, ale pro jejich celkové vyznění a návštěvnickou atraktivnost je třeba překonat i mnoho dalších překážek a zapojit do tvůrčího týmu mnoho dalších profesí a specialistů.

Před architekty stojí nejen složitý úkol připravit expozice na mnoha tisících metrů čtverečních výstavních a návštěvnických ploch, ale též najít citlivé a zajímavé řešení pro dvě zcela odlišné budovy, novorenesanční budovu z konce 19. století a nezvyklou moderní architekturu naší Nové budovy, bývalé burzy a následně Federálního shromáždění. Musejí pečlivě uvážit, kdy nechat vyniknout půvab starých interiérů, včetně původního mobiliáře a historických vitrin, a kdy naopak využít nejmodernější prvky současného výstavního designu. Zároveň je třeba respektovat odborné zadání muzejních kurátorů, nechat vyniknout unikátnost a krásu sbírkových předmětů, jednotlivé celky expozic konci-

PhDr. Michal Lukeš, Ph.D.
generální ředitel Národního muzea
michal_lukes@nm.cz

povat autenticky a originálně, ovšem při vnímání muzea jako jednoho celku a respektování návštěvnických a provozních potřeb veřejného prostoru, který ročně navštíví mnoho stovek tisíc návštěvníků s různými potřebami a očekáváními.

Vedle odborného a architektonického řešení se současné muzejní expozice neobejdou ani bez moderní audiovizuální náplně, která jim dodá nejen interaktivitu, ale především znásobí množství sdělovatelných informací, aniž by jimi návštěvníky přehltla a unavila. Naše přemýšlení v tomto směru pak musí být již dnes velice futuristické. Je nutné použít takové technologie, které budou moderní nejen v době otevření expozic, ale dokážou držet tempo s velkou dynamikou dnešního informačního a technologického pokroku.

V neposlední řadě jsou muzejní expozice nedílnou součástí vzdělávacího procesu

a zdrojem poznání. Nejenže jejich částí bude speciální dětské muzeum, zaměřené na nejmenší návštěvníky, ale i expozice jako celek musejí být vybaveny výukovými linkami zaměřenými na jednotlivé školní předměty a věkové skupiny. To je veliký úkol nejen pro muzejní pedagogy, ale vůbec pro všechny členy tvůrčího týmu, který mimo jiné prověří jejich schopnost hledět na mnohé věci opět dětskýma očima.

Jedná se vskutku o výjimečnou výzvu a nelehký úkol, jenž si žádá nebývalou míru práce, ale také spolupráce a schopnosti dívat se na staré věci novým způsobem. Jak se to Národnímu muzeu nakonec opravdu vydaří, poznají jeho návštěvníci až po zpřístupnění všech nových expozic. Jakým směrem jsme se vydali, si však můžete přečíst již v tomto zvláštním vydání.

Návrhy nových expozic. Vizualizace Daniel Kříž, Jan Albrecht, Renata Slámková.

Tvorba stálých expozic Národního muzea

Michal Stehlík

Creation of Permanent Exhibitions of the National Museum

At the onset of preparations of new permanent exhibitions of the National Museum (NM) in 2011, it was necessary to define their content. Several expert teams composed of NM staff and other institutions took part in this process. Historical topics were embraced in a novel perspective, their comprehensive presentation was so far absent in the NM. Social science expositions in the History exhibition will map the development of society from the Early Middle Ages until the end of the 20th century. The People exhibition will interlink the topics of anthropology, archaeology and classical archaeology. Natural science topics will be elaborated on three levels – nature around us, stories of evolution, and an experimental area (ExperiMus). They will reveal processes affecting the shape and transformations of Earth. The Social and Natural science parts will be linked through the Treasury exhibition. The Pantheon and the Children's Museum will form completely independent units. The architecture of exhibitions will be the result of public tenders conducted in compliance with the Act on Public Contracts. New expositions of the NM are to be opened in 2019 (Natural science) and 2020 (Social science) on a total area of 12 000 m².

Keywords: National Museum, Expositions, Natural Science, Social Science, Architectural Tender

Národní muzeum stálo na počátku přípravy stálých expozic pro zrekonstruovanou Historickou budovu před poměrně novou situací. Předně bylo nutné definovat obsahovou náplň stálých expozic, dále připravit organizační strukturu a postup prací tak, aby byl zajištěn tento mimořádný projekt uvnitř standardního fungování instituce. Ke stránce obsahové a organizační dále přistupují aspekty vnější – ať již systém výběrů dle zákona o zadávání veřejných zakázek, hledání architekta stálých expozic, či komunikace s veřejností, laickou i odbornou. To vše představuje komplex dílčích úkolů, jejichž výsledkem by mělo být otevření stálých expozic.

Obsah

Národní muzeum diskutovalo v několika týmech od roku 2011 obsahovou náplň stálých expozic. Původní obsahové představy se průběžně proměňovaly a zároveň do nich vstupovaly vnější impulsy inspirací

ze zahraničí či veřejných diskusí o některých aspektech směřování obsahu. Národní muzeum stálo před jedinečnou příležitostí zcela nově koncipovat program stálých expozic – prakticky poprvé ve svých dějinách –, a to především v oblasti společenskovedních – historických témat. Když se ohlédneme za minulostí stálých expozic, tradiční byla v Historické budově prezentace archeologická, mineralogická, zoologická či paleontologická. Prakticky chyběl pohled na dějiny v jejich celistvosti. Historická expozice byla před rokem 1989 vybudována v Lobkovickém paláci, po roce 1989 byla mírně upravena a vzápětí uzavřena vzhledem k předání paláce zpět do rukou původních majitelů. Návštěvník Historické budovy tak nikdy neměl možnost konfrontovat se se stálou expozicí dějin za horizontem raného středověku. Také to byl jeden z důvodů, proč se Národní muzeum rozhodlo přistoupit k budování stálých expozic ve zcela nové logice.

Předpokladem pro prezentaci přírodovědeckých témat byl jednak sbírkový fond,

doc. PhDr. Michal Stehlík,
Ph.D.

Národní muzeum – náměstek
pro centrální sbírkotvornou
a výstavní činnost
michal_stehlik@nm.cz

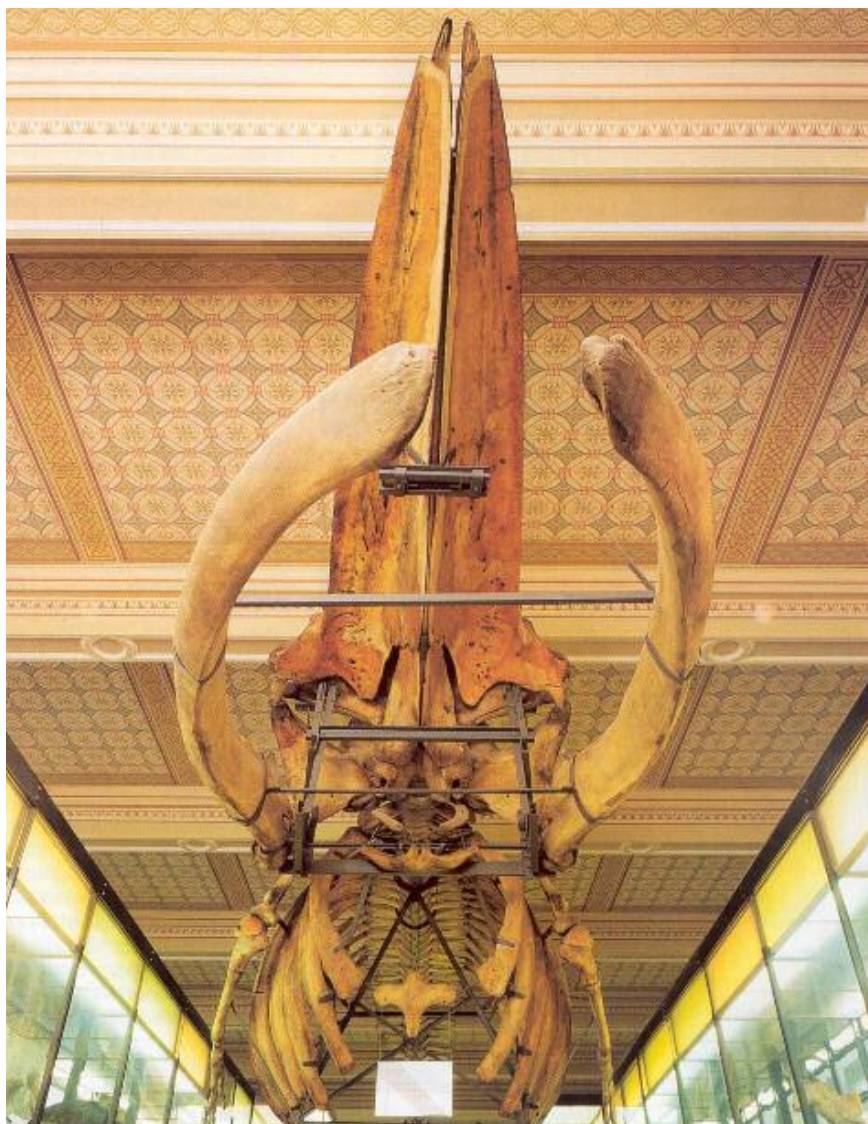
Historická budova Národního muzea. Foto Ota Palán.

jednak tematické rozdělení do tří přístupů – příroda kolem nás – prezentace vývoje přírody od prvohor k dnešku; – příběhy evoluce – seznámení s počátky života

v mořích až k savcům; *ExperiMus* – původně idea prezentace vývoje planety postupně transformovaná do originálního výstavního pokusu o skutečně experimentální

Nová budova Národního muzea. Foto archiv NM.

Plejtváček myšok ze sbírky
Národního muzea.
Foto archiv NM.

muzeum odkrývající návštěvníkovi při své interaktivitě přírodní procesy ovlivňující podobu a proměny Země. Uvnitř těchto tří přístupů – budoucích expozičních tras – se samozřejmě návštěvník setká s klasickými částmi či exponáty spojenými s dějinami muzea – ať již v podobě části klasické mineralogické expozice, či konkrétním exponátem „velryby“, tj. plejtváčka myšoka, v zoologické části trasy *Evoluce*. Specifickou výstavní částí bude pak prezentace tématu Svět hub a lišejníků, navázaného na část *Příroda*, ovšem zohledňující i společenskou specifičnost tohoto tématu. Přírodniny ze sbírek Národního muzea budou dále zastoupeny v samostatné trase *Pokladnice NM*, která bude zahrnovat jak přírodní materiály, tak i jejich využití člověkem do podoby šperků či mincí – propojí se zde tak sbírky Přírodovědeckého a Historického muzea NM. Z hlediska sbírkového fondu budou tyto trasy obsahovat drtivou většinu exponátů ze sbírek Národního muzea, v pří-

padě potřeby a nutnosti doplnění obohačené o nově zajištěné modely.

Společenskovední expozice budou, jak bylo řečeno výše, mapovat historický vývoj prostoru a společnosti od raného středověku do dnešních dnů. Základní trasa *Dějiny* tak v chronologii – středověk, raný novověk, 19. století – provede návštěvníka vývojem našeho prostoru v části Historické budovy. Vývoj 20. století, symbolicky započatý vypuknutím 1. světové války, bude prezentován v prostorách bývalé Sněmovny národů v Nové budově NM. To je další nový aspekt pro obsah i organizaci expozic – zapojení Nové budovy do celého konceptu stálých expozic Národního muzea. Symbolickým přechodem mezi staršími a moderními dějinami bude pak Spojovací chodba, která návštěvníka díky multimediálnímu programu provede vývojem 20. století v symbolickém prostoru Václavského náměstí. Další trasou společenskovední, kombinovanou však přirozeně se sbírkami Přírodovědeckého muzea, bude expozice s pracovním názvem *Lidé* propojující témata antropologie, archeologie a klasické archeologie. V symbolickém postupu člověk – kultura – civilizace zde budou představeny především sbírky Národního muzea. Pokud jde obecně o sbírkový fond pro společenskovední část, zde je Národní muzeum v situaci, kdy se poměrně výrazně projevuje jeho někdejší sbírkotvorná „zemskost“ – a pro představení celistvějšího pohledu na dějiny budou nutné jak zápůjčky, tak výroba replik.

Poměrně samostatným expozičním celkem je pak samotný historický prostor Panteonu s ochozem. Zde by se měla situace instalace soch a bust vrátit k roku 1948 a ochoz by se měl využít pro vysvětlení složitějšího vývoje tohoto prostoru ve 20. století. V Nové budově bude pak připraven speciální výstavní/interaktivní prostor pro dětské muzeum s pracovním názvem *Stroj času*, které bude zaměřeno na věkovou kategorii předškoláků a prvního stupně škol. Podstatou této prezentace bude hledání a vysvětlení souvislostí. Výše naznačené obsahové rozdělení bylo definitivně rozvrženo po diskusích během roku 2016

a potvrzeno generálním ředitelem na jaře 2017, včetně dislokací. Ty souvisely se soutěží na architektu expozičních, kterou Národní muzeum absolvovalo v letech 2015–2017. V původních úvahách figurovala ještě témata *Příběhy střední Evropy* či *Planeta Země*. V prvním případě došlo ke zrušení této myšlenky a jejímu nahrazení tématem *Lidé*, ve druhém případě došlo k transformaci do projektu *ExperiMus* a rovněž ke změně v předpokládané dislokaci.

Architektura a projekty

Národní muzeum připravilo v roce 2015 architektonickou soutěž, která měla nalézt architektu stálých expozičních. Otevřená soutěž na základě podmínek České komory architektů byla obeslána celkem 25 ateliéry, včetně několika zahraničních, z nichž 6 postoupilo na základě rozhodnutí poroty do druhého kola. Po vyhlášení výsledků v polovině roku 2016 však došlo ke zpochybnění celé soutěže několika účastníky, z nichž jeden se následně obrátil i na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Ten rozhodl v několika instancích a nakonec rozhodl v polovině roku 2017 o zrušení celé soutěže, a to zejména z důvodů neslučitelnosti části podmínek České komory architektů se zákonem. Národní muzeum tak stálo v polovině roku 2017 před poměrně obtížnou situací hledání architektonické podoby expozičních. Po konzultaci se zřizovatelem se rozhodlo jít do procesu oslovování architektonických studií – primárně těch, která uspěla v předchozí soutěži. V první fázi oslovilo muzeum šest studií s žádostí o předložení návrhů na přírodovědecké části expozičních a v září 2017 si na základě vnitřní diskuse vybralo dva ateliéry pro realizaci této části. Následně dojde k oslovení ateliérů i na další části expozičních. Studia zpracují studie interiérů a Národní muzeum předpokládá během podzimu 2017 vysoutěžení projektanta stálých expozičních, který převede studie interiérů do formy potřebné pro následnou soutěž na zhotovitele expozičních. Jedná se o velice komplikovaný, právní a organizačně složitý proces, na jehož konci by mělo být otevření přírodovědeckých částí na pod-

*Panteon Národního muzea.
Foto Jaroslav Kvíz.*

zim 2019 a zbylých, společenskovedních v polovině roku 2020. Konzultantem pro výběr architektů a jistý scelující přístup k expozičním se stal architekt Josef Pleškot. Národní muzeum zároveň předpokládá vypsání samostatné soutěže na grafické studio, které by mělo následně spolupracovat s architekty na výtvarné podobě budoucích stálých expozičních. Samostatným tématem pak bude příprava audiovizuálních a multimediálních částí nových expozičních.

Organizace a termíny

Složitý proces přípravy stálých expozičních předpokládá také dostatečné personální a organizační zajištění. Již v roce 2014 vzniklo oddělení hlavního manažera expozičních, které se zpočátku věnovalo především zásadnímu kroku architektonické soutěže. V čele tohoto oddělení stála v letech 2014–2017 Mgr. Dagmar Fialová. Oddělení bylo postupně budováno z hlediska potřeb

Návrhy nových expozic.
Vizualizace Daniel Kříž,
Jan Albrecht,
Renata Slámková.

přípravy expozic, jedná se především o pracovní místa produkčních nových expozic, místa pro zajištění pasportizace sbírkových předmětů, investičních techniků pro přípravu výběrových řízení, dále administrativy, redakce a nakonec i odborníků na nová média a didaktiku. Poslední dvě oblasti byly organizačně zakotveny do stávajících oddělení Národního muzea a do expozic se zapojí projektovou formou. Oddělení vede od 1. října 2017 Mgr. Petr Brůha. Nutná součinnost práce je napříč celým Národním muzeem, od odborných složek přes ekonomicko-provozní odbor a odbor náměstka pro investiční činnost. Organizačně spadá toto oddělení pod náměstka pro centrální sbírkotvornou a výstavní činnost. Před tímto oddělením, resp. celým Národním muzeem, stojí nyní hektické období dokončení projektu stálých expozic. I. definitivní libreta a práce na scénářích, II. definitivní výběr architektů expozic, III. výběr grafika expozic, IV. výběr projektanta expozic, V. výběr zhotovitelů expozic. Součástí jsou pak návaznosti na budoucí návštěvnický provoz, didaktickou linku, součinnost a vnímání návštěvníků se specifickými potřebami – to vše v organizační komunikaci s Úsekem pro práci s veřejností. Jak bylo výše zmíněno, Národní muzeum předpokládá otevření přírodovědecké části stálých expozic v říjnu 2019 a společenskovoední části v červnu 2020.

Národní muzeum je centrální muzejní institucí České republiky, i přesto – nebo

právě proto – nemůže nové stálé expozice připravovat uzavřeně pouze v týmech svých odborníků. Během roku 2014 zrealizovalo muzeum oponentní řízení libret, ze kterých vzešly některé částečné úpravy, v případě historických expozic pak nutnost zcela zásadní revize. V případě přírodovědeckých témat vznikl v roce 2017 odborný poradní panel ředitele Přírodovědeckého muzea, který dává průběžnou zpětnou vazbu. V panelu jsou zastoupeni jak odborníci z akademické sféry, oblasti popularizace, tak i zahraniční odborníci. Společenskovoední témata měla zásadnější problém, a to v samotné odborné kapacitě uvnitř Národního muzea. Také proto se aktuálně na expozicích podílí aktivně jako součást týmu odborníci z Univerzity Karlovy, Akademie věd ČR, jakož i dalších institucí. Ti jsou zároveň zárukou jisté zpětné vazby mimo čistě kurátorský pohled na podobu stálých expozic. Samozřejmostí jsou inspirace ze zahraničí a zkušenosti, nejnověji v této oblasti zejména muzeum evropských dějin v Bruselu či nové expozice v Berlíně. V případě *Pokladnice* byl materiál oponován na semináři ve spolupráci s Victoria and Albert Museum v Londýně.

Proces budování nových stálých expozic v sobě samozřejmě nese i značná rizika, a to nejen odborná. Je to záležitost termínů a zákona o zadávání veřejných zakázek, součinnost s rekonstrukcí Historické budovy Národního muzea či finanční strop celé investice. Přes všechna rizika, z nichž některá se plně možná ještě neprojevila, věřím v úspěch celého projektu, na jehož konci by mělo mít Národní muzeum ve svém komplexu Historické a Nové budovy zcela nové stálé expozice na ploše více než 12 tisíc metrů čtverečních. Pro návštěvnický dojem však nebudou důležité metry čtvereční, ale emoce, pocit a informace, které si z „nového“ Národního muzea odnesou.

Příroda

Jan Sklenář, Jiří Sejkora, Ivo Macek

Nature

Nature (Příroda) is an aggregate of more or less separate permanent natural science exhibitions. These are focused on mineralogy, meteorites and tektites, famous ore deposits and mines of the Czech Republic, prehistorical development of Czech territory, mycology and botany. The majority of "Nature" is devoted to geosciences, whereas contemporary nature of the Czech Republic will be presented in a series of multidisciplinary temporary exhibitions focused on individual phenomena of (not only) Czech nature and on the interrelations of man and nature. The mineralogical exhibition will be installed in its original location and historical furniture being a reminder of the original exhibits that have been preserved intact since the end of the 19th century.

Keywords: Exhibitions, Natural History, Palaeontology, Mineralogy, Botany, Mycology, Cultural Heritage

Příroda je blok samostatných expozičních celků, které na sebe prostorově navazují a/nebo ve větší míře odkazují k českému prostředí. Zastoupení témat i oborů vychází na jedné straně z charakteru a vzájemných proporcí sbírkových fondů Národního muzea (NM), na straně druhé z potenciálu vypovídat o (české) přírodě či zaujmout jednotlivé návštěvnické skupiny.

Východiska

Muzejnictví 21. století se nachází ve zcela novém prostoru. Nebývalou úlohu v něm hrají virtuální prostředky komunikace. Potenciální návštěvník muzea se již s reálnými předměty, doklady – a konečně i s přírodou samotnou – ve své každodennosti setkává nesrovnatelně méně než ještě před patnácti dvaceti lety. Naprostá většina informací je získávána prostřednictvím internetu, ve školní výuce ustoupily demonstrace přírodnin prezentacím předávaným audiovizuálními prostředky. V neposlední řadě si Češi téměř odvykli pohybovat se běžnou krajinou pěšky.¹ Pro muzeum jako společenskou instituci se tak otvírá nečekaně významná nika uvnitř jeho vlastního prostoru: jeho úloha, více než kdykoliv předtím, spočívá v setkání s exponátem. Naopak textové, obrazové a multimediální prostředky vlastní téměř všem ostatním informačním a vzdělávacím

médiím (stejně jako velké části zábavních institucí) mohou být v expozičních dneška potlačeny, neboť mají jiné silné platformy. V celé koncepci nových expozičních NM má ústřední úlohu exponát, sbírkový předmět – reálný exemplář vystavovaný v plánovitém, nenáhodném kontextu.² Nejinak tomu musí být i v bloku expozičních zvaném *Příroda*. I když je záběr sbírkové činnosti NM v oblasti přírodních věd zpravidla spíše globální, daří se mu sbírkotvornou činností v řadě oborů pokrývat území České republiky (ČR) už bezmála 200 let. Některé chybějící předměty, především rozměrné exponáty ilustrující současnou českou přírodu a její kvartérní vývoj, je možné získat vlastními prostředky nebo ve spolupráci s dalšími institucemi, kolegy i soukromými badateli v terénu. V menší míře, pokud to dovolují přidělené finance, jsou sbírkové předměty doplňovány nákupy. Dlouhodobým výpůjčkám, u stálých expozičních problematickým, by mělo být možné se vyhnout. Z prostorových důvodů, ale konečně i z důvodu srozumitelnosti a přehlednosti pro návštěvníka, je nutné pečlivě volit výběr témat.

Příroda „česká“, příroda „současná“?

O tematickém rozsahu a provedení expozičních mimo linky zaměřené na evoluci živočichů se v přírodovědeckém týmu vedla

1 Pokud se jí pohybujeme aktivně, projíždíme jí nejčastěji na kole nebo na kolečkových bruslích, což nám obvykle zamezuje v reálném kontaktu s přírodou. Kromě ochuzení našeho myšlenkového světa se snižuje naše emocionální sepětí s přírodou v našem okolí. Narůstá tak ohrožení otevřené krajiny v okolí našich sídel, neboť zákonitě klesá angažovanost v případě necitlivých zásahů do krajiny.

2 To je významné ve srovnání s možnostmi internetu. Expozice umožňuje návštěvníkovi přizpůsobit vnímání vlastnímu stylu mnohem spíše než text v podobě knihy, předkládá ovšem předměty i témata v plánovaném kontextu a výběru. Expozice jako médium dává prostor individuálnímu čtení, interpretaci, ale do jisté míry omezuje možnost nesoustředěného, náhodného vnímání příznačného pro užívání internetu.

Mgr. Jan Sklenář, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
paleontologické oddělení
jan_sklenar@nm.cz

Mgr. Jiří Sejkora, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
mineralogicko-petrologické
oddělení
jiri_sejkora@nm.cz

RNDr. Ing. Ivo Macek

Národní muzeum – ředitel
Přírodovědeckého muzea
ivo_macek@nm.cz

poměrně dlouhá intenzivní diskuse. Hlavním problémem bylo expoziční zpracování současné české přírody. Čím je česká příroda zvláštní? A známe nějaký jednotlící moment, na kterém lze postavit vyprávění o ní? Jak ji představit pomocí reálných exponátů a jaká témata jsou vůbec pro muzejní expozici vhodná? Má to být spíš expozice, nebo instalace? Jak bude podobná expozice/instalace vypadat za deset, patnáct nebo dvacet let? Jak se věnují české přírodě regionální muzea?³

Prvním řešením zvažovaným již v roce 2009 byla instalace v podobě malého okruhu šitého na míru prstenci drobných místností obklopujících hlavní schodiště. Ten se měl jmenovat „Znáte českou přírodu?“ a jeho hlavním tématem byla česká (středoevropská) příroda jako stále se měnící systém. Jednotlivá podtémata pak měla návštěvníka seznamovat s vybranými zajímavostmi české přírody; často se známými prvky české přírody ukazovanými v nových, překvapivých souvislostech. „Stripový“ charakter se dobře hodil ke spíše odděleným drobným místnostem. Během hledání proporcí mezi společenskovedními a přírodovědeckými expozicemi se ale takové prostorové řešení ukázalo být jen těžko uskutečnitelné.

S „přesunem“ plánování do klasických výstavních sálů najednou přestal atomický soubor vybraných zajímavostí fungovat. Bylo zřejmé, že je třeba najít nějakou vyhraněnější celkovou koncepci. Autorský tým pak pracoval se třemi základními východisky: středoevropským prostorem jako místem protínání migračních cest (sezonních i změn areálu) a představením významných fenoménů české přírody od rybníků přes skalní města po alpskou tundru. Základním klíčem pro uspořádání expozice mělo být biogeografické členění území ČR do jednotlivých subprovincií (hercynské, polonské, západokarpatské a severopanonské). Takové řešení ovšem hned přineslo nový problém. Jak téma výstavně uchopit tak, aby příliš nesklouzávalo k plochým obrazovým a textovým prvkům (včetně multimediálních) a dioramatickým nápodobám přírodních prostředí, která, zcela reálná,

jsou za humny? Jak se vypořádat s prostorovou disproporcí mezi částí území spadající do hercynské subprovincie vůči ostatním, zasahujícím drobnými cípy? Není snad biogeografie drtivě většině návštěvníků zcela neznámá a jako koncept nepřístupná? A je vhodné zrovna z ní dělat téma expozice o české přírodě? A konečně, není zavádějící vystavovat pro jednotlivé subprovincie vybrané přírodní a krajinné fenomény, když se z principu vesměs s biogeografickým konceptem míjejí? Bráno do důsledku: Co je na skalním městě nebo krajinně rybníků typického pro hercynskou subprovincii?

Posledním pokusem bylo napojit plynule expozici o současné české přírodě na expozici věnovanou její minulosti (*Česká okna do pravěku*) a postavit ji s důrazem na hledání odrazů minulého vývoje v současné podobě české přírody a sledování jejích proměn od pleistocénu do současnosti. Námět se ukázal být nosným a tým ve spolupráci s přizvanými specialisty přišel na celou řadu zajímavých témat. Část z nich přímo volá po detailním, koncepčním zpracování, a tak se ukázalo, že i když máme poměrně solidní klíč k vybudování zajímavé expozice, nedostává se pro takové pojetí adekvátní prostor ani v budově, ani v pozornosti předpokládaných návštěvníků.

Výsledkem diskuse a přemýšlení o realizaci jednotlivých koncepcí je nový model prezentace současné (české, živé) přírody a krajiny. Opustili jsme představu trvalé expozice o současné české přírodě jako celku a rozhodli jsme se nahradit ji sérií střednědobých/dlouhodobých výstav věnovaných přírodě, krajinně a jejich proměnám v současnosti. Tato série výstav, kterou můžeme pracovně nazývat *Příroda, člověk, souvislosti*, umožní, aby muzejní prezentace současné přírody byla skutečně aktuální a živá. Jen prostřednictvím těchto tematických výstav je návštěvníka možné provést jednotlivými tématy do takového detailu, aby si mohl odnést hluboký dojem a poznání. Témata pro výstavy obměňované s periodou dvou až tří let vykristalizovala z dosavadní přípravy expozic a je jen třeba je rozpracovat do detailů.

3 *Současná česká příroda je tématem mnoha expozic regionálních muzeí ČR. Obvykle se jedná o expozice zaměřené na lokálně významné biotopy z území sledovaného muzejní institucí, popřípadě na biodiverzitu, respektive systematickou biologii s důrazem na region. Jedním z hlavních výrazových prostředků je obvykle dioráma se začleněnými vycpaninami živočichů. Nově jsou do těchto expozic zapojovány nejen multimediální, ale i interaktivní prvky. Jedním z výrazných, zpracovaných projektů tohoto typu z poslední doby je expozice Vlastivědného muzea v Olomouci realizovaná v roce 2012. Z blízkého zahraničí pak můžeme uvést rovněž poměrně nové expozice „Zázrak přírody – biodiverzita Slovenska“ Slovenského národního muzea v Bratislavě zpřístupněné v roce 2010. Systematicky založenou expozici postavenou na kvalitních vycpaninách vystavených klasickým způsobem ve vitrinách realizovalo v posledním desetiletí např. Slezské zemské muzeum v Opavě („Příroda Slezska“, 2010).*

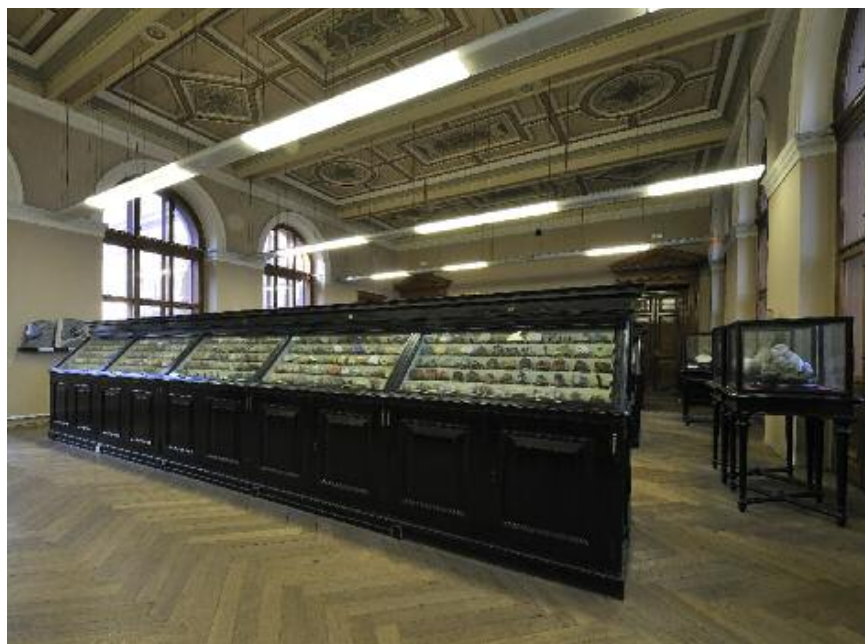
Hlavním cílem bude návštěvníkovi pomoci vybudovat si vztah k české přírodě, inspirovat ho k většímu přemýšlení o ní i o krajině, vést ho k zájmu o živou i neživou přírodu v jeho okolí. Se zahájením první tematické výstavy je však možné počítat až po otevření trvalých expozic.

Výběr témat a celkové uspořádání

Na základě výše uvedených východisek byly postupně zformovány následující tematické oddíly, tvořící blok expozic *Příroda*: (1) *Svět nerostů*, zahrnující výstavní celek věnovaný meteoritům a tektitům i speciální část věnovanou fyzikálním vlastnostem minerálů, (2) *Česká okna do pravěku* věnovaná vývoji dnešního území ČR a především života na něm v geologické historii a oddíl (3) *Houby a rostliny*.

Volně na expoziční blok *Příroda* navazují tematické výstavy *Příroda, člověk, souvislosti* a další tři satelity vložené do jiných expozičních celků – mineralogicky zaměřené části expozice *Pokladnice Národního muzea* (viz článek *Pokladnice Národního muzea – klenotnice a numismatický kabinet* v tomto čísle), oddíl navázaný na společenskovední celky věnované nemocem, zraněním a jejich léčení v minulosti a expozice věnovaná antropologii navázaná na oddíl společenskovední expozice věnované archeologii a antice (obojí viz článek *Lidé* v tomto čísle). Jednotlivé části bloku *Příroda* budou těsně komunikovat s expozicí-laboratoří *ExperiMus* (viz článek *Výstavní celek muzejního experimentária ExperiMus – vývoj od konceptu Příběh planety Země* v tomto čísle) vysvětlující podstatu geologických i biologických jevů v tematických programech.

Vnitřní struktura jednotlivých expozic *Přírody* vzniká až v současnosti, kdy se autorský tým rozšířil o architektky. Základní uspořádání a návaznosti jsou však zřejmé již nyní: vycházejí z vnitřní struktury bloku *Příroda* a pevné pozice reinstalovaných expozic systematické mineralogie, meteoritů a tektitů, které mají být umístěny v původním mobiliáři na stejném místě jako v době prvního otevření Historické budovy Národního muzea.

Cílové skupiny

Souborné materiálové expozice, které tvoří majoritní část *Světa nerostů* nebo jsou v podobě speciálních materiálových zásuvkových expozic plánovány pro *Česká okna do pravěku*, mají potenciál oslovit sběratele, soukromé badatele i odborníky z tuzemska i zahraničí. Velmi dobře se hodí pro demonstrace a jako studijní sbírky pro školy i pro samostudium vysokoškolských studentů. Nezanedbatelný je estetický efekt takových expozičních celků – čtenář, který, třeba jako dítě, navštívil staré přírodovědecké expozice před rekonstrukcí, si nejspíše hned vedle „velryby“ a ohromných, pavouky evokujících velekrabů vybaví právě materiálové expozice mineralogie nebo paleontologie jako celky uchvacující již jen svou mnohostí, pestrostí tvarů i barev.

Svět nerostů a *Česká okna do pravěku* jsou celky, které ze své podstaty mají velký potenciál zaujmout zahraničního návštěvníka, jakkoliv ústředním tématem „českých oken“ je paleontologie a geologická minulost České republiky s důrazem na Český masiv a celek *Významná ložiska ČR* má lokální zaměření také již ve svém názvu. *Houby a rostliny* jsou svými tématy více zaměřené na domácí publikum a zahraniční návštěvníky osloví spíše v případě, že přicházejí s větším zájmem o biologii, mykologii nebo botaniku, houbaření a české prostředí a kulturu obecně.

Z hlediska zájmů tuzemských návštěvníků by měly být všechny výše uvedené části *Přírody* v zásadě rovnocenné. Výhodou většiny expozic v komunikaci

Stav historické mineralogické expozice před rekonstrukcí Historické budovy Národního muzea (2011); tato původní expozice bude citlivě reinstalována (změna zejména v moderním osvětlení a novém výběru vystavených vzorků) jako autentická ukázka muzea 19. století. Foto archiv NM.

s tuzemským návštěvníkem je silné zaměření na český prostor a světové unikáty z něj pocházející. Velký význam má spojení exponátů s lokalitami, ke kterým má návštěvník často emocionální vztah. To zřejmě bude akcentováno v paleobadatelně, která spojuje zkameněliny s geologickou mapou ČR a umožní návštěvníkovi hledat samostatně předměty, které pocházejí z jeho kraje, případně si přímo určovat vlastní nálezy. Pro dětské návštěvníky bude jistě láková prezentace luminescence minerálů nebo velké modely (např.: český dinosaurus, obří mořští členovci) a projekce naturalistických animací s 3D modely vymřelých živočichů.

Expoziční celky bloku Příroda

Svět nerostů

Expoziční celek *Svět nerostů* se bude skládat ze čtyř základních prvků. Je to reinsta-

Až 6 cm dlouhé žezlové krystaly světlého ametystu narůstající na krystaly mléčného křemene z lokality Banská Štiavnica (Slovenská republika) budou součástí Historické mineralogické expozice. Foto Albert Russ.

lovaná původní expozice vstupního sálu mineralogie přístupná z Panteonu, expoziční oddíl *Meteority a tektity a Pozoruhodné vlastnosti nerostů*. Posledním je pak celek *Významná ložiska ČR* věnovaný historicky významným rudním ložiskům České republiky.

Systematicky uspořádaná expozice mineralogie se jako jediná dochovala bez větších změn v původním stavu z roku 1892, a to včetně nejmenších detailů, jako jsou podložky se zlacenými jmény minerálů a lokalit nebo jemné skleněné pohárky na drobné krystaly a zrna nerostů. V současnosti probíhají opravy historických skříní s cílem vrátit je na jejich původní místo. Expozice, vylepšená moderním osvětlením a novým výběrem nejkvalitnějších ukázek, bude kromě přehlídky minerálů sloužit také jako autentická ukázka muzea 19. století – podobně dokonale celistvě projektovaným a intaktně zachovalým výstavním mobiliářem se může chlubit jen několik světových muzeí. Předpokládaný objem zhruba 4300 nerostných exponátů pocházejících z celého světa bude vystaven v uspořádání podle mineralogického systému a poskytne jedinečnou možnost prezentace druhové, tvarové i barevné diverzity říše nerostů. Některé vzorky projdou před instalací nutným čištěním a konzervací. Autorský tým počítá rovněž s doplněním několika nových velkoformátových vzorků, které budou

Vltaviny, české krásně tvarované tektity, jsou světově proslulé. Bohatě skulptovaný vltavín z jihočeské lokality Dolní Chrášťany bude s mnoha dalšími k vidění v expozici věnované meteoritům a tektitům. Foto Dalibor Velebil.

prezentovány v historických vitrínách v prostoru.

Rovněž v původním mobiliáři, v tzv. Vrbaeu, bude představena kolekce téměř 400 meteoritů spolu s tektity (především vltavíny) a impaktovými skly v celku *Meteority a tektity*. Jedním z největších lákadel, kromě vzácných meteoritů z našeho území, bude v tomto celku představená jedinečná sbírka vltavínů zejména z jihočeských a jihomoravských lokalit. Zvláštní pozornost bude věnována meteoritům „s rodokmenem“, tedy meteoritům, které byly nalezeny po zaznamenání dráhy dopadu Astronomickým ústavem AV ČR. Na část věnovanou původu meteoritů ve sluneční soustavě bude organicky navazovat nevelká část expozice zaměřená na vznik planety Země spolu s prezentací nejstarších hornin a role hornin v rámci horninotvorného procesu.

Nově autorský tým plánuje návštěvníky v expozicích seznamovat s fyzikálními vlastnostmi některých nerostů, jako je fluorescence v UV záření nebo přirozená radioaktivita, a to přímým představením těchto jevů na reálných mineralogických ukázkách v nevelkém expozičním oddílu *Pozoruhodné vlastnosti nerostů*.

Poslední částí *Světa nerostů* bude sál věnovaný celku *Významná ložiska ČR*, kde bude prezentováno i v celosvětovém měřítku unikátní mineralogické bohatství vybraných rudních ložisek historicky těžných na území naší republiky. Rudní ložiska patřila v minulosti (od doby Keltů přes rané slovanské osídlení a středověk až takřka do konce 20. století) k významným zdrojům bohatství našeho státu a v mnohém byla významná i v celosvětovém kontextu. K takovým můžeme jistě počítat ložiska zlata (Jílové) a především stříbra (Jihlava, Kutná Hora, Jáchymov), která byla jedním ze zdrojů moci feudálních pánovníků. S těžbou rud na našem území jsou spojeny i významné technologické milníky posouvající průmyslový rozvoj. Jako příklad můžeme uvést rozsáhlé hloubení svislých šachet vybavených parními stroji pro dobývání Ag-Pb rud v březohorském revíru v Příbrami, kde bylo poprvé na světě v roce 1875 dosaženo hloubky 1000 m pod povrchem. Nelze opomenout

ani Jáchymov v Krušných horách a z místního stříbra ražené tolary, které v Evropě patřily svého času k nejžádanějším mincím; od nich je konečně odvozen i dnešní pojem „dolar“. Později se Jáchymov zapsal do historie objevu radioaktivity, prokletí i naděje novodobé historie lidstva.

Předpokládáme, že prezentována budou zejména historická ložiska a výskyty zlata (Jílové, Roudný, Křepice); ložiska polymetalických (Ag-Pb-Zn-Sb) a uranových rud příbramské rudní oblasti, ložiska Ag-(Co-Ni-Bi) a zejména uranových rud jáchymovské rudní oblasti a historická ložiska cínu a wolframu (Cínovec, Horní Slavkov), ke kterým se i v současnosti obrací pozornost vzhledem k možnosti získávání potřebného lithia, jak z odpadů po historickém dobývání, tak možná i novou důlní těžbou.

Česká okna do pravěku

Jak již bylo uvedeno výše, expoziční celek *Česká okna do pravěku* má za úkol seznámit návštěvníky s vývojem života v průběhu geologického formování území dnešní České republiky. Základním klíčem k uspořádání expozice je čas – od stromatolitů, nejstarších zkamenělin z ČR, až po čtvrtohory, pleistocén. Uspořádání expozice nebude encyklopedické, nemá být uspořádána tak, aby dokonale, souvisle popsala vývoj území ČR v pravěku. Takové encyklopedické zprostředkování informací, často jen slabě výstavně podepřených exponáty, by se neslučovalo s prioritami expozičního zámeru. Expozice by navíc kladla neúnosné nároky na pozornost návštěvníka, který by

Skupina dokonale vyvinutých zelených krystalů pyromorfitu z březohorského ložiska v Příbrami (šířka záběru 14 mm) bude součástí expozice Významná ložiska ČR. Foto Jiří Sejkora.

*Shluk krunyřů trilobitů druhu Ptychoparia striata, české kambrium, lokalita Jince. Trilobiti budou jedním z lákadel expozičního celku Česká okna do pravěku.
Foto Lenka Váchová.*

*Vzácný exemplář obří karbonské jepice Bojophlebia prokopi s původním rozpětím křídel přes 50 cm. Nálezy křídel těchto jepic jsou vzácné, takto zachovaný exemplář je naprostý unikát.
Foto Lenka Váchová.*

se v množství informací a předmětů ztrácel. V neposlední řadě by pro vybudování takto pojaté expozice nebyl adekvátní prostor, nejvýznamnější témata by tak mohla jen těžko být představena do větší hloubky a expozice by se tak nutně stávala plochou. Mírná změna narativu a uspořádání také bude pro návštěvníka opouštějícího spíše systematicky uspořádanou expozici mineralogie osvěžující.

Autorský tým tedy zvolil nový přístup, od kterého je odvozen i název vlastního expozičního oddílu. *Česká okna do pravěku* budou představovat úzeji zacílené, detailní prů-

hledy do nejzajímavějších prostředí dochovaných v sedimentárním záznamu našeho území. Prioritou je předvedení „nej“ ČR i vlastních sbírek NM, lokalita a zkamenělin světového významu (česká staroprvohorní fauna, suchozemská karbonská flóra i fauna, společenstva miocenních savců apod.) i těch, které mají velký význam lokální, jako např. čeští dinosauři, pro českého návštěvníka spíše jako určité „relikvie“. Další témata byla zvolena proto, že umožňují výborně vykreslit lokální podmínky v určité etapě vývoje Země (např. jezírka mezi pískovými dunami z našeho triasu). U jednotlivých „oken“ bude pozornost často zacílena k nějakému souvisejícímu tématu, jako jsou například metody paleontologického výzkumu, historie poznání vymřelých společenstev z našeho území a jejich rekonstrukce, osobnosti paleontologů, paleoekologická témata, postupy stratigrafie nebo horniny určující pro vzhled našich historických stavebních památek a podobně. Expozice *Česká okna* bude uspořádána do čtyř základních oddílů věnovaných postupně: prvohorním mořím (s úvodem o starohorách), našim prvním známým souším (zvláště mlado-prvohorním), druhohorám a třetihorám se staršími čtvrtohorami. Každý oddíl bude zahájen vstupní animací, která návštěvníka uvede do expozičního oddílu tak, aby neztrácel pojem o souvislostech. Animace mu umožní zasadit si tu kterou etapu do kontextu plynoucích milionů let, měnící se zeměpisné polohy našeho, deskovou tektonikou napříč klimatickými pásy posouvaného, území i souvisejících změn klimatu. Na předělech mezi jednotlivými částmi rovněž hodláme zapojit speciální haptické panely s fosiliemi charakteristickými pro dané období.

Na své by si stále v nových expozicích měli přijít vážní zájemci o zkameněliny, soukromí badatelé a sběratelé. Těm budou k dispozici poměrně rozsáhlé srovnávací fondy vystavené v kompaktním zásuvkovém mobiliáři samostatné paleobadatelny – místa „citizen science“ i demonstrací skupinám studentů. Tím bude zajištěn kontakt se sbírkou, která bude pro někoho sloužit za zdroj poznání, pro jiného bude otevření zásuvky setkáním s tajemnem, s pokladem instituce nebo setkáním s pestrostí pravěkých organismů. Do expozice rovněž hodláme zapojit originální objekty umožňující haptický zážitek

(„hands-on“) a k dispozici by mělo být i větší množství binokulárních lup umožňujících prohlížení drobných exponátů, struktur, stop po organismech. Podobné objekty dosud obvykle návštěvníkům představovány nebyly jinak než v podobě fotografií, tedy obrazovým médiem, které není pro muzeum nijak specifické.

Houby a rostliny

K archipelagu expozic tvořících blok *Příroda* náleží i drobný, kompaktní celek zaměřený na houby a rostliny jako objekt přírodovědeckého zkoumání, ale také využívání člověkem a významný kulturní fenomén. Kromě samotných hub a lišejníků našeho území bude tématem i vztah nejen české kultury k houbám a rostlinám od lidového léčitelství a kuchyně po farmakologii. V přechodovém sálku mezi expozicí hub a rostlin bude expozice věnovaná jejich symbiózám od lišejníků po mykorhizu. Návštěvník se v komorním prostoru expozice setká s preparáty i modely hub a podhoubí, unikáty ze sbírek historických ilustrací hub, preparáty různých druhů dřev, ale třeba i recepty apod. Na své by si zde ve větší míře měl přijít i dětský návštěvník.

Expozice sdružené pod názvem *Příroda* by měly v budoucích letech sloužit především k vybudování vztahu obyvatel ČR k přírodě našeho území a přírodovědě a prohlubovat jejich zájem o ně. Návštěvník opouštějící expozici by měl být naplněn nejen dojmy a informacemi, ale i otázkami a chutí

k dalšímu samostatnému zkoumání světa okolo sebe. V neposlední řadě by měl mít důvod se vrátit. Pokud se po opuštění expozice bude na českou přírodu dívat jinými očima než dosud, bude si vědom jejího rozměru daleko přesahujícího naše tady a teď, bude účel celého projektu splněn. Teď jde jen o to, jak kvalitně, intenzivně a konzistentně se jej podaří naplnit.

Kmínek druhohorní rostliny příbuzné dnešním cykasům. Vzácný nález z mořských sedimentů lokality Pecínov. Podobné rostliny rostly na suchých vyvýšeninách ostrovů před přibližně 95 miliony let a dokládají prostředí dávno zaniklé pevniny. Návštěvník expozice bude moci u některých „oken do pravěku“ sledovat cestu, po které se paleontologie dostává od předmětů k rekonstrukcím dávno zmizelých světů. Foto Jiří Kvaček.

Letharia vulpina – větvičnik žlutý. Typický vysokohorský lišejník, rostoucí nejčastěji na borce modřinů v Alpách. Kdysi byl používán k trávení vlků. Lišejníky, příklad symbiózy hub a rostlin, budou tématem spojujícím mykologickou a botanickou expozici. Foto Miriam Kuchařiková.

Evoluce

Jiří Moravec, Petr Benda, Petr Dolejš, Jiří Hájek, Jaroslav Hlaváč, Jiří Mlíkovský a Radek Šanda

Evolution

The new zoological exposition of the National Museum will be installed in eight exhibition halls on the second floor of the Historical Building. The exposition has the preliminary title Evolution and thematically, it will follow several significant evolutionary events, which enabled animals to occupy Earth. The first two exhibition halls will be devoted to invertebrates and their ability to occupy all kinds of environments. The following two exhibition halls will introduce fish-like vertebrates, amphibians, and reptiles and they will focus on the most important evolutionary step of vertebrates – stepping out of the water and onto land. The next hall will be devoted to the origin of flight and birds' conquering of the skies. The last two halls will be dedicated to mammals and their origins and conquering of land, water, and air. The visitor will become acquainted with contemporary organisms as the results of a long evolutionary process. The exhibitions will be based on authentic collection items to the maximum possible extent, though models and multimedia will also be used on several occasions. The exposition should also include the restoration of the popular Pokoutník Gallery.

Key words: Zoological Exposition, National Museum, Animals, Evolution, Exhibits

RNDr. Jiří Moravec, CSc.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
zoologické oddělení
jiri_moravec@nm.cz

doc. RNDr. Petr Benda, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
zoologické oddělení
petr_benda@nm.cz

RNDr. Petr Dolejš, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
zoologické oddělení
petr_dolejs@nm.cz

Mgr. Jiří Hájek, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
entomologické oddělení
jiri_hajek@nm.cz

RNDr. Jaroslav Hlaváč, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
zoologické oddělení
jaroslav_hlavac@nm.cz

Dipl.-Biol. Jiří Mlíkovský, CSc.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
zoologické oddělení
jiri_mlikovsky@nm.cz

Mgr. Radek Šanda, Ph.D.

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
zoologické oddělení
radek_sanda@nm.cz

Národní muzeum je v České republice jedinou institucí, jejíž sbírky umožňují vybudování expozice reprezentující faunu celého světa. Muzeum vlastní i značné množství exemplářů vyhynulých živočichů a historických preparátů druhů, které jsou dnes z důvodu ochrany nedostupné. Přírodnou úlohou NM a jeho expozic je tedy zprostředkovat návštěvníkům kontakt s hmotnými doklady jednotlivých živočišných skupin v ucelené prezentaci. Ze zkušenosti víme, že zoologická expozice oslovuje široké spektrum návštěvníků, obzvláště úspěšná je ale u předškolních dětí a žáků prvního stupně základních škol. Vždy ovšem také velmi dobře sloužila jako bohatý zdroj informací a unikátní prostor pro demonstraci a srovnávání diverzity živočišného světa pro výukové potřeby ostatních stupňů tuzemských škol. Zoologickou expozici v současnosti v centru Prahy supluje výstava *Archa Noemova a Světlo a život*, které pracují s obdobným expozičním materiálem, i když ve výrazně menším rozsahu a podle odlišného, biogeografického, konceptu.

Plánovaná expozice s pracovním názvem *Evoluce* si klade za cíl představit diverzitu živočišné říše v uspořádání podle zoologického systému. Na rozdíl od minulých zoologických expozic však bude tematicky sledovat několik zásadních evolučních kroků, které živočišné organismy s rozdílnou fylogenetickou minulostí (a tedy různými adaptačními předpoklady) vykonaly na cestě k obsazení a ovládnutí rozmanitých životních prostředí planety Země. Expozice proto bude sledovat tematickou linku věnovanou významným adaptačním a evolučním liniím. Tyto adaptace budou prezentovány u skupin, pro které jsou obzvláště typické. V expozici tak budou pojednány nejen významné evoluční události, které živočišný svět formovaly, ale bude zde možné srovnávat i rozdílné adaptace na obdobné podmínky prostředí vedoucí často k vytváření analogických morfologických struktur u zcela nepříbuzných organismů. Návštěvník se tak seznámí se současnými organismy jako s výsledkem dlouhého evolučního procesu. Zoologické exponáty budou doplněny doklady z oblasti paleontologie,

představujícími zlomky záznamu evolučních drah. I když bude v řadě míst třeba použít modely či multimédia, expozice bude v maximální míře stát na autentických sbírkových předmětech.

Z hlediska evolučního i systematického bude expozice logicky zahájena bezobratlými živočichy – obratlovci jsou vlastně jen jednou jejich silně odvozenou větví. V tematickém celku *Výkročení všemi směry – příběh bezobratlých* bude ohromující rozmanitost životních forem těchto živočichů představena ve světle jejich nepřekonatelné schopnosti obsadit prakticky všechna myslitelná životní prostředí. Řešení expozice bezobratlých živočichů se tak bude od způsobu představení obratlovců v mnohém lišit. Příslušné sály nebudou totiž ukazovat jen jednu ucelenou (monofyletickou) skupinu, jakou jsou např. ryby, ptáci nebo savci, ale hned několik desítek vzájemně nepříbuzných skupin živočichů. Jedinečnost jednotlivých skupin bezobratlých bude proto vyžadovat specifické expoziční pojetí. Těžiště expozice nebude v jediném aspektu života dané skupiny (např. kolonizace souše), ale v celkové demonstraci nebývalé rozmanitosti jednotlivých skupin bezobratlých. Velmi náročné bude bezobratlé živočichy představit ve světle nejnovějších biologických poznatků a tyto informace muzeu vlastními prostředky podat tak, aby je byl i nepoučený laický návštěvník schopný přiměřeně pochopit.

Kromě samotné prezentace přírodovědných předmětů jde při tvorbě expozice přirozeně také o zprostředkování informací a především souvislostí. Do Národního muzea přichází celá plejáda návštěvníků, od těch, kteří se chtějí jen podívat na „zvířátka“, až po vysokoškolské studenty, kteří se studiem exponátů připravují na zkoušku. Výběr exponátů bude tedy muset reflektovat potřeby a očekávání všech těchto skupin. Biologickým poznáním jen málo zasažený návštěvník se setká s bezobratlými, které zná ze svého okolí nebo ze své dovolené u moře, a měl by se o nich nenásilnou formou dozvědět alespoň to nejzákladnější. Školní děti, středoškoláci, skupiny a učitelé by zde měli najít živočišné skupiny obvykle uváděné v učeb-

ních textech. To ovšem neznamená, že se koncepce expozic bude učebním standardům doslovně podřizovat. Snahou kurátorů bude dodat alespoň jeden exponát ke každé významné skupině bezobratlých (kmen, třída, řád). V případě atraktivních skupin, jako jsou koráli, měkkýši, koryši nebo ostnokožci, bude pochopitelně vystavena celá řada exponátů dokumentující rozmanitost a krásu jednotlivých zástupců těchto skupin.

Dominantami sálu bezobratlých bude skupina velekrabů japonských (*Macrocheira campeferi*), které do Národního muzea koncem 19. století přivez cestovatel E. S. Vráz, a model kalmara peruánského (*Dosidicus gigas*) již dnes prezentovaný ve výstavě Archa Noemova. Autorský tým rovněž uvažuje o pořízení modelů skupiny chobotnic, krakatice obrovské (*Architeuthis dux*) a roztoče pancířníka *Matabelba denscanis* se snímatelnou kupičkou hlíny, kterou nosí na svých zádech – modelu, na kterém by si návštěvníci mohli zblízka prohlédnout stavbu těla tohoto titěrného živočicha, který žije skrytě pod jejich nohama. Subdominantami budou korálový útes, mořští houbovci či zéva obrovská (*Tridacna gigas*). Plánovanými subdominantami jsou i modely želvušky rodu *Macrobiotus* a mikroskopické mořské oknozuby *Limnognathia maerski*, která byla pro vědu popsána teprve v roce 2000; Národní muzeum by se tak stalo prvním muzeem na světě, které by tohoto živočicha tímto způsobem přiblížilo veřejnosti.

I přes ambici prezentovat v maximální míře diverzitu bezobratlých a jednotlivé jejich tělesné stavební plány, plánuje autorský tým vystavovat exponáty tak, aby každý byl svým způsobem „dominantou“ a neztrácel se v mnohosti ostatních vystavených živočichů. Z technického hlediska budou vystaveny zejména suché preparáty bezobratlých a tam, kde to nebude možné, lihové válce. U velmi malých živočichů nebo skupin, jejichž zástupci pro vystavení nejsou z různých důvodů vhodné, bude před skutečným exponátem dána přednost modelu, fotografii či kresbě. Do budoucích expozic se tak dostanou jak živočišné, kteří již byli vystaveni v bývalé

stálé expozici nebo na výstavě *Archa Noemova*, tak mnozí jiní, kteří již byli nebo teprve budou pro potřebu trvalých expozic restaurováni či nově preparováni. Aby mohl být základní cíl expozice splněn, bude muset autorský tým zařadit i drobné modely živočichů, kteří jsou těžko prezentovatelní pomocí autentických preparátů (např. modely plasmodia, vložkovce, vířníkovce, ploutvenky a podobně).

Zoologická expozice (především sál bezobratlých živočichů) byla tradičně místem společenských i vědeckých setkání pracovníků zoologického oddělení NM s dalšími odborníky nebo příznivci zoologického výzkumu. Autorský tým proto plánuje obnovení Galerie Pokoutník pro krátkodobé výstavy přibližující zoologii pohledem vědce, popularizátora i umělce. Výstavy prezentované v Pokoutníku, zaměřené obvykle na úzce vymezené aktuální téma, budou také sloužit přímé komunikaci mezi kurátory a návštěvníky. Pro tento účel počítáme se silně modifikovatelným základním fundusem konstruovaným tak, aby skýtal maximální instalační svobodu odbornému pracovníkovi. Autor se díky němu při tvorbě výstavy, vlastně jakési přiznané 3D nástěnky, obejde bez pomoci ostatních profesí, jež se jinak standardně na přípravě výstav podílejí (aranžér, grafik, architekt). Bude tak mít možnost reagovat na aktuální témata bezprostředně a okamžitě.

Samostatné postavení v celku bezobratlých bude mít entomologická část expozice nazvaná *Hmyz – drobná většina*. Jejím cílem bude seznámení s obrovskou rozmanitostí hmyzu. Všudypřítomný hmyz představuje nejvíce diverzifikovanou skupinu organismů na Zemi; podle některých odhadů tvoří až 90 % všech druhů žijících živočichů. Za pomoci panelů s kresbami a fotografiemi proběhne krátké seznámení s typickou stavbou těla hmyzu a jeho zvláštnostmi odlišujícími hmyz od ostatních bezobratlých. Životní cyklus hmyzu s různým typem proměny bude demonstrován v dioramatech. Historický vývoj (evoluci) doplní stejně jako v jiných částech exponáty z paleontologických sbírek. Výčet jednotlivých skupin hmyzu může

být pro nezaujatého návštěvníka poněkud ubíjející, proto je v plánu podat pouze stručný přehled všech řádů a vztahů mezi nimi. Zbytek expozice bude zaměřen spíše na fascinující šíři přizpůsobení hmyzu různým podmínkám a prostředím. Jsou to zejména: adaptace k pohybu na souši, ve vzduchu i ve vodě; adaptace na prostředí umožňující hmyzu osídlovat i extrémní stanoviště; unikátní smysly hmyzu, uzpůsobení pro získávání a příjem různých typů potravy, parazitismus, eusocialita, formy komunikace, migrace, mimetické jevy apod. Přiblížení těchto jevů bude tvořit tzv. pomalou linku pro „zvědavého návštěvníka“. Závěr expozice bude patřit významu hmyzu pro člověka a také, v dnešní době stále aktuálnější, ochraně hmyzu – zejména problematice druhotná (kusová) ochrana versus ochrana přírodního prostředí ohrožených zástupců hmyzích společenstev.

Vzhledem k malým rozměrům většiny hmyzu a problematičnosti jeho trvalého vystavování bude v expozici kromě ukázkových sbírkových exemplářů kladen důraz také na kvalitní makrofotografie a modely vybraných atraktivních zástupců (vážka, kudlanka, mšice atd.). Navzdory úctyhodné velikosti entomologických sbírek NM větší část ukázkových exemplářů tropického hmyzu bude nutné zakoupit. Stávající, často prastarý a vědecky cenný, materiál totiž není možné vystavit z estetických či konzervátorských důvodů. Aby nebyli návštěvníci ochuzeni o setkání s autentickými exempláři drobných forem hmyzu, budou mít v expozici možnost prohlížet je pod binokulárními lupami a mikroskopy. Stejně jako v jiných částech expozic, je i zde kontakt s autentickým předmětem na prvním místě.

Pomyslným zlatým hřebem celé entomologické části expozice by mohlo být umístění včelího úlu s živým včelstvem, na němž by se návštěvník mohl seznámit s životem asi nejznámějšího zástupce hmyzu – včelou medonosnou. Včelstvo vytvářející med v centru Prahy je jediným předpokládaným živým prvkem nových expozic.

V následujících dvou sálech zoologická expozice představí tři velké skupiny

obratlovců – rybovitě obratlovce, obojživelníky a plazy. Tato část expozice se bude jmenovat *Z vody na souš* a bude vyprávět o tom, jak obratlovci učinili jeden ze svých nejdůležitějších evolučních kroků, jak vystoupili z vody a obsadili různé suchozemské biotopy. Příběh bude začínat vývojem a rozrůzněním obratlovců, kteří původně obývali jen vodní ekosystémy, tedy různých skupin rybovitých obratlovců od bezlebečných přes vyhynulé skupiny (např. pancířnatci) po paryby a pravé ryby. Cílem bude představit obyvatele různých typů vodního prostředí a jejich adaptace na často extrémní životní podmínky. Zvláštní pozornost bude věnována různým evolučním pokusům o příjem kyslíku ze vzduchu.

Expozice bude dále pokračovat problematikou vlastního přechodu obratlovců na souš. Dílčí témata a expoziční prvky budou nabízet odpovědi na následující okruhy otázek: Jak dokázali obratlovci přijímat vzdušný kyslík? Jakým způsobem obratlovci „vyměnili“ ploutve za kráčivé končetiny? Kdo první vystoupil z vody – ryby, nebo obojživelníci? Do jaké míry obojživelníci závisejí na vodním prostředí? Mohou žít obojživelníci daleko od otevřené vody? Jak se tedy přizpůsobili pozemnímu a stromovému způsobu života? Proč se některé skupiny obratlovců do vody vrátily? Jak voda uzavřená ve vaječné skořápce umožnila plazům osídlit souš? Kterak přežít v poušti a jak se plazi přizpůsobili aridním podmínkám? Návštěvníci by měli být seznámeni s nejdůležitějšími morfologickými a anatomickými změnami, jejichž prostřednictvím vedla evoluce obojživelníky z vody do korun stromů a plazy do vyprahlých pouští. Po zhlédnutí expozice by si měli odnášet ucelenou informaci o tom, že obojživelníci jsou první skupinou obratlovců, která se plně vymanila ze zajetí vodního prostředí, a že plazi úspěšně osídlili prakticky všechny suchozemské biotopy.

Expoziční celek *Z vody na souš* by měl návštěvníky zaujmout hned na první pohled několika dominantními expozičními prvky. Prvním bude velké poloschematické

dioráma ukazující, jak přechodné formy ryb a obojživelníků podle současných představ zahájily proces osídlování souše. Ve schematickém biotopu mělké vody a břehu bude aranžována skupina modelů vymřelých dvojdyšných ryb a prvních tetrapodů (především rody *Ichtyostega*, *Acanthostega* a *Eusthenopteron*). Dalšími dominantními exponáty z řad rybovitých obratlovců budou dvoumetrovy model vymřelé pancířnaté ryby rodu *Dunkleosteus* a 5–6 m dlouhý model žraloka lidožravého.

Druhý nápadný expoziční prvek bude mít podobu velkého amazonského stromu kombinovaného s padlým kmenem jiného pralesního stromu a stylizovanou pralesní tůň. Toto dioráma bude zaměřeno na zajímavou skutečnost, že navzdory anatomickým a fyziologickým limitům se některým skupinám obojživelníků podařilo ve vlhkém tropickém prostředí vymanit z přímé závislosti na vodním prostředí. Některé skupiny žab se přizpůsobily stromovému způsobu života a rozmnožují se v dočasných miniaturních vodních nádržkách v různých rostlin nebo stromových dutinách, jiné kladou vajíčka jen do vlhkého prostředí či pěnových hnízd a další vyvinuly pozoruhodné formy rodičovské péče, aby se vajíčka kladená mimo vodu mohla zdárně vyvíjet. Široké deskovité kořeny tropického stromu budou nabízet dostatek expozičního prostoru k vysvětlení výše zmíněných evolučních cest, ochoz zabudovaný citlivě do padlého kmene opřené o první strom nad odstupujícími deskovitými kořeny umožní návštěvníkům přístup do vyššího pralesního patra. Zde se návštěvník dostane před model velké větve pralesního stromu porostlé epifytními broméliemi a orchiděmi obsazenými modely i dermoplastickými preparáty obojživelníků a plazů. Reálnou formou tu budou ukázány některé aspekty života a rozmnožování stromových žab a plazů. Dioráma bude kombinováno s projekcí deštného lesa a hlasy pralesních žab a ptáků. Stylizovaná tropická tůň v blízkosti pralesního stromu umožní dokreslit složitost vazeb mezi obojživelníky a jejich životním prostředím a demonstrovat některé dominantní exponáty (např. anakundu velkou).

*Dermoplastický preparát varana komodského (Varanus komodoensis) vyrobený preparátory zoologického oddělení.
Foto Jiří Moravec.*

*Restaurovaný dermoplastický preparát varana pestrého (Varanus varius) dovezeného cestovatelem Aloisem Topičem z Austrálie.
Foto Jiří Moravec.*

Z dalších významných a poutavých exponátů rozvíjejících expoziční celek *Z vody na souš* lze zmínit alespoň velkého krokodýla nilského, obří mořskou želvu kožatku, mohutného varana komodského či vzrostlou kraju tmavou.

V následujícím sále bude umístěn expoziční celek *Dobytí vzduchu – vznik letu* věnovaný ptákům, kteří ze všech obratlovců v současnosti nejlépe ovládli vzduch. Řekne-li se slovo pták, většina lidí si představí barevné, létající a na jaře zpívající živočichy. Pravda je ale daleko širší. Mnozí ptáci pestrými barvami neoplývají, řada ztratila schopnost letu a většina nijak zpívat neumí. Cílem expozice ptáků je tedy představit ptáky v plné jejich rozmanitosti a zajímavosti. Dominan-

tami expozice by měly být zavěšené modely letců s velkým rozpětím, konkrétně argentavise a pterodaktyla. Argentavis byl kondorům podobný pták s rozpětím křídel až 600 cm. Měl by být v plachtícím letu zavěšen pod stropem sálu. Pterodaktyl byl létající plaz. Vystavena bude pravděpodobně pouze kostra v plachtícím letu. K dalším dominantám bude patřit rodina pštrosů (samec, samice a několik mláďat), model diatrymy (vyhynulého, letu neschopného eocenního ptáka s mimořádně masivním zobákem) a vycpanina velkého supa v letu. Pro tuto výstavní část plánuje autorský tým audiovizuální program přibližující pohyb, případně modifikace tělesné stavby ptáků.

Významným cílem expozice bude přiblížení evolučních procesů. V jedné sekci bude ukázána divergence (různě vyhlížející příbuzné formy), v druhé sekci bude představena konvergence (stejně vyhlížející nepříbuzné formy) a ve třetí sekci bude pojednána vnitrodruhová variabilita (stáří, pohlaví, individuální variabilita). Vše bude ukázáno pomocí skutečných exponátů, tedy kompletních vycpanin nebo jejich částí (např. křídel, jednotlivých per apod.).

Standardní součástí expozice bude systematický přehled ptáků, kde budou pomocí vycpaných jedinců představeny všechny hlavní taxonomické skupiny.

Dojem návštěvníků z návštěvy ptačí místnosti umocní instalace evokující pocit pohybu vysoko nad povrchem Země hraničící se závratí a ptačí hlasy, se kterými se bude moci seznámit v nahrávkách.

Zoologická expozice bude zakončena expozičním celkem nazvaným *Ovládnutí živelů*, který se bude věnovat savcům. Ti jako jediní současní obratlovců ovládli život na souši, ve vzduchu i ve vodě. Na souši přitom dokázali vyvinout dlouhou řadu životních strategií. Mammalogická expozice, tedy expozice seznamující s diverzitou a s evolučními směry savců, bude umístěna ve stejném sále, jako byla instalována před uzavřením hlavní budovy. Důvodem je největší a patrně veřejnosti nejznámější exponát Národního muzea, kostra velryby, totiž dospělé

samice plejtváka myšoka, dlouhé původně přes 22 m a vážící údajně přes 4 tuny. Nedostatečná dobová preparace kostry provedená v Ringhofferových závodech v 80. letech 19. století a následných 130 let vystavování v nestabilních klimatických podmínkách se podepsaly na současném stavu kostry. Při jejím důkladném ohledání bylo zjištěno, že kostra nesnese demontáž, a byla proto opatřena ochranným obalem a ponechána v závěsu pod stropem sálu i v průběhu rekonstrukce muzejní budovy, kde bude následně konzervována. Stav kostry tedy brání vážně uvažovat o jejím efektnějším vystavení (například v závěsu nad hlavním schodištěm či ve dvoraně) a tak zůstane v instalaci, ve které ji publikum pamatuje posledních 50 let, v sále, kde je vystavena od otevření expozice před více než 120 lety. Skelet visící uprostřed sálu ovšem určuje uspořádání ostatních vystavovaných prvků a omezuje prostorové možnosti expozice savců. Po vystěhování ostatních částí staré expozice vynikla jasně majestátnost kostry, která dosud zanikala v těsném sousedství vitrín. Budoucí instalace ostatních prvků expozice by měla tuto její kvalitu v maximální možné míře nechat vyniknout. Nebude to snadné: v sále musejí nalézt místo dvě volně umístěné vycpaniny velkých savců, afrického slona a žirafy, které tráví dobu rekonstrukce budovy muzea ve speciálním pojízdném bednění v sále spolu s kosterou. Kromě nich ovšem také musí v místnosti najít místo exponáty ostatních savců, vycpaniny, lebky či montované kostry, které je nutné chránit proti klimatickým výkyvům sklem. Těžko si lze nové uspořádání sálu představit bez vestavěné konstrukce umožňující exponáty umístit do dvou pater. Pokud se podaří přes všechna omezení daná památkovou ochranou, prostorovými dispozicemi a technickými normami v sále patro vytvořit, získá publikum, kromě jiného, nový působivý pohled na kosteru i celou expozici z výšky.

Kostra plejtváka myšoka má být podle nového konceptu doplněna modelem plejtváka malého v životní velikosti (zhruba polovina délky myšoka) a přibližně stejně velkým modelem kosatky.

Jediní savci, kteří v sále vystaveni nebudou, jsou primáti. Ti budou instalováni do navazujícího sálu a tím vytvoří plynulý přechod z expozice zoologické do expozice antropologické. Samotná mammalogická expozice bude organizována tak, aby zároveň představovala taxonomickou diverzitu celé skupiny. To je, jak již bylo uvedeno na začátku tohoto textu, úkol logicky vyplývající z pozice Národního muzea v českém prostředí. Zároveň bude naznačovat základní vývojové a adaptační trendy celé skupiny. Tyto evoluční dráhy přivedly savce (ještě v období křídly skromnou, poměrně jednotvárnou skupinu) do rozličných suchozemských prostředí a opakovaně v různých liniích i do vzduchu a vody.

*Korovec jedovatý (Heloderma suspectum) restaurovaný pro potřeby nové expozice.
Foto Jiří Moravec.*

*Medvěd lední (Ursus maritimus), kterého Národnímu muzeu předala ZOO Praha.
Foto Jiří Moravec.*

Výstavní celek muzejního experimentária *ExperiMus* – vývoj od konceptu *Příběh planety Země*

Boris Ekrt

Exhibition of the Experimentarium Museum *ExperiMus* – Evolution from the Concept *The Story of Planet Earth*

The prepared exhibition of the experimentarium museum ExperiMus is of an unconventional format, which had gradually evolved from the exhibition project The Story of Planet Earth. The development aimed towards greater interactivity and adaptability of the given space. ExperiMus is designed to provide lectured and non-lectured educative activities based on simple and compelling experiments. Its format is similar to the science centre but it is aimed at animate and inanimate nature. The goal of the exposition is to link the relationships between various disciplines and to explore analogies. Close cooperation with educational institutions and the media is envisaged in both running and marketing of the exhibition.

Keywords: *Animate and Inanimate Nature, Unconventional Exhibition Project, Interactivity, Museum Pedagogy, Experiment*

Vývoj konceptu

Původní záměr

Počáteční koncept výstavního celku *Země a život* vycházel z dočasné výstavy *Příběh planety Země* realizované v Národním muzeu (NM) v letech 2009–2010. Tato výstava pojednávala o vývoji života na planetě Zemi.¹ Celková linka výstavy byla časová a byly zde chronologicky představeny jednotlivé etapy vývoje živého světa na půdorysu geologických ér. Úvodní část seznamovala se základními procesy neživé přírody, které panovaly v dlouhém prebiotickém období a nastolily nezbytné podmínky pro vznik a rozvoj života. Dále byl ukázán rozvoj života s důrazem na živočichy obývající staroprvohorní moře, společenstva suchozemských organismů v mladších prvohorách, život v moři na konci druhohor a suchozemské i mořské organismy v druhé polovině třetihor. Tento koncept reflektoval geologický vývoj, respektive paleontologický záznam v prostoru Českého masivu. Od doby vzniku života se výstava věnovala v zásadě již jen živé složce přírody. Endogenní

i exogenní geologické procesy představovaly spíše jen okrajové téma a vliv živé složky na všechny procesy exogenní geologie nebyl tematizován vůbec. Tato témata nebylo možné přehledně sdělit v rámci časové linky.

Poprvé přepracovaný koncept

Transformovaný, ve své době úspěšný, výstavní projekt měl v nových expozicích prezentovat vývoj Země jako planetárního tělesa, geologické jevy a vývoj života v geologické minulosti. Ve své původní podobě byl ovšem až příliš tradiční a kvůli zvolenému konceptu kopírujícímu české podmínky do jisté míry duplikoval regionálně zaměřenou expozici *Česká okna do pravěku* (viz článek *Příroda* v tomto čísle). Proto byl koncept stále expozice *Země a život* přepracován. Výsledek je v základních rysech popsán v souborném článku.² Byla opuštěna primární časová linka a místo ní bylo do čela postaveno pět základních a globálních geologických fenoménů – vulkanismus, moře a oceány, řeky a jezera, mráz a zalednění, a pouště. Coby sdružující fenomén byla jako vstupní téma

1 DAŠKOVÁ, Jiřina. *Příběh planety Země. 100+1 zahraniční zajímavost*, 2010, roč. 47, č. 6, s. 46–47.

2 FIALOVÁ, Dagmar (ed.), et al. *Nové expozice Národního muzea. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2012, roč. 50, zvláštní vydání, s. 81–99.

RNDr. Boris Ekrt
Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum,
paleontologické oddělení
boris_ekrt@nm.cz

určena desková tektonika. Ta ovlivňuje charakter všech pěti fenoménů, stejně jako jejich zastoupení na zemském povrchu. Záměrem bylo deskovou tektoniku v centrálním prostoru prezentovat v podobě sférické projekce na kulovou plochu a v jejím okolí ukázat souvislost deskové tektoniky s každým z pěti fenoménů a ty samostatně rozpracovat v okolních částech výstavního sálu. Byly rozmístěny tak, aby spolu sousedily ty fenomény, které spolu nejvíce souvisejí nebo do sebe v přírodě přecházejí. Takto mělo být popsáno, jak úzce spolu složky neživé přírody souvisejí. Zásadním sdělením konceptu však byla interakce neživé a živé přírody. Cílem bylo ukázat, jaký má neživá příroda vliv na podobu života v jednotlivých prostředích, jak se organismy musely přizpůsobovat daným podmínkám a jak tedy neživá složka přírody předurčovala hlavní evoluční trendy. Na druhou stranu koncept také ukazoval, jak život výrazně ovlivňuje většinu složek neživé přírody a jak se podílí na přetváření zemského povrchu. Jednotlivé fenomény měly být prezentovány jako univerzální faktory, které na Zemi existují neustále od dávné minulosti dodnes, aby bylo zřejmé, že v čase se mění pouze jejich intenzita a místo působení. Na těchto fenoménech mělo být popsáno, jak si organismy v jednotlivých obdobích historie Země vytvářely adaptace k přežití ve specifických podmínkách, v čem se tyto adaptace podobají u rozdílných skupin organismů a jak tedy vnější podmínky determinují jejich funkční morfologii. Rovněž mělo být prezentováno, v čem se přizpůsobení lišila a která řešení v minulosti nebo současnosti byla dokonalejší a/nebo úspěšnější. Základ plánované expozice měly tvořit klasické pasivní výukové prvky (exponáty, popisky, panely), mezi které měly být ve větší míře zapojeny interaktivní prvky. Pouze menší část expozice měla sloužit jako „výuková herna“ zaměřená na některé geologické jevy.

Podruhé přepracovaný koncept

Tento nový koncept rozhodně představoval neortodoxní a ve výstavní prezentaci neortodoxní pohled na geologický vývoj Země i života. Přesto tým Přírodovědec-

kého muzea NM diskutoval další možnosti, které muzejní instituce typu NM v prezentaci výše uvedených témat má. Nebyl by vhodnější způsob, jakým tyto, ve své podstatě značně dynamické, fenomény zprostředkovat tak, aby návštěvník dobře pochopil základní principy a poznal nečekané souvislosti? Jsou při seznamování návštěvníka s ději (namísto s předměty) skutečně jedinou cestou multimedia? Není jiná cesta, muzeu mnohem vlastnější? A jak vůbec dokázat za stávajících ekonomických a prostorových podmínek, v jakých NM pracuje, pružně reagovat na aktuální témata? Současná mediální doba s sebou rychle přináší nové otázky, jejichž trvání je často efemérní – rychle je střídají otázky nové. Čím může muzeum k aktuálním tématům přispět než jen pouhým doplněním informací k masivnímu informačnímu toku z datových kanálů? Informace samotné dnešní publikum jistě bude hledat spíše na internetu než v klasické muzejní expozici. Snadno by se při současném toku informací mohlo stát, že se z muzea stane spíše galerie kuriozit, která poskytuje více zábavu nebo jen emocionální prožitek bez ambic na původní vzdělávací funkci.

Co tedy může muzeum poskytnout na rozdíl od masových médií včetně internetu? Samozřejmě je to přímý kontakt s exponáty, který je stěžejním prvkem i ostatních plánovaných expozičních celků. Může to ovšem být také přímý kontakt s vědou a zprostředkování zkušenosti participace na vědeckém výzkumu. Pomocí programů ve výstavním prostoru lze získat vlastní analytický pohled. Lze poukázat na souvislosti i analogie v různých vědních oborech. Muzeum může ukázat cestu, jak o problémech přemýšlet a kde všude lze hledat odpovědi i souvislosti v oborech spolu zdánlivě nesouvisejících. Toto jsou informace, které se na internetu hledají obtížně. Vyžadují totiž jistou míru specifických znalostí a vyžadují i schopnost jejich propojování.

Při zvažování novodobé úlohy a možností muzea bylo uvažováno i o formě a možném přínosu této expozice. Ukázalo se, že u tématu *Země a života* je možno nabídnout

alternativní životaschopnou formu prezentace. Z tohoto důvodu byl koncept znovu zásadně přepracován tak, aby expozice poskytla publiku jak poučení, tak zábavu inovativním způsobem, který obstojí v konkurenci s dnešními masovými médii. Zároveň se bude jednat o expozici komunikující s ostatními výstavními celky, plánovanými pro Historickou budovu NM.

Podoba aktuálního konceptu

Základní povaha expozice a funkce prostoru

V novém konceptu bude výstavní prostor fungovat jako veřejná muzejní vědecká dílna – muzejní experimentárium, ve kterém si návštěvníci sami i pod vedením lektora budou moci vyzkoušet připravené funkční modely a experimenty. Aktivitě budou mít formu přírodovědného IQ parku, avšak se třemi zásadními rozdíly. První spočívá v obsahu, který bude dominantně zaměřen na interakci neživé a živé přírody, a tam, kde to půjde, budou ukázány i souvislosti s humanitními nebo technickými obory. Druhá odlišnost bude v intenzivnější lektorské aktivitě, která poběží po celou návštěvní dobu nebo její většinu. Třetí významná odlišnost je v tom, že budou do výuky pružně zapojovány reálné exponáty z muzejních sbírek.

Po poslední změně konceptu došlo i ke změně výstavního prostoru. Místo výstavního sálu ve čtvrtém patře v NB NM byl celek přesunut do vhodnějších prostor západní dvorany Historické budovy NM s prostory pro technické zázemí a sklad výukových prvků. Velkou výhodou je, že výstavní sály umístěné do prvního a druhého poschodí okolo tohoto dvora budou moci dobře komunikovat s tímto integrujícím prostorem.

Charakteristika účastnické i návštěvnické linky

V prostoru budou dvě linky s poněkud odlišným způsobem edukace. Obě však budou částečně vzájemně propojené a va-

riabilně mohou sdílet stejná zařízení. První (účastnická) linka zahrnuje předem objednané skupiny do velikosti školní třídy. Skupina bude dle povahy programu dělena na samostatně pracující poloviny. V této lince bude skupina vedena komponovaným programem, jehož těžištěm bude experiment, který si účastníci budou připravovat a většinou i provádět sami. V případě bezpečnostního rizika provede patřičnou fázi lektor. Experimentální část účastnického programu by se měla odehrávat typicky uprostřed prostoru a od druhé linky má být oddělena mobilními bariérami tak, aby se osoby z obou linek nemíchaly. V případě využití pevných instalací návštěvnické linky (viz níže), umístěných po obvodu účastnického prostoru, bude účastnická linka vymezena tak, aby zahrnovala i tento prostor, ale zajistila vzdálenější pohled i pro přihlížející z návštěvnické linky.

Druhá (návštěvnická) linka zahrnuje běžné návštěvníky muzea, kteří mohou procházet vymezeným prostorem a mohou pasivně sledovat program v účastnickém sektoru. Detaily přípravy a průběhu experimentu mohou sledovat i na velkoplošné obrazovce. Dále si mohou prohlížet hmotné exponáty s dokumentací i výsledky předchozích zdařilých experimentů. Pro účastnickou linku budou určena také další analogová interaktivní zařízení, pro jejichž ovládnutí není třeba asistence lektora.

Cílové skupiny a roční programový plán

Účastnická linka a pro ni připravovaný program bude cílen na druhý stupeň základních škol a pro střední školy. Důvodem je skutečnost, že tyto skupiny již mají potřebnou základní úroveň znalostí, na kterých je možno stavět a lze je rozvíjet i vzájemně propojovat. Ostatně pro předškolní i první stupeň základních škol je připravováno samostatné dětské muzeum.³ (viz článek *Ze zákulisí příprav dětského muzea* v tomto čísle). Návštěvnická linka bude určena prakticky všem věkovým kategoriím a bude záviset pouze na návštěvníkovi, jestli bude chtít sledovat

3 FIALOVÁ, Dagmar (ed.), et al. *Nové expozice Národního muzea. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, zvláštní vydání, 2012, roč. 50, s. 81–99.*

probíhající program, prohlížet výsledky minulých programů, zkoušet přístupné interaktivní prvky nebo jen nasávat atmosféru prostředí probíhajícího vědeckého výzkumu.

Je počítáno s jedním hlavním tematickým programem za rok, každý s dobou trvání 4+2 měsíce. Od září do prosince a od března do června bude účastnická linka přednostně vyhrazena pro školní skupiny. V lednu, únoru, červenci a srpnu, které jsou pro školy méně vhodné, bude účastnická linka přednostně vyhrazena pro mimoškolní skupiny. Kromě hlavního programu mají být zařazovány krátkodobé akce reagující na aktuální potřebu.

Cíle expozičního projektu

Již od svého založení bylo NM důležitou institucí, která se sama aktivně podílela na vědeckém výzkumu, ale hlavně byla výrazným zprostředkovatelem, který vědecké postupy a jejich výsledky prezentoval na veřejnosti. V dnešní době jsou informační kanály tak diverzifikované, že ani ve vědecké popularizaci není v možnostech muzea konkurovat novým specializovaným médiím. Proto je třeba využít specifický kapitál NM. Tím jsou hmotné doklady v podobě bohatých a oborově rozličných sbírek. Důležitým faktorem je také skutečnost, že NM disponuje kvalitními odbornými pracovníky, kteří vědu aktivně provozují.

Hlavním cílem expozičního projektu muzejního experimentária je popularizace

vědy netradičním způsobem, který využívá specifického potenciálu NM. Prostřednictvím tohoto prostoru může muzeum komunikovat s veřejností i médii a vysílat pozitivní signály o své aktivitě. Je zde kladen důraz na hledání a uvědomění si souvislostí a propojení zdánlivě nesouvisejících oborů. Prostor by se měl stát integrujícím prvkem, který propojuje témata mnoha oborů NM, zapojuje různorodé exponáty z depozitářů a odkazuje na další vystavené exempláře v trvalých expozicích. Častá obměna témat nejen zabrání upadnutí do stereotypu, ale také umožní flexibilně reagovat na aktuální poptávku po informacích. Tento způsob prezentace má ukázat, že muzeum je i v současnosti plnohodnotným výzkumným pracovištěm, které dokáže vědu atraktivně zprostředkovat i široké veřejnosti. Dále pomůže nabourávat (někdy neprávem) vžitou představu, že muzea jsou ve své podstatě statickými institucemi umožňujícími jen minimální reálnou možnost návštěvnické participace.

Použité zdroje

- DAŠKOVÁ, Jiřina. Příběh planety Země. *100+1 zahraniční zajímavost*, 2010, roč. 47, č. 6, s. 46–47.
- FIALOVÁ, Dagmar (ed.), et. al. Nové expozice Národního muzea. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, zvláštní vydání*, 2012, roč. 50, s. 81–99.

Dějiny

Eva Doležalová, Marie Šedivá Koldinská, Martin Sekera, Jana Mezerová, Marek Junek

History

The exposition named History will present the development of the Czech lands from the 9th century till the present. The exposition will be divided into two separate spaces – the Historical Building of the National Museum will house the history of the 9th–19th centuries and the New Building of the National Museum will house the history from the 20th century. Despite reflecting to a certain extent the traditional division of the Middle Ages, Early Modern Period, the “long” 19th century, and the 20th century, the narrative will be continuous without any artificial historical disruptions. We will debunk some historical myths and stereotypes. Emphasis will be laid on the presentation of items from the collections of the National Museum. A certain update will also be important, i.e. the presentation of ideas and symbols, that we refer to today. Parallel narratives will be nonetheless important, as they will show that history is not unambiguous and that certain events can be viewed from several different perspectives (e.g. the winner and the loser, nobleman and subject). Last but not least, we will address the issues of individual freedom and its limits.

Keywords: Czech History, Exposition, Collection Items of the National Museum, Continuity, Parallel Narratives, Individual Freedom

Úvodní principy expozice

Expozice s pracovním názvem *Dějiny* zachytí vývoj na území českých zemí od období raného středověku až po současnost. Reflektuje tradiční rozdělení dějin na období středověku, raného novověku a dějin 19. a 20. století, ovšem jednotlivé etapy nebudou od sebe oddělené, nebudou uvozeny významným historickým milníkem, ale budou v sebe navzájem plynule přecházet. Důležitost příkládaná přelomovým datům bývá vždy dobově podmíněna a takto pojatá expozice by jen konzervovala dnes již překonanou prezentační praxi minulých století. Stávající práce na expozici vychází z nejnovějších výsledků odborného výzkumu, které jsou transformovány do moderní expoziční podoby. Expozice rovněž bude klást otázky, narušovat zažitá historická stereotypy a výklady dějin a bude se snažit návštěvníky přinutit ke kritickému pohledu na dějiny. Důraz je v expozici kladen na reálné sbírkové předměty zejména ze sbírek Národního muzea, které budou tvořit její základní stavební kámen. Každá

z částí expozice bude mít své top expozice, interaktivní prvky, modely apod., které v konečném výsledku vytvoří jeden funkční expoziční celek.

Přestože jednotlivé historické etapy jsou zpracovávány různými týmy a zachycují specifické události, spojují je některé sjednocující principy:

Příběh českých dějin bude odvyprávěn chronologicky. Pokud jde o prostorové vymezení, expozice se bude věnovat zejména prostoru českého státu, bude respektovat jeho historický vývoj a vsadí ho do středoevropského kontextu, pokud to bude zapotřebí.

V každém období budeme reflektovat události, ideje, symboly apod., které jsou specifické pro konkrétní epochu a které jsou životaschopné i dnes, na něž se odvoláváme i v současnosti. Podobně zachytíme také problematiku menšin (náboženských, etnických aj.) od středověku po současnost.

Některé události budou zachyceny pohledem dvou či více jejich účastníků. Tato

PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.
Centrum medievistických studií Akademie věd ČR
edolezalova@flu.cas.cz

doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.
FF UK – Ústav českých dějin
marie.koldinska@sendme.cz

Mgr. Jana Mezerová
Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení dějin tělesné výchovy a sportu
jana_mezerova@nm.cz

Mgr. Martin Sekera, Ph.D.
Národní muzeum – ředitel Knihovny Národního muzea
martin_sekera@nm.cz

Mgr. Marek Junek, Ph.D.
Národní muzeum – ředitel Historického muzea
marek_junek@nm.cz

„pluralita pohledů na dějiny“ ukáže mnohovrstevnatost dějin a komplikovanost / nejednoznačnost jejich interpretace a zejména skutečnost, že historie nemá jediný univerzálně závazný výklad.

Vzhledem k charakteru sbírkových předmětů Národního muzea, které jsou prioritně zaměřeny na oblast všedního života, každé období společenskovední části expozice bude reflektovat problematiku každodennosti.

Expozicí se prolne i problematika nabývání svobody jednotlivce a její ztráta a omezování, které mají v historii různou podobu.

Edukativní cíle expozice

Expozice nenabídne návštěvníkům muzea takový obraz dějin, jaký už znají. Cílem není ani prostá transformace nejnovějšího stavu odborného poznání do podoby srozumitelné širšímu publiku. To by bylo možná záslužné, avšak velmi pravděpodobně také nudné, a navíc za několik málo let překonané akcentováním jiných témat, k nimž se upne budoucí badatelská pozornost historiků. Hlavním edukativním cílem naopak bude záměrné problematizování zdánlivě neochvějných pravd, pevně vrostlých do české historické paměti starších generací, a souběžné nabízení několika paralelních narativů mladším generacím, nedotčeným schematizovanou prezentací dějin. Tato pluralita narativů má v návštěvnících provokovat a tříbit schopnost kriticky myslet, uvědomovat si nejednoznačnost důsledků dějinných událostí pro různé společenské vrstvy či pro příslušníky různých etnik, stoupence odlišných konfesí atp. Druhou silně akcentovanou linií pak bude z hlediska edukativních cílů právě svoboda jednotlivce, která v dějinách rezonuje v nejrůznějších a mnohdy protichůdných podobách.

Středověk

Cíle expozice

Expozice věnovaná starším českým dějinám je zaměřena na historické počátky če-

ského státu a společnosti. Chronologicky tak svůj výklad zahajuje zhruba v 9. století a plynule pokračuje až do století 15., kdy se dramaticky proměňuje život celé společnosti mj. pod vlivem rané české reformace.¹ Historický výklad vývoje českých zemí je přitom založen na politickém, teritoriálním, právním i společenském formování střední Evropy, utváření sousedních zemí a jejich vzájemném ovlivňování. Jedním z prvořadých kritérií nové expozice je překlenutí rámce klasické periodizace českých dějin oddělující od sebe plynulý vývoj umělými, i když zdánlivě významnými mezníky (jako např. vymření Přemyslovců r. 1306) a naopak vyzdvižení souvislostí společenského i politického vývoje, a to nejen v rámci českého státu, ale celé střední Evropy, jak je ostatně cílem celé expozice věnované dějinám. Historický vývoj se neodehrával pouze v politické rovině, proto je významná část expozice věnována také proměně krajiny a osídlení, vlivu rozmachu zemědělského, důlního i dalšího podnikání, zakládání nových sídlišť, později měst a rozšiřování komunikací.² Stranou přitom nezůstane ani utváření zemského národa a národního cítění, resp. identifikace české společnosti se zemí, jazykem a zemským právem.³ Důraz je kladen také na historickou tradici, která se utvářela od prvních staletí existence českého státu a která se prolíná celým historickým vývojem. Některé z těchto případů se v průběhu staletí proměňovaly a stávaly se argumentem v politické i nacionální diskusi. Typickým příkladem takovéto tradice je kult sv. Václava, věčného vládce českých zemí, nebo obraz Jana Husa jako mučedníka za pravdu nebo původce náboženského rozvratu.⁴

*Románská čelenka vyrobená ze stříbrného plechu (konec 12. století).
Foto Olga Tlapáková.*

¹ Chronologické členění zhruba odpovídá knižnímu projektu nakladatelství Paseka, na kterém se podílel velký autorský kolektiv předních českých a moravských historiků, viz *Velké dějiny země Koruny české I–VI*, Praha: Paseka, 1999–2007.

² Např. KLAPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Vyd. 1. Praha, 2005; *Vývoj historických cest v českých zemích* [online]. [cit. 30. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.historicke-cesty.cz/historicke-cesty/vyvoj-historickyh-cest-v-ceskych-zemich>.

³ ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. 2., dopl. vyd. Praha: Argo, 2000. (= *Historické myšlení*; sv. 11); TŘEŠTÍK, Dušan. *Národ, stát a svatí ve starším středověku*. In: ŠRONĚK, Michal a SVATOŠ, Martin (ed.). *Legenda, její funkce a zobrazení. Příspěvky z mezioborového setkání konaného 14. dubna 1992*. IV., *Vlastenecké a nacionální aspekty legend o českých světcích*. Praha: Ústav pro klasická studia ČSAV, 1992, s. 3–17; TYŽ. *Idea státu a národa*. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, MAŠKOVÁ, Pavlína a NOVOTNÝ, Robert (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 281–286.

Vitráž s postavou sv. Ondřeje (kolem 1340).
Foto archiv NM.

Vedle standardního popisu historických a společenských událostí je dalším motivem užitým v expozici pohled dobových současníků na české země a život zdejších obyvatel, jako např. zprávy cestovatelů a kupců, kronikářů nebo např. zprávy diplomatických poselstev přicházejících k pražskému knížecímu či královskému dvoru.⁵ Tyto méně otřelé zprávy mohou návštěvníkovi pomoci pochopit, do jaké míry se vývoj v českých zemích odehrával v souladu s událostmi v jiných evropských zemích a do jaké míry se od nich odchyloval.

Tematické členění expozice

Expozice je uspořádána podél čtyř základních tematických linek, které potenciálního návštěvníka provedou celými staršími českými dějinami:

- 1) historický vývoj českých zemí, vznik a formování českého středověkého státu,
- 2) christianizace české a moravské společnosti a vliv křesťanství na podobu společnosti,⁶
- 3) utváření a proměny české a moravské krajiny pod vlivem rozvoje společnosti,
- 4) utváření českého národa a národního vědomí.

⁴ Např. KUBÍN, Petr (ed.). Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého. Praha: Togga, 2010. (= Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium; vol. 11); GALANDAUER, Jan. 6. 7. 1915 – pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu. Praha: Havran, 2008. (= Dny, které tvořily české dějiny; sv. 17).

⁵ Např. DVORÁK, Karel. Humanistická etnografie Čech: Johannes Butzbach a jeho Hodoporicon, Praha, 1975, s. 114. (= Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Monographia; 57/1975).

⁶ SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef. Čechy a Morava. In: BEREND, Nora (ed.). Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století. Praha: Argo, 2013, s. 219–261.

Tzv. Třeboňské antependium (látkový závěs umístěný na přední straně oltáře), 14. století.
Foto archiv NM.

První tematický okruh je zacílen na kulturní i společenskou mnohvrstevnatost středoevropského prostoru, soužití či vyrovnávání se s neslovanskými kulturami i složitost původního kmenového uspořádání země, stejně jako na pronikání západního politického systému na území budoucího českého státu, pod jehož vlivem se utvářelo mj. i zemské právo a politické i správní instituce. Vedle něj je zdůrazněn význam christianizace společnosti jako jednotícího elementu při formování raně středověkých státních útvarů i života středověké společnosti. Třetí téma sleduje v první rovině ekonomickou i sociální proměnu společnosti zhruba od konce 12. století do druhé poloviny 14. století, zahrnující mj. nárůst rozsahu i kvality osídlení českých zemí, nové technologie pro efektivnější využívání půdy i nerostných surovin a s tím související rozvoj podnikání. Ve druhé rovině se pak soustředí na zrod české středověké společnosti a formování šlechty a měšťanstva. Poslední tematická linka ilustruje zejména na obrazovém a textovém materiálu pozvolnou identifikaci obyvatel se zemí (středověkým státem), utváření a prosazování národní identity, stejně jako význam národního jazyka, event. jazyků při této identifikaci.

Raný novověk

Koncepční východiska a základní odborné cíle

Expoziční část *Raný novověk* zahrne období let 1500 a 1800 s dílčími přesahy oběma směry. Nebude „porcována“ do oddílů ohraničených významnými historickými daty,⁷ cílem je naopak představení dějin jako do velké míry kontinuálního procesu.

Z hlediska prostoru půjde o volně chápaný středoevropský region ve smyslu habsburského soustátí s akcentem na české země.⁸ Uplatní se zde i vztahový koncept, který je představen jako průsečík vlivů (to umožní zohlednit i roli menšin vymezených na etnickém, jazykovém, náboženském atp. základě).

Svatební pohár z Benátek (1500–1510). Foto archiv NM.

V expoziční části *Raný novověk* se efektivně uplatní všech pět profilujících principů, zmíněných v úvodu představujícím hlavní ideje expozice *Dějiny*. Jelikož smyslem a prvořadým odborným cílem každé expozice prezentující historii musí být sdělnost, přehlednost a srozumitelnost i pro širší veřejnost, která ne vždy disponuje znalostmi dějinných reálií, jeví se chronologický výklad zohledňující prostor historického českého státu a kontextuální souvislosti jako nosný a smysluplný.⁹ Události, ideje, symboly atp. specifické pro raný novověk,¹⁰ ovšem se silným potenciálem přesahujícím do současnosti, tvoří přirozenou a návštěvnicky opět vděčnou a srozumitelnou linii moderní výstavní prezentace. Pluralita narátivů, též zmíněná v úvodu, už představuje sofistikovanější úroveň „vyprávění dějinného příběhu“.¹¹ Vzhledem k dynamickým proměnám, jimiž v průběhu raného novověku prochází mimo jiné i hmotná kultura, bude v této expoziční části výrazně reflektována problematika každodenního života jak ve smyslu prezentace

⁷ Srov. LE GOFF, Jacques. *O hranicích dějinných období. Na příkladě středověku a renesance*. Praha: Karolinum, 2014.

⁸ Souhrnně srov. především BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VESELÁ, Irena a VLNAŠ, Vít. *Velké dějiny země Koruny české IX. 1683–1740*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011; BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří a KUČERA, Jan P. *Velké dějiny země Koruny české X. 1740–1792*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001; VOREL, Petr. *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526–1618*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.

⁹ Srov. pozn. 2.

¹⁰ Souhrnně srov. ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie, CERMÁN, Ivo a kol. *Základní problémy studia raného novověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

¹¹ Srov. ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění. Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha: Argo, 2011; ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti aneb Jak vzpomínáme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

Zasedání většiny zemského soudu v Praze r. 1593.
Foto Olga Tlapáková.

sbírkových předmětů, tak ve smyslu proměn každodennosti (cyklický a lineární čas, životní cykly typické pro různé společenské vrstvy, přechodové rituály atp.).¹² Svoboda jednotlivce a její limity, tedy poslední z jednotících principů expozice *Dějiny*, pak představují stěžejní raně novověké téma, akcentované i moderní historiografií a zároveň – právě pro upřednostnění lidské individuality před neosobními vývojovými procesy – silně atraktivní i pro ne odbornou veřejnost.¹³

Tematické členění expozice

Při vnitřním tematickém členění bude zohledněn charakter prostor určených pro tuto část expozice. Předběžné tematické členění expozice předpokládá prolnutí středověké a raně novověké části v první části a pokračování raně novověké části expozice ve druhé části, přičemž by v obou uvedených prostorách byly prezentovány přednostně náboženské a kulturní souvislosti epochy (ze sbírkových předmětů dokumentujících každodenní život, konfesní problematiku a kulturní úroveň doby zmiňme alespoň cenné rukopisy – např. takzvaný kopidlinský horoskop pro Albrechta z Valdštejna, staré tisky – Budovcův Antialkorán atp. – či obrazový cyklus svatojánské legendy použitý při kanonizaci Jana Nepomuckého). V další části by expozice pokračovala oddílem o proměnách raně novověké vědy (zde se počítá s vystavením dobové lékárny) a prezentace raně novověku by

končila v posledním prostoru, kde by byla pojednána válka jakožto klíčový fenomén raně novověké politiky, dokumentovaná četnými zbraněmi, ale i starými tisky (např. *Theatrum Europaeum*) ze sbírek Národního muzea, prezentovaná v těch nejširších souvislostech a důsledcích¹⁴ (konfrontace křesťanství a islámu v průběhu tří staletí, posun od nábožensky motivovaných válek k modernímu politickému pragmatismu, úvahy o právu na odpor proti vládnoucí moci, pacifismus v prostoru českých zemí, formování moderního státu akcentujícího principy obranyschopnosti, humanizace různých oblastí každodenního života pod dojmem konfrontace s násilnou válečnou realitou atp.). Expozice bude doplněna několika modely (Pražský hrad za Rudolfa II., staroměstská exekuce roku 1621, bitva u Jankova roku 1645, korunovace Leopolda I. roku 1656, budova Invalidovny z let 1731–1737, bitva u Kolína roku 1757).

Dějiny 19. století

Expoziční cíle, historiografie

Zdá se, že 19. století se ve zkušenosti a znalosti mladých lidí stále více propadá do sféry zapomnění a výkladového zjednodušení. Expozice 19. století tedy bude zaměřena na návštěvníka s chutí poznávat prostřednictvím muzejního zážitku dobu přerodu vzorku evropské civilizace ze středu Evropy. Hlásíme se k pluralitě narativů. Právě v tomto období, kdy se škála identit nebývale rozšířila a vedle tradičních spojení obyvatel se zemí, regionem, stavem a vírou se objevily moderní identity, zejména národní, ale také nové sociálně-profesní a společenské. Terén této doby je členitější, než jak ho může expozice lidem zachytit, ale tuto členitost nesmí expozice tajit. Naopak by na ni měla co nejvíce poukazovat.¹⁵

V prostředí Národního muzea jsou historické expozice výsledkem syntéz zaměřených na českou společnost,¹⁶ ale i syntézy komparativních dějin habsburské monarchie.¹⁷ Pokrok a dílčí tematické průniky přinášejí monografie a systematické výzkumné projekty věnované moderním

12 VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století)* I. *Dům a jeho lidé*; II. *Vesnice a město*; III. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 1999–2006.

13 Např. VAN DÜLMEN, Richard. *Die Entdeckung des Individuums 1500–1800*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1997.

14 K takovému pojetí srov. KOLDINSKÁ, Marie a ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*. Sociohistorické črty. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

15 V tom citíme podobné pohnutky, které měli autoři: GRAUS, František (ed.). *Naše živá i mrtvá minulost. Osm esejí o českých dějinách*. Praha, 1968.

16 URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha 1978. TÝŽ. *Česká společnost 1848–1918*. Praha, 1982; rozšířené vydání srov. URBAN, Otto. *Die tschechische Gesellschaft 1848–1918*. I.–II. Wien: Böhlau, 1994; HLA-VÁČKA, Milan a kol. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, 2 díly. Praha, 2014.

17 *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, 9 Bd. Wien, 1973–2016.

sociálním strukturám a každodennosti sociálních skupin, národně kulturním identitám¹⁸ a další výzkumy Němců a Židů.¹⁹ Tyto počiny doplňují završující práce autorů starší generace – Hrochovy, Kořalkovy a Křenovy.²⁰ Vedle těchto opor je pro expozici 19. století mimořádně inspirační řada sborníků z mezioborových plzeňských konferencí, které se konají od roku 1981 dodnes.²¹

Pojetí a členění expozice

Tzv. dlouhé 19. století je doba postupných proměn přelomové povahy, která vytvořila bezprostřední základ současnému způsobu života jednotlivce i společnosti. Členění expozice nemá explicitní chronologickou strukturu, i když chronologii bude prostorem postupující návštěvník vnímat. Struktura expozice tedy kombinuje faktor chronologický s tematickým. Diachronie a synchronie bude patrná ve všech částech.

1. Pokrokové 19. století – Prolog

Smysl spočívá v sjednocujícím zobrazení základní teze expozice 19. století – přerod tradiční společnosti v moderní. Hlavním motivem zde bude obsahový i vizuální kontrast starého a nového, statického a dynamického, tradičního a moderního v dostatečně zřetelné zkratce sdělující formou příkladu (rukodělná a strojní výroba, kontrast motivu kostelních hodin s hodinami radničními, symboly technického pokroku jako železnice, pošta, telegraf apod.). Pro období do 60. až 70. let 19. století budou základním sbírkovým médiem obrazy (malby, případně malby na porcelánu a skle). Proti nim bude kontrastovat černobílá řada fotografická dovedená do konce první světové války. V portrétním zaměření se projeví kontrast mezi aristokratickým a měšťanským portrétem (včetně miniatur) na jedné straně a fotografickou civilností konce 19. století, v němž se objevují díky fotografickému pokroku autentické (nestylizované) záběry skupin (shromáždění, skupiny v pracovním prostředí, sport atd.).

2. Vlast a domov

Pozornost se soustředí na teritoriální a národnostní identity, jejich integrity, pojítka, proměny, varianty. Vycházíme z jednoduché zásady – člověk 19. století musel někam „patřit“. Vedle společenství utvořeného v rámci procesu českého národního obrození bude poukázáno na jiné souběžné tendence formování společenství – německví, slovanství, bohemismus, rakušanství a složité vymezování židovství. Nebudou pominuta ani společenství strukturovaná podle náboženského vyznání, sociálního postavení, profese, genderu a podobně.

Zde bude zdůrazněn růst konfrontační koexistence směrem ke konci století, neboť nešlo o vývoj k „multikulturní idyle“, nýbrž k intoleranci i šovinismu. Své místo tu naleznou nacionální mýty, historické stereotypy a ukázky kauz excesů (např. hilsneriáda). Přes modernizační vliv, s nímž se rozšiřoval akční rádius obyvatelstva a možnosti migrace, zůstávala významnou složkou regionální identita, příslušnost k obci. Přetrvávaly i nábožensky profilované skupiny (židé, evangelíci). Navzdory uvolnění společenské a sociální prostupnosti zůstávala do značné míry v platnosti i společenská a sociální dělítka. Kategorie určující tradiční, zanikající, přetrvávající i nově se konstituující společenství lze demonstrovat zejména pomocí ikonografického materiálu zahrnujícího umělecká díla, oficiální portréty, veduty nebo příležitostné tisky, stejně jako dobový tisk. Identita a loajalita bývá obvykle zobrazována v symbolické rovině. Jednou z podstatných linek této části tak bude rozklíčování ve své době všeobecně srozumitelných, dnešnímu člověku však již často neznámých symbolů, podle nichž se příslušníci jednotlivých společenství identifikovali. Sem spadají například barvy (zemské, národní aj.), heraldika, kroje tradiční i novodobé (čamara), symbolická označení (např. chrpy jako odznak německých nacionálů; svazků – antických fasces jako symbolu státní moci a podobně).

18 Srov. pět děl pod editory FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008; *Člověk na Moravě 19. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ŘEPA, Milan. *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001. **19** COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914*. Praha: Karolinum, 2000. FRANKL, Michal. *Emancipace od Židů: Český antisemitismus na konci 19. století*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008. MARKEL, Martin. *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848–1919*. Brno: Maticе moravská, 2010. ŘEPA, Milan. *Moravané – Němci – Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha: HÚ AV, 2014. **20** HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999; TYŽ. *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí 19. století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996; TYŽ. *Národy nejsou dilem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Slon, 2009; KOŘALKA, Jiří. *Češi habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. Praha: Argo, 1996; KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*. Praha: Academia, 1990; TYŽ. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. **21** Podrobněji o těchto interdisciplinárních symposiích včetně přehledu jejich sborníků viz: *Plzeňská symposia [online]*. [cit. 16. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.plzensympozium.cz/>.

Dámské šaty empírového střihu ušité z bílého tylu, pravděpodobně patřily ke kolekci svatebních šatů ušitých pro francouzskou císařovnu Marii Luisu Habsbursko-Lotrinskou, manželku Napoleona I. Bonaparta. Foto archiv NM.

3. Moderní život

V této části představují hlavní témata modernizační procesy. Návštěvník by si zde měl uvědomit jejich dalekosáhlé následky v každodenním životě. Na počátku není možné opomenout osvícenství coby ideového a ideologického hybatele proměn v přístupu k organizaci státu a jeho prosperity odvislé na racionalizaci rolí jeho rozhodovacích a poddanských struktur. V centru pozornosti jsou „zalidňování“ a tvorba veřejného prostoru v průběhu ústavních změn, občanskoprávní legislativa a volební reformy, hospodářská liberalizace, urbanizace, emancipace, rozvoj vědy a techniky, dopravní infrastruktury, medicíny aj. V tomto pojetí expozice

budou propojeny politické, hospodářské a sociální dějiny s praktickým životem běžných obyvatel. Modernizační procesy však nelze líčit jako bezvýhradný pokrok. Rozvoj občanské společnosti oslaboval sjednocující centrální autoritu a rozvinul se v roztržičnost politických stran. Rostoucí průmyslová výroba znamenala nejen ekonomický rozvoj, ale také konstituování nové sociální (dělnické) třídy, což významně změnilo celou společenskou skladbu. Migrace do měst přinesla budování infrastruktury, ale také proměny v chápání rodiny a soukromí. Modernizační procesy lze představit pomocí různorodých sbírkových předmětů: archiválií, fotografií, strojů, oděvů, nábytku, spotřebního zboží, reklamy aj. Exponáty nástrojů a produktů nebudou zobrazeny izolovaně, ale v kontextu svého působení v každodenním životě (obchod, reklama, atribut sociálního statusu) a jejich reflexe (např. vtipy a parodie na železnici, elektrická zařízení či letadla).

4. Veřejnost

Veřejnost a její konstituování budeme situovat do doby od roku 1848 a budeme ji členit do skupin veřejnosti politické, umělecké a vědecké. Chceme postihnout hlavně dva procesy – politickou a kulturní kolektivizaci zhruba do přelomu 80. a 90. let 19. století, posléze diferenciaci a tříštění společnosti podle politických, hodnotových a zájmových preferencí. Zvláště půjde o případové zdůraznění jevu kritického myšlení, které tuto diferenciaci způsobuje ve všech třech konstruktech veřejnosti a její ideové a ideologické reprezentace. Jde o vliv politických, vědeckých a uměleckých špiček na utváření veřejného mínění a zejména rozvoj sdělovacích prostředků, médií, jejichž prostřednictvím se začal šířit. Hlavními sbírkovými médii budou pozůstalostní hmotné památky osobní povahy, umělecké artefakty, literatura, periodický tisk, fotografie.

5. Velká válka – lekce z pokroku

Tato část je situovaná do Nové budovy Národního muzea a jednak uzavírá předchozí

Nejstarší razítko Národního muzea. Pochází z roku 1818 a Národní muzeum ho dnes používá jako své logo. Foto archiv NM.

„přehled“ 19. století jako věku modernizačních změn, jednak demonstrovuje hlavní druhy krizí, tedy zde se zdůrazňuje oproti části Moderní život iluzivnost a šalba představy o vědeckém a technologickém pokroku jako záruce zlepšování životních podmínek lidí a vztahů mezi nimi. Před hlavní částí věnovanou válce jsou tyto druhy deziluzí juxtapozičně shrnuty v tématu Krize volnosti, rovnosti a bratrství. Hlavní sbírková média budou vyjadřovat především válku a její rozměry – život v zázemí, na frontě, válečnou propagandu podřízenou vůdčí roli Německa, domácí a zahraniční odboj, legie.

Dějiny 20. století

Cíl expozice

Expozice věnovaná dějinám 20. století navazuje na předchozí historické etapy, současně se ale bude odehrávat v jiném prostoru. Ne v nově rekonstruované Historické budově Národního muzea, ale v bývalé Sněmovně národů československého Federálního shromáždění.²²

Podstatou expozice je ukázat proměny, ale i kontinuity politiky, veřejného prostoru

a občanské privátní sféry ve 20. a 21. století v závislosti na všeobecném politickém, hospodářském, kulturním a společenském vývoji.²³ Bude se zabývat otázkou, do jaké míry je jednotlivec závislý na tom, co se odehrává ve vysoké politice a veřejném prostoru a nakolik je schopný si osobní svobodu uchránit. Expozice také ukáže proměny veřejného prostoru jako místa, kde se střetávají často protichůdné snahy vysoké politiky a osobní svobody. Současně předvede jejich vzájemnou provázanost a podmíněnost, snahu státu veřejný prostor a privátní sféru regulovat, kontrolovat a sledovat.

Členění expozice

Expozice bude rozdělena na tři základní části, které budou reflektovat tři oblasti: politiku, privátní (soukromý) život a proměnu veřejného prostoru. Jednotlivé sekce nebudou izolované, ale budou se vzájemně prolínat. Součástí expozice bude i proměna poloprivátního prostoru a prezentace prostoru „skrytého“, který obsahuje zejména exil a opoziční aktivity.

Vstup do expozice bude tvořen citáty, které zprostředkovávají silné ideologie, které přecházejí z 19. do 20. století, a také představy o 20. století (Masaryk, konzervativci, socialisté, nacionalisté, futurismus, náboženští reformátoři, pokrok, vývoj, humanismus, emancipace, pacifismus, internacionalismus a nacionalismus, psychoanalýza apod.).²⁴

V části expozice věnované politice představíme tzv. velké dějiny, kontexty a podoby moci a strategie vládnoucích elit na příkladu významných mocenských skupin a hybatelů státní politiky (např. církve, politické strany, úřad prezidenta) vždy i prostřednictvím relevantních předmětů (ústava, mince, portréty, archiválie). Dále představíme strategie jednání elit české politiky na tématech, jako jsou snaha o vytvoření a budování státu, protinacistický odboj a kolaborace, nástup a konsolidace moci komunistické strany, uvolnění šedesátých let, pražské jaro, normalizace a disent, snaha o svobodnou politickou soutěž nutnou k zapojení do

²² Základní principy expoziční práce viz LORD, Barry a LORD, Gail Dexter (ed.). *The Manual of Museum Exhibitions*. Walnut Creek – Lanham – New York – Oxford, 2001. WOLF, Jakub. *Interaktivita v muzeu. Muzeum: muzejní a vlastivědná práce*, roč. 47, 2009, s. 32–37.

²³ *Inspirativním zdrojem pro toto pojetí expozice jsou některá německá muzea. Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland (Hg.), Unsere Geschichte. Deutschland seit 1945. Bonn: Kerber, 2012. Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland – Sammlungskonzept in der Fassung vom October 2014 [online]. [cit. 11. 9. 2017]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/zeitgeschichtliches-forum/sammlung/>.*

²⁴ K tomu např. KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. *Národní identita v muzeu v centru výzkumné pozornosti, přehledová studie. Museologica Brunensia*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 45–61.

Vyznamenání arcivévody Františka Ferdinanda d'Este zakrvácená při atentátu v Sarajevu 28. června 1914. Foto Lubomír Sršeň.

evropských struktur po roce 1989. Politika bude umístěna na galerii výstavního sálu jako něco, co je nad veřejným prostorem a privátním životem. Současně ale bude se zbývajícími částmi expozice propojena, aby bylo jasné, že se snaží privátní i veřejný prostor kontrolovat. A naopak. Prostor politiky bude jednoznačně členěn chronologicky s důraznými přelomy v letech 1918 / 1939 / 1945 / 1968 / 1989 / 1993 / 2004.

Spodní sál bude komplikovaný v četnosti a propojenosti zachycených jevů a událostí. Expozice bude mít dvě základní části: privátní sféru a veřejný prostor.²⁵ Jimi se budou prolínat následující témata:

vnitřní a vnější svoboda ovlivňované událostmi v politice;

materiálně, ekonomika, spotřební koš včetně lokálních specifik, technický pokrok (rádio, lednička, automobil, fronta na maso, počítač, mobilní telefon);

masmédia, jejich podoba a vliv, propaganda, stín jaderné války, odrazy světových událostí v médiích, populární kultura a subkultura;

²⁵ K tomu inspirativně např. FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha: Academia, 2011.

²⁶ Část témat bude navázána na koncepci soudobé dokumentace, např. DOLÁK, Jan. *Dokumentace současnosti a nedávné historie. Domáci a zahraniční přístupy*. *Museologica Brunensia*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 34–35.

Scénický návrh Bedřicha Feuersteina ke světové premiéře (1921) Čapkovy hry R.U.R. Foto archiv NM.

globální vlivy a interakce, výrazné prolínání se spotřebou (hospodářská krize, přidělové systémy, importy, RVHP, cestování, ekonomické strategie přežití v systému);

rodina, demografie, sociální a etnická skladba, náboženství, zdraví, životní prostředí, volný čas i jeho omezení, mládež, generační střet.²⁶

Privátní sféra bude představena jako do určité míry stabilní oblast, kde si člověk uchovává svoji vnitřní svobodu, ale je nucen ji konfrontovat se zásahy zvenku. Tuto část expozice bude tvořit jeden privátní prostor (byt, chata), který bude mít základní vybavení z období první republiky a bude chronologicky doplňováno věcmi každodenní potřeby z období 20. a 21. století. Podobně se v něm budou vyvíjet a proměňovat výše uvedená témata.

Veřejný prostor bude reflektovat vývoj vysoké společnosti a ochotu jedince vstoupit a projevit se ve veřejné sféře. Bude odrážet chronologické členění expozice na galerii. Tato část expozice bude pokrývat celou škálu postojů jedince ve veřejném prostoru – od vyjádření osobní svobody / opozičního názoru přes ambivalentní postoje mlčící většiny až po angažovaný souhlas s politickým režimem.²⁷ Součástí by měla být některá dioramata, která budou tuto oblast chronologicky relativizovat (např. tank s šerťáky a vlajkami ČSR a SSSR, na další straně nápis *tovaryšči iditě damoj...* a nakonec stejný tank přetřený na růžovo).

Svářeči pohledem Emila Filly (50. léta 20. století). Foto archiv NM.

Součástí tohoto prostoru bude i skrytý prostor, který bude symbolizovat emigraci a události a osobnosti pod povrchem (dissent, opoziční aktivity). Návštěvník bude moci rovněž nahlédnout do některých polosoukromých prostorů (jako např. hospoda, obchod, divadlo).

Závěr expozice dějin 20. a 21. se prolne se současností. Návštěvník vstoupí do reálného veřejného prostoru (živá projekce z Václavského náměstí). S návštěvníkem se bude loučit virtuální postava, která prožila dějiny odspoda. Její projev bude v kontrastu se vznesnými idejemi, které si návštěvník přečte při vstupu do expozice.

Pohár fotbalových vicemistrů z mistrovství světa 1962. Foto archiv NM.

Použité zdroje

BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří a KUČERA, Jan P. *Velké dějiny země Koruny české X. 1740–1792*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001.

BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VESELÁ, Irena a VLNAS, Vít. *Velké dějiny země Koruny české IX. 1683–1740*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011.

COHEN, Gary B. *Němci v Praze 1861–1914*. Praha: Karolinum, 2000.

ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění. Palácového Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha: Argo, 2011.

ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti aneb Jak vzpomínáme*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

Die Habsburgermonarchie 1848–1918, 9 Bd., Wien, 1973–2016.

DOLÁK, Jan. Dokumentace současnosti a nedávné historie. Domácí a zahraniční přístupy. *Museologica Brunensia*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 34–35.

27 O rozdílnosti chování občanů v privátní sféře a na veřejnosti v nesvobodném režimu: PULLMANN, Michal. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.

- DVOŘÁK, Karel. *Humanistická etnografie Čech: Johannes Butzbach a jeho Hodopori-con*, Praha, 1975.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě 19. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.
- FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří. *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, Praha: Academia, 2011.
- FRANKL, Michal. *Emancipace od Židů: Český antisemitismus na konci 19. století*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008.
- GALANDAUER, Jan. *6. 7. 1915 – pomník Mistra Jana Husa: český symbol ze žuly a bronzu*. Praha: Havran, 2008.
- GRAUS, František (ed.). *Naše živá i mrtvá minulost. Osm esejí o českých dějinách*. Praha, 1968.
- HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, 2 díly. Praha, 2014.
- HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha: Slon, 2009.
- HROCH, Miroslav. *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí 19. století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Vyd. 1. Praha, 2005.
- KOLAŘÍKOVÁ, Veronika. *Národní identita v muzeu v centru výzkumné pozornosti, přehledová studie*. *Museologica Brunensia*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 45–61.
- KOLDINSKÁ, Marie a ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- KOŘALKA, Jiří. *Češi habsburské říši a v Evropě 1815–1914*. Praha: Argo, 1996.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005.
- KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918*, Praha: Academia, 1990.
- KUBÍN, Petr (ed.). *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*. Praha: Togga, 2010.
- LE GOFF, Jacques. *O hranicích dějinných období. Na příkladě středověku a renesance*. Praha: Karolinum, 2014.
- MARKEL, Martin. *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848–1919*. Brno: Matice moravská, 2010.
- Plzeňská sympozia [online]. [cit. 16. 9. 2017]. Dostupné z: <http://www.plzensympozium.cz/>.
- PULLMANN, Michal. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.
- ŘEPA, Milan. *Moravané – Němci – Rakušané. Vlasti moravských Němců v 19. století*. Praha: HÚ AV, 2014.
- ŘEPA, Milan. *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk, 2001.
- SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy a Morava*. In: BEREND, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*. Praha: Argo, 2013, s. 219–261.
- Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland (Hg.), *Unsere Geschichte. Deutschland seit 1945*. Bonn: Kerber, 2012.
- Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland – *Sammlungskonzept in der Fassung vom October 2014* [online]. [cit. 11. 9. 2017]. Dostupné z: <https://www.hdg.de/zeitgeschichtliches-forum/sammlung/>.
- ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie, CERMAN, Ivo a kol. *Základní problémy studia raného novověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

- ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. 2., dopl. vyd. Praha: Argo, 2000.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Idea státu a národa. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, MAŠKOVÁ, Pavlína a NOVOTNÝ, Robert (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 281–286.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Národ, stát a svatí ve starším středověku. In: ŠRONĚK, Michal a SVATOŠ, Martin (ed.). *Legenda, její funkce a zobrazení. Příspěvky z mezioborového setkání konaného 14. dubna 1992. IV., Vlastenecké a nacionální aspekty legend o českých světcích*. Praha: Ústav pro klasická studia ČSAV, 1992, s. 3–17.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha, 1982.
- URBAN, Otto. *Die tschechische Gesellschaft 1848–1918. I.–II.* Wien: Böhlau, 1994.
- URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha, 1978.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Die Entdeckung des Individuums 1500–1800*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1997.
- VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) I. Dům a jeho lidé; II. Vesnice a město; III. Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 1999–2006.
- Velké dějiny zemí Koruny české I–VI*, Praha: Paseka, 1999–2007.
- VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526–1618*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.
- Vývoj historických cest v českých zemích* [online]. [cit. 30. 8. 2017]. Dostupné z: <http://www.historicke-cesty.cz/historicke-cesty/vyvoj-historickych-cest-v-ceskych-zemich/>.

Lidé

Jiří Košta, Petr Velemínský, Helena Svobodová, Vítězslav Kuželka

People

The People exhibition will be composed of several closely interconnected expositions. The first will be the mainly biological-anthropological exposition Man and His Predecessors, which will continually transform into an archaeological and cultural-anthropological exposition Story of the Prehistoric Past. A smaller exhibition devoted to diseases and their treatment will form a standalone unit. The final exposition will be dedicated to Antique arts and culture. The exposition block will encompass the most comprehensive presentation of anthropology, prehistory and Antique material culture in the Czech lands. General patterns of humans, societies and culture will be presented through the development of man and Czech and European prehistory and Antiquity. Interlinking approaches of various disciplines will form the fundament for original and current presentations of individual topics. It will offer not only interpretations and conclusions, but it will also reveal the possibilities and limits of their study methods. The ratio of presentation forms will change throughout the individual parts of the exposition blocks. The visual focal point will pass from models, reconstructions, replicas and dioramas towards the impressive power of original exhibits.

Keywords: National Museum, Expositions, History, Anthropology, Archaeology, Cultural Anthropology, Antiquity

Antropologický a archeologický expoziční celek *Lidé*, který bude instalován v osmi výstavních sálech ve druhém patře historické budovy Národního muzea, se bude skládat ze tří hlavních, vzájemně úzce propojených částí. První z nich, převážně antropologická expozice *Člověk a jeho předchůdci*, umístěná v návaznosti na závěrečnou část přírodovědného celku *Evoluce* věnovanou savcům, bude plynule přecházet do archeologického a kulturněantropologického celku *Příběh pravěkých dějin*. Třetí expoziční část se bude zabývat uměním a kulturou antického starověku. Samostatné postavení bude mít expozice věnovaná lidským chorobám a jejich léčeni v minulosti.

Jednotlivé části expozičního bloku budou představovat nejucelenější prezentace problematik antropologie, prehistorie českého území a antické hmotné kultury v České republice, jejich hodnota bude dále zvýšena vzájemným propojením. Základní cíl, přiblížení vývoje člověka a čes-

ského a evropského pravěku a starověku, bude prezentován jako prostředek k pochopení obecných zákonitostí fungování člověka, lidské společnosti a kultury. Provázání přírodovědných, archeologických, kulturněantropologických i uměleckohistorických přístupů umožní vymodelovat platformu pro neotřelou a aktuální prezentaci jednotlivých témat. Návštěvníkům nabídneme nejen interpretace a závěry, ale odhalíme i možnosti a meze metod, na jejichž základě se k nim současný výzkum dopracoval.

Kvantitativní poměr forem prezentace se bude v rámci jednotlivých částí expozičního bloku proměňovat. Vizualní těžiště bude od modelů, rekonstrukcí, replik a dioramat přecházet k působivé síle originálního artefaktu. Koncepte jednotlivých částí bude na jedné straně výkladová, na druhé straně se bude blížit formátu uměleckých expozic. Nastíněné dynamické pojetí je do jisté míry výsledkem proměny charakteru pramenů a fondů, bude však zároveň oživovat expozici a zvyšovat její

Mgr. Jiří Košta

Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení pravěku a antického starověku
jiri_kosta@nm.cz

RNDr. Petr Velemínský, Ph.D.

Národní muzeum – Historické muzeum, antropologické oddělení
petr_veleminsky@nm.cz

PhDr. Helena Svobodová, Ph.D.

Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení pravěku a antického starověku
helena_svobodova@nm.cz

RNDr. Vítězslav Kuželka

Národní muzeum – Historické muzeum, antropologické oddělení
vitezslav_kuzelka@nm.cz

přitažlivost. Spojnice mezi jednotlivými částmi bloku bude tvořit síť návštěvnických tras. Vedle třírychlostního systému podrobnosti prohlížení (krátká, základní a rozšířená linka) budou expozice poskytovat několik specializovaných tras a dětskou linku.

Edukační rovinu považujeme za nejvýznamnější okruh cílů moderní expozice. V rámci bloku *Lidé* bude pedagogických cílů dosahováno vytvořením prostředí pro objektové učení prostřednictvím replik, kopií či dioramat, vypracováním přehledných, srozumitelně a zábavně zpracovaných návštěvnických tras, kvalitní pedagogickou i odbornou přípravou prohlídek vedených lektory či kurátory a doplňkovými edukačními prvky, jako jsou například obsahy interaktivních tabulí, tištěný či digitální průvodce nebo pracovní listy.

Člověk a jeho předchůdci

Úvodní část expozičního bloku bude věnována biologické charakteristice moderního člověka a fylogenezi lidského rodu. Na přípravě expozice, skládající se ze dvou částí, se budou podílet tři obory – v první řadě antropologie a dále archeologie a zoologie.

První část expozice *Člověk a jeho předchůdci* bude přibližovat obecné fyzické a mentální vlastnosti anatomicky moderního člověka jako biologického druhu. Návštěvníci se budou moci seznámit s vývojem stavby jednotlivých orgánových soustav lidského těla, s průběhem ontogeneze jednotlivých anatomických soustav i s otázkami souvisejícími s genetikou a dědičností. Dalším tématem bude problematika vnitrodruhové variability, prezentované především na stavbě lidské kostry.

Cílem druhé části expozice bude seznámit návštěvníka s fylogenezí člověka,¹ prezentovanou v souvislosti s evolucí a diverzitou vyšších primátů a sledující proměny životního prostředí, jež měly vliv na změny životní strategie a s nimi související adaptace. Vzorce chování a dovednosti, které můžeme sledovat u žijících zástupců vyšších primátů, nám pomohou přiblížit rámec, v nichž se zrodili nejstarší předkové

na linii směřující k současnému člověku. Expozice bude porovnávat různé pohledy na fylogenezi hominidů (znalosti získané studiem fosilií versus závěry genetických studií). Počínaje nejstaršími zástupci rodu *Homo* budeme sledovat archeologicky dokumentovanou kulturu – nejstarší artefakty, první doklady obydlí, využití ohně, počátky pohřbívání i doklady dalších rituálů. Přiblížíme návštěvníkům například, jak vypadali první afričtí zástupci hominidů, kdy a kde se objevil anatomicky moderní člověk či zda neandertálci byli, či nebyli slepou vývojovou větví. Důležitou součástí expozice bude problematika šíření člověka z Afriky do dalších kontinentů. V rámci expozice vysvětlíme, co to je hominizace a sapientace, jak proběhl vznik bipedie, artikulované řeči či počátek výroby nástrojů. Seznámíme návštěvníky rovněž s nejslavnějšími paleoantropologickými lokalitami a objevy, včetně těch z území České republiky. Největší pozornost bude přirozeně věnována fosiliím lidí, které byly nalezeny na našem území, tzn. neandertálcům a raným formám anatomicky moderního člověka. Expoziční část bude úzce propojená s počáteční částí expozice *Příběh pravěkých dějin*, do které bude kontinuálně přecházet.

Jako dominanty expozice plánujeme interaktivní fylogenetický strom rodu *Homo*, modely postav a koster australopitéka (*Australopithecus afarensis*, ostatky známé jako „Lucy“),² člověka zručného (*Homo habilis*), člověka vzpřímeného (*Homo erectus*) a neandertálského člověka, dále pak modely anatomicky moderních lidí z paleolitu, rekonstruované na základě ostatků z území České republiky. Expozice bude návštěvníkům umožňovat prohlídku

Travertinový výlitek mozkovny neandertálského člověka, který byl nalezen na lokalitě Gánovce u Popradu. Foto Martin Frouz.

¹ Souhrnně např. STRINGER, Chris a ANDREWS, Peter. *The Complete World of Human Evolution*. London, New York, Thames Hudson, 2005; SVOBODA, Jiří A. *Předkové: Evoluce člověka*. Praha: Academia, 2014.
² JOHANSON, Donald a EDEY, Maitland A. *Lucy: The beginnings of humankind*. Simon and Schuster, 1990.

Lebka magdalénienské ženy nalezená v jeskyni Zlatý kůň v areálu Koněpruských jeskyň. Foto Martin Frouz.

v několika úrovních podle podrobnosti sdělených informací. Zájemcům o hlubší poznání problematiky poslouží informace na dotykových panelech, které budou obsahovat i výukové programy či volitelné filmové sekvence a interaktivní prvky. V rámci dětské linky bude možné například sestavit lidskou kostru, porovnat stavbu kostí současného člověka se stavbou kostí našich předků a zvířat či rekonstruovat podobu našich předchůdců.

Příběh pravěkých dějin

Expozice nabídne inovativní syntetické zpracování prehistorie a protohistorie na

území Česka³ muzejními prostředky, uváděné v kontextu s evropským pravěkem a starověkem. Zaměří se na období od paleolitu po příchod Slovanů v závěru doby stěhování národů. Systematicky se bude věnovat nejnovějším metodám poznání pravěké minulosti. Spolu s expozicí Archeoparku pravěku ve Věstarech⁴ se stane jediným dlouhodobým výstavním projektem zabývajícím se pravěkými dějinami, který bude pokrývat celé území našeho státu. Součástí expozice budou klíčové památky vztahující se k pravěkým dějinám Čech, vystavené převážně prostřednictvím originálních exponátů.⁵

Vedle působivých originálních památek bude atraktivita expozice podtržena prezentací pravěkých dějin jako aktuálního tématu, jež významně přispívá k pochopení současnosti. V prehistorickém období totiž můžeme hledat počátky většiny společenských jevů a procesů, které nás doprovázejí do dnešních dnů. Již tehdy také člověk začal zásadně ovlivňovat životní prostředí a vzhled krajiny. Prehistorická expozice se tak stane příspěvkem k pochopení nás samotných: příběhy kontinuit vyprávějících o tom, co současná civilizace převzala od civilizací minulých,

Ozdoby zhotovené ze schránek mořského mlže ostnovky středomořské (Spondylus gaederopus) z Kadaně. Spondylový šperk nalézáme téměř výhradně v hrobech nejstarších zemědělců ze starší fáze mladší doby kamenné (2. pol. 6. tis. př. n. l.). Foto Lenka Káčová.

³ *Souhrny k prehistorii Česka: JIRÁŇ, Luboš a VENCLOVÁ, Natalie (ed.). Prehistory of Bohemia. Vols. 1–7. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., 2013; PODBORSKÝ, Vladimír (ed.). Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská 3. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1993.*

⁴ *Web archeoparku dostupný z: <http://www.archeoparkvestary.cz>.*

⁵ *O dosavadních expozicích věnujících se prehistorii v Česku s odkazy na starší literaturu: VALENTOVÁ, Jarmila. Současné české archeologické expozice – výraz společenské pozice archeologie? Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, roč. 52, č. 1, 2014, s. 21–28.*

příběhy analogií poukazujících na podobnosti mezi jevy a procesy v pravěké minulosti a těmi, které probíhají dnes, ale i příběhy unikátních objevů a mimořádných lidských výtvorů, které nás přitahují tajemnou odlišností od našeho světa.⁶

Expozice bude uspořádána podle tematicko-chronologického vzorce. Hlavní výkladová linie bude sdělovat postupný, byť nepravidelný, růst složitosti (komplexity) společnosti. Dnešní krajina a movité i nemovité objevy v ní učiněné v sobě nesou střípky informací o mozaice kultur odrážejících různé společenské systémy, zvyky, vlivy i inspirace. Jsou svědectvím neustálých změn, úpadků a vzestupů, příchodu nových obyvatel a proměn sociálních identit. I tato rovina nepřímosti a nesourodosti bude ve výkladu přítomna, jde totiž nejen o dědictví naší minulosti, ale i o jednu z obecných vlastností společenských systémů, včetně toho, ve kterém dnes žijeme.

Proslulá hlava keltského héraa nalezená rozbitá v sídlištním objektu jižně od čtverhranného areálu obehnaného valem dnes patří mezi symboly Národního muzea. Opuková plastika muže s torquesem na krku byla zhotovena nejspíše kolem poloviny 3. stol. př. n. l. Foto Martin Stecker.

Mezi luxusními výrobky mohylových kultur střední doby bronzové (asi 1550 až 1300 př. n. l.) se objevují i nádherně zdobené zlaté náramky. Foto Lenka Káchová.

V ideové stavbě expozice zdůrazňujeme odlišnost čtení pravěké a historické minulosti. Absence písemných pramenů nám zabraňuje poznat událostní dějiny pravěkých populací, místo nich poznáváme minulost dlouhodobých kulturních vzorců. Zároveň upozorňujeme na skutečnost, že se vyhodnocení pramenů o dávných lidských společnostech neobejde bez široké mezioborové spolupráce. Po edukativní stránce vycházíme z předpokladu, že znalosti většiny návštěvníků týkající se předmětu expozice budou nízké, její sdělení proto bude srozumitelné nepoučenému laikovi, bude vtahovat do příběhu pravěké minulosti, klást otázky a vyvolávat dialog. Konstrukce expozice nabídne učitelům dobrou orientaci při výkladu pravěkých dějin v rámci výuky. Specializovaní zájemci se v rámci expozice seznámí s materiálovou základnou studia českého pravěku.⁷

První část expozice se bude věnovat světům archaických společností – paleolitickým

Stříbrné zlacené spony zdobené motivy ptáků a mytických zvířat patří mezi typické ozdoby mladší fáze doby stěhování národů (závěr 5. a první dvě třetiny 6. stol. n. l.). Foto Martin Stecker.

⁶ K metodám interpretace archeologických poznatků např. HODDER, Ian, et al. *Interpreting Archaeology: Finding Meaning in the Past*. London – New York: Routledge, 1995; LAYTON, Robert, SHENNAN, Stephen a STONE, Peter. *A Future for Archaeology. The Past in the Present*. London: UCL Press, 2006.

⁷ Ke koncepcím prezentace archeologického dědictví např. McMANUS, Paulette M. *Archaeological Displays and the Public Museology and Interpretation*. London: Archetype Publications, 2000; CHOWANIEC, Roksana a WIĘCKOWSKI, Wiesław (ed.). *Archaeological Heritage: Method of Education and Popularization*. Oxford: BAR Publishing, 2012.

Mezi nejbohatší dochované nálezy z pozdní fáze doby stěhování národů (první dvě třetiny 6. stol. n. l.) patří výbava hrobu ze Světce nad Bílinou. Obsahoval mimo jiné pár velkých stříbrných zlacených spon zdobených stylizovaným zvěrným motivem, drobný stříbrný cedníček či kování ve tvaru ryby. Foto Lenka Káčová.

a mezolitickým lovcům a sběračům a nejstarším zemědělcům, kteří od poloviny 6. tisíciletí př. n. l. kolonizovali území dnešní České republiky, i jejich následovníkům, již zde začali přibližně o tisíc let později budovat nejstarší monumentální stavby – kruhové hrazené areály zvané rondely, které později následovala opevněná hradiště i pohřební mohyly.

Dominanty první části budou tvořit diorama a modely kombinované s originálními artefakty či jejich kopiemi a rekonstrukcemi. Návštěvníci se například seznámí s podobou paleolitického obydlí a lovecké stanice pod převisem s rekonstrukcí nálezové situace. Budou se moci projít dlouhým domem prvních zemědělských osadníků našich zemí, uvidí model neolitického rondelu či hradiště z pozdní doby kamenné. Vystaveny budou figurální plastiky a rytiny, unikátní neolitické

žárové pohřby či kostrové pohřby mladšího úseku pozdní doby kamenné, jejichž pravidelný ritus odráží genderové rozdělení společnosti. Významné postavení budou mít nejstarší měděné artefakty.

Ve své druhé části bude expozice sledovat proces postupného rozkladu archaických společností a zrození složitějšího světa, provázaného spletitou sítí kontaktů, svazků a závislostí, a dostane se až na práh vzniku raně státních útvarů. Pro její počátek jsme zvolili dobu bronzovou, v jejímž průběhu se díky rozšíření užívání bronzu k výrobě základních nástrojů staly všechny složky napříč společností závislé na redistribuci komodit. Zpracování bronzu nekladlo nároky pouze na řemeslnou odbornost, distribuce mědi a cínu byla spojená s rozvojem dálkové směny a její systematickou podporou a ochranou. Rozvoj komplexity doprovázela i akumulace majetku a stratifikace společnosti, fenomény výrazně patrné v době halštatské. Jako vrcholnou etapu vývoje v českém pravěku představíme dobu laténskou, v níž pozorujeme mimořádný rozvoj řemesel doprovázený vznikem svěbytného uměleckého stylu, první zlaté období mincovní směny, počátky urbanizace i nejstarší doklady užívání písma na našem území. Centralizace moci vedla ke vzniku krátkodobých předstátních útvarů, z nichž nejvýznamnějším

Keramicickou nádobu s rytinou stylizované postavy nalezenou v Praze-Podbabě vyrobili zemědělci v mladší fázi neolitu (1. pol. 5. tis. př. n. l.). Foto Martin Stecker.

Bronzové nánožníky s bohatou plastickou výzdobou představují typické ozdoby keltických žen 4. a 3. stol. př. n. l. Foto Martin Stecker.

je Marobudova říše z doby kolem přelomu letopočtu. Na příkladu koexistence římského a barbarského světa budou návštěvníkům přiblíženy procesy akulturace a synkreze. Závěr expozice předchází vzniku prvních raných států na našem území – Velké Moravy a přemyslovských Čech.

Dominantami druhé části expozice budou soubory působivých originálních artefaktů, někdy aranžované do rekonstrukcí původních situací (např. hroby, depoty, vůz). V části věnující se době bronzové budou mít zásadní postavení soubory kovových nálezů z bohatých depotů i jantarový šperk, klíčovými exponáty úseku věnujícího se starší době železné budou inventáře knížecích hrobů. Návštěvníci spatří největší klenoty keltského umění z českého území, například skvosty starolaténského figurálního stylu či hlavu héraa ze Mšeckých Žehrovic.⁸ Budou jim představeny luxusní výrobky pocházející z Římské říše a nalezené v bohatých výbavách germánských hrobů doby římské nebo nádherně dekorované ozdoby, které známe z pohřebišť doby stěhování národů.

Umění a kultura antického starověku

Cílem expozice je předvést na základě originálních předmětů, jejichž převážnou část budou tvořit artefakty ze sbírky Národního muzea, výtvarný projev a materiální kulturu antického Středomoří, a to na principech umělecko-historického vývoje. Expozice bude rozdělena do šesti celků uspořádaných v chronologickém sledu. Představeny budou ukázky antického vázového malířství, hrnčářství, kovolictví, sklářství a sochařství. Bude se jednat o nejrozsáhlejší stálou expozici s antickou tematikou na území České republiky. Prezentace složitě organizovaného antického světa návštěvníky upozorní nejen na strukturální odlišnost od současných pravěkých společností existujících na našem území, poukáže především na odkaz antiky, který je hluboce vkořeněn do naší současné civilizace. Na

to, že antická kultura vždy byla jedním ze základních zdrojů evropské identity.⁹

Hlavní roli budou v expozici, jakožto působivá uměleckořemeslná díla, hrát vystavené artefakty. Jednotlivé expoziční části budou uvádět panely přinášející základní informace – úvod do problematiky, charakteristiku společnosti a kultury daného období. Rozšiřující informace k exponátům i k danému tématu budou prezentovány prostřednictvím dotykových obrazovek. Významným rozměrem bude propojení s expozicí *Příběh pravěkých dějin*. Díky němu bude možné nastínit vztah antického světa a středoevropského pravěku.

Prolog expozice představují památky Kypuru, minojské Kréty a mykénského Řecka. Nejstaršími exponáty budou drobné kamenné idoly 3. tisíciletí př. n. l., představující stylizované lidské či božské figury.

Stříbrné, částečně pozlacené rhyton s přední částí vzpínajícího se koně. Řecká práce zhotovená snad kovotepeckou dílnou v jihoitalském Tarentu na konci 4. stol. př. n. l. Unikátní kus byl údajně nalezený v Thrákii. Foto Jiří Vaněk.

⁸ VENCLOVÁ, Natalie. *Druidové, archeologie a historie. Památky archeologické*, roč. 93, 2002, s. 153–172.

⁹ Ke koncepci antických expozic např.: SCHWARZMAIER, Agnes, SCHOLL, Andreas a MAISCHBERGER, Martin (eds). *Die Antikensammlung. Altes Museum, Neues Museum, Pergamonmuseum. Berlin: Philipp von Zabern, 2012.*

Mužská hlava pocházející ze 2. stol. n. l. je římskou replikou typu vousatého boha vytvořeného řeckým sochařem Bryaxidem ve 4. stol. př. n. l. Hlava v nadživotní velikosti byla původně nasazená na barokní pískovcovou bustu, která tvořila součást výzdoby zámecké zahrady ve Vlašimi. Foto Jiří Vaněk.

Figurální umění doplní skupina terakotových plastik. Vývoj kyperského hrnčičství bude reprezentovat soubor keramických nádob. Ukázky minojského a mykénského umění, které se v evropských sbírkách nachází relativně vzácně, budou představeny skromnější kolekcí, doplněnou kopiemi nálezů ze šachtových hrobů v Mykénách.

Dvě následující expoziční části se budou soustředit především na znázornění vzniku a vývoje klasického řeckého umění od geometrického období až po helénismus. Důraz bude kladen nejen na vývoj motivů, ale i na smysl pro celkovou harmonii a proporční vyváženost díla. Expozice bude sledovat proces vzniku antického figurálního umění a reálného zobrazení lidského těla. Ústřední částí kolekce jsou bohatě zdobené a mnohotvaré keramické nádoby, doplněné terakotovou plastikou, vzhledem k bohatství zobrazených motivů však keramické předměty dovolují nahlédnout do celého spektra života řecké antické společnosti. Mimořádné postavení

mezi vystavenými předměty bude mít nádherně zdobené stříbrné rhyton s protomou.

Čtvrtá expoziční část bude věnována etruské kultuře v Itálii. Vedle osadníků v řeckých koloniích položili Etruskové základ vývoje, během něhož se Apeninský poloostrov stal součástí antického světa. Vystavené artefakty postihnou hlavní tendence uměleckého vývoje v etruském prostředí, a to zejména v drobné bronzové a terakotové plastice a uměleckém řemesle. Návštěvníci uvidí i černou keramiku zvanou bucchero napodobující kovové nádoby, či votivní terakotové modely orgánů a částí lidského těla.

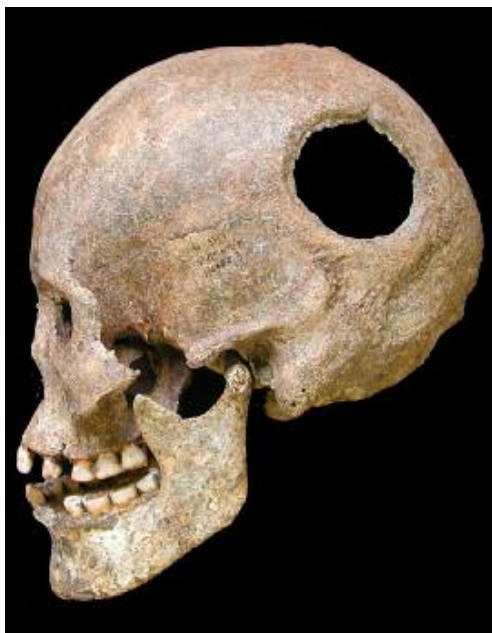
Římská materiální kultura bude představena v návaznosti na řeckou a etruskou v páté části expozice. Umění získalo jiný obsah, sloužilo reprezentaci, propagandě a často bylo i pouhým dekoračním doplňkem. K jeho nejvýznamnějším odkazům patří portrét, realistické zobrazení konkrétního jedince s individuálními rysy. V expozici bude vytvořena menší galerie římských portrétních plastik. Z uměleckého řemesla bude představeno hlavně foukané sklo, rovněž inovace z římského období, a dále bronzové artefakty – nádoby a drobná figurální plastika. Bohatý soubor užitkových předmětů dovolí nahlédnout do života domácnosti v Římské říši.

V poslední části expozice upozorníme návštěvníky na kontakty lidí, kteří obývali území Česka, s antickou civilizací. Budeme zde prezentovat například luxusní etruské bronzové nádoby z hrobu v Hradišti u Písku, soubor nálezů s početným souborem římských bronzových nádob pocházející z germánského hrobu z Řepova či nově objevený depot ze Stebna obsahující bohatě zdobenou etruskou mísu.¹⁰

Lidské choroby a jejich léčení v průběhu staletí

Choroby a zranění provázejí život člověka v celém průběhu jeho vývoje a vědomá snaha o jejich léčení je stará jako lidstvo samo – některá zhojená zranění na

¹⁰ Viz např. SAKAŘ, Vladimír. *Roman Imports in Bohemia. Fontes archaeologici Pragenses 14*. Praha: Národní muzeum, 1970; BOUZEK, Jan. *Greek Etruscan and Phoenician imports and impacts in La Tène Bohemia and Moravia. Eirene*, roč. 47, 2011, s. 63–87.

Zhojená trepanace na levé temenní kosti u jedince ze starší doby bronzové nalezeného ve Slatině na Kladensku. Foto Jakub Likovský.

paleolitických kostrách nám poskytují přesvědčivý důkaz o tom, že by postižený bez pomoci a dlouhodobé péče nemohl přežít. Antropologicko-lékařská expozice *Lidské choroby a jejich léčení v průběhu staletí* bude poskytovat přehled základních lidských nemocí ve vztahu ke způsobu jejich léčení v minulosti i v současnosti. Nabídne informace o historii medicíny i posláním lékařského stavu. V rámci bloku *Lidé* bude expozice umístěna jako exkurs, mimo hlavní výkladovou osu. Bude však úzce svázána s expozicí *Člověk a jeho předchůdci* a některé prvky ji budou spojovaly i s dalšími částmi bloku.

Expozice se bude věnovat jednotlivým skupinám lidských chorob, které studujeme po většinu pravěku a středověku téměř výhradně z kosterních pozůstatků, v mladším období i prostřednictvím písemných pramenů a měkkých tkání – vrozeným vadám, úrazům a válečným zraněním, zánětlivým a nádorovým onemocněním, degenerativním změnám na lidském těle, infekčním nemocem i dalším chorobám, jako jsou avitaminóza D způ-

sobující křivici, chudokrevnost či dna. V oddíle *Mrtví učí živé* návštěvníci poznají, jak přispívá studium ostatků zemřelých lidí a zdravotního stavu minulých populací k poznání chorob, které nás dnes trápí. Významný prostor bude vyhrazen historii medicíny.¹¹

Dominantou bude rekonstruovaný pohřeb s amputací nohy a se zhojenými zlomeninami loketních kostí pocházející z velkomoravského období. Návštěvníci se seznámí s bohatou sbírkou ostatků se známkami chorob, vad a zranění. Medicínské zásahy budou prezentovány například ukázkami léčení fraktur, péče o chrup či zhojených pravěkých trepanací – chirurgických zásahů, jež vedly k otevření lební dutiny. Součástí expozice bude ukázka starých lékařských nástrojů.

Použité zdroje

- BOUZEK, Jan. Greek Etruscan and Phoenician imports and impacts in La Tène Bohemia and Moravia. *Eirene*, roč. 47, 2011.
- DUINOVÁ, Nancy a SUTCLIFFOVÁ, Jenny. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*. Praha: Slovart, 1997.
- HODDER, Ian, et al. *Interpreting Archaeology: Finding Meaning in the Past*. London – New York: Routledge, 1995.
- CHOWANIEC, Roksana a WIĘCKOWSKI, Wiesław (ed.). *Archaeological Heritage: Method of Education and Popularization*. Oxford: BAR Publishing, 2012.
- JIRÁŇ, Luboš a VENCLOVÁ, Natalie (ed.). *Prehistory of Bohemia. Vols. 1–7*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., 2013.
- JOHANSON, Donald a EDEY, Maitland A. *Lucy: The beginnings of humankind*. Simon and Schuster, 1990.
- LAYTON, Robert, SHENNAN, Stephen a STONE, Peter. *A Future for Archaeology. The Past in the Present*. London: UCL Press, 2006.
- McMANUS, Paulette M. *Archaeological Displays and the Public Museology and Interpretation*. London: Archetype Publications, 2000.
- PODBORSKÝ, Vladimír (ed.). *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská 3*.

¹¹ K historii lékařství souhrnně např. DUINOVÁ, Nancy a SUTCLIFFOVÁ, Jenny. *Historie medicíny od pravěku do roku 2020*. Praha: Slovart, 1997; VOJTOVÁ, Marie et al. *Dějiny československého lékařství*. Praha: Avicenum, 1970. SCHOTT, Heinz. *Kronika medicíny*. Praha: Fortuna Libri, 1994.

- Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1993.
- SAKAŘ, Vladimír. *Roman Imports in Bohemia*. *Fontes archaeologici Pragenses* 14. Praha: Národní muzeum, 1970.
- SCHOTT, Heinz. *Kronika medicíny*. Praha: Fortuna Libri, 1994.
- SCHWARZMAIER, Agnes, SCHOLL, Andreas a MAISCHBERGER, Martin (eds). *Die Antikensammlung. Altes Museum, Neues Museum, Pergamonmuseum*. Berlin: Philipp von Zabern, 2012.
- STRINGER, Chris a ANDREWS, Peter. *The Complete World of Human Evolution*. London, New York, Thames Hudson, 2005.
- SVOBODA, Jiří A. *Předkové: Evoluce člověka*. Praha: Academia, 2014.
- VALENTOVÁ, Jarmila. Současné české archeologické expozice – výraz společenské pozice archeologie? *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, roč. 52, č. 1, 2014.
- VENCLOVÁ, Natalie. Druidové, archeologie a historie. *Památky archeologické*, roč. 93, 2002.
- VOJTOVÁ, Marie et al. *Dějiny československého lékařství*. Praha: Avicenum, 1970.

Pokladnice Národního muzea – klenotnice a numismatický kabinet

Lucie Kodišová, Lenka Vacinová, Jiří Sejkora, Luboš Polanský

Treasury of the National Museum – Jewellery and Numismatic Cabinet

The new Treasury of the National Museum will present rare craftsmanship of precious stones and metals in connection with the natural form of these materials. The Treasury will be followed by a Numismatic Cabinet, which will introduce the history of money from Antiquity till today. The Treasury and the Numismatic Cabinet will be interconnected in a joint hall devoted to gold and silver and they will be thematically intertwined in the hallway with the presentation of production technologies. The Treasury is created in close cooperation within the National Museum – the Natural History Museum and the Historical Museum. The base line will consist of minerals from diamonds to quartz and organic matter, which will join together with goldsmiths and artisanal arts into a unique complex. The main goal of the new Numismatic Cabinet is the establishment of a numismatic exposition that will be both scholarly exact and intriguing at the same time, educating visitors of the development of payment methods from Antiquity until today in a comprehensible and attractive way. The chronological exposition will be divided into several basic thematic sequential units.

Keywords: Exposition, Mineralogy, Numismatics, History of Money

Nově vzniklá *Pokladnice Národního muzea* skýtá jedinečnou příležitost představit veřejnosti vzácné řemeslné práce z drahých kamenů a vzácných kovů ve spojení s přírodní podobou těchto materiálů a prezentovat tak krásu vytvořenou přírodou spolu s mistrovskými díly lidských rukou. Na klenotnici plynule naváže mincovní kabinet, který představí příběh peněz od starověku po současnost. Klenotnice a mincovní kabinet budou propojeny společnou místností věnovanou zlatu a stříbru a tematicky se prolnou také na chodbě, kde budou představeny výrobní technologie těžbou počínaje a broušením drahokamů konče. Expoziční oddíly mají společné výchozí suroviny s vysokou materiálovou hodnotou a vysokou uměleckořemeslnou úrovní jejich zpracování. Z tohoto důvodu budou všechny exponáty obou oddílů vystaveny v bezpečnostních trezorových vitrínách.

Klenotnice vznikající za úzké spolupráce přírodovědeckého a historického oddělení Národního muzea ideově vychází z původní expozice *Kabinet drahých kamenů*, oproti ní bude však významně oborově rozšířena o soubor exkluzivních zlatnických prací.¹ Expozice bude uspořádána materiálově, přičemž budou v jejím rámci zdůrazněny solitérní předměty či soubory výjimečné umělecko-historické hodnoty. Základní linie bude tvořena minerály od diamantů přes křemen k organickým hmotám. Z kovů bude vystaveno zlato a stříbro. Příslušný minerál bude v expozici zastoupen surový, vybroušený a osazený ve šperku, případně doplněn příslušnou syntetickou variantou či imitací.

V úvodu budou vystaveny nejvzácnější a zároveň i nejznámější ušlechtilé drahé kameny. Nejtvrdí z drahokamů diamant zde bude kromě volně vybroušených exemplářů zastoupen zejména briliantovým

¹ KOUŘIMSKÝ, Jiří. *Katalog sbírky drahých kamenů Národního muzea v Praze. Praha, 1968.*

Mgr. Lucie Kodišová
Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení starších českých dějin
lucie_kodisova@nm.cz

Mgr. Lenka Vacinová
Národní muzeum – Historické muzeum, numismatické oddělení
lenka_vacinova@nm.cz

Mgr. Jiří Sejkora, Ph.D.
Národní muzeum – Přírodovědecké muzeum, mineralogicko-petrologické oddělení
jiri_sejkora@nm.cz

PhDr. Luboš Polanský
Národní muzeum – Historické muzeum, numismatické oddělení
lubos_polansky@nm.cz

Krystaly ametystu na horninové podložce z lokality Goboboseb v Namibii, velikost vzorku 18 x 13 x 16 cm, pro nově expozice zakoupeno v roce 2017. Foto Jiří Sejkora.

náhrdelníkem Naděždy Kramářové, v němž je osazeno 105 bílých diamantů v brilantovém brusu.² Mezi nejoblíbenější drahokamy patří pro svou odolnost korundy, zejména červený rubín, a safír, který bude prezentován nejen ve své neznámější modré variantě, ale i jiných barvách. Zastoupeny budou také různé barevné variety spinelu a chryzoberyl v přírodním stavu, volných brusech i osazený v konkrétních historických předmětech.

Z hlediska šperkařství patří odrůdy křemene, jimž je věnován další expoziční oddíl, k nejoblíbenějším materiálům. Mezi křemen a křemenné hmoty se řadí bezbarvý křišťál, fialový ametyst, žlutý citrín, růžový růženín, zálněda a tmavý morion. K hojně užívaným materiálům patří odrůdy chalcedonu, zejména karneol, jaspis, achát, onyx a heliotrop. Opál, tvořený křemičitým gelem s nízkým obsahem vody, bude rovněž zastoupen v řadě podob jako obecný, dřevitý, drahý bílý, černý a ohnivý; jako surovina i ve volných brusech. Dominantním exponátem zde budou pro expozici nově pořízené krystaly ametystu na horninové podložce z lokality Goboboseb v Namibii. Jejich barva v průsvitu je výrazně tmavě ametystově fialová. Kromě řady křemenů osazených ve šperku budou vystavena také pečtidla a gemy,

jako ukázky drahokamové glyptiky. Ukázkou historické techniky broušení a leštění drahého kamene budou jaspisové a ametystové obkladové desky z kaple sv. Václava Svatovítské katedrály, jejichž surovina byla ve 14. století vytěžena z žíly v Ciboušově.³

Zařazeny budou také další oblíbené drahokamy a šperkové kameny. Malachit, beryl a jeho barevné odrůdy, mezi něž se řadí akvamarín, smaragd, morganit a heliodor. Chybět nebudou ani různé barvy topazu oblíbeného ve šperkařství pro svou relativní cenovou dostupnost. Barevné variety turmalínu budou zastoupeny rubelitem, verdelitem nebo skorylem a opomenut nebude ani olivín. Kameny v přírodním stavu ve formě krystalů a suroviny doplní volné broušené kameny spolu se šperky, tabatěrkami a dózami. Nejvýraznějšími exponáty prostoru se stanou přírodní smaragd a skupina krystalů růžového turmalínu. Oba náleží k čerstvým přírůstkům mineralogické sbírky, kterou obohatily, aby se uplatnily v nové klenotnici. Srostlice dvou dobře vyvinutých průsvitných krystalů drahokamové odrůdy berylu – smaragdu z historické lokality Malýševo na Urale dlouhá 15 cm se vedle velikosti krystalů a unikátního morfologického charakteru vyznačuje výrazně smaragdově zelenou barvou v průsvitu. Pro skupinu dokonale vyvinutých až 15 cm dlouhých krystalů růžové drahokamové odrůdy turmalínu z lokality Malchan v Zabajkalí je vedle morfologického charakteru a výrazného lesku charakteristická typická malinově růžová barva.

Jádrem dalšího oddílu jsou pro Čechy typické granátové šperky.⁴ Pyrop se svou charakteristickou tmavě rudou barvou patřil díky své tvrdosti a relativní dostupnosti k nejoblíbenějším drahokamům u nás. Neosazený granát bude prezentován v podobě vyrýžovaných zrn a v brusech různých forem. Stejně tak zde budou zastoupeny zelené, fialové a žluté kameny z bohaté skupiny granátů, aby co nejlépe prezentovaly její rozmanitost a barevnou pestrost. Hlavní slovo bude mít soubor českého granátového šperku zdobený převážně pyropem, ale také almandinem,

2 ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ, Dana a VANDROVCOVÁ, Miroslava. Karel a Naděжда Kramářovi doma. Praha, 2007, s. 89–97.

3 SKŘIVÁNEK, František, BAUER, Jaroslav a RYKL, Drahoš. Výzkum drahých kamenů z chráněné přírodní památky Ciboušov a ze středověkých inkrustací. Památky a příroda 10/85, s. 609–627.

4 HANUS, Radek. Český granát. Historie, geologie, mineralogie, gemologie a šperkařství. Praha, 2013.

pyralmandinem nebo hesonitem. Národní muzeum spravuje největší sbírku granátového šperku v České republice, v níž je reprezentativním způsobem zastoupena široká škála šperků a předmětů denní potřeby. Představeny zde budou náhrdelníky, náramky, hřebeny, čelenky, medailony, rámečky na obrazy i psací souprava. Nejstarší zlatnické práce pocházejí ze středověku a nejnovější ze 60. let 20. století.⁵ Ve sbírce jsou hojně zastoupeny šperky z 19. století, kdy byl granát pro svůj domácí původ vyhledáván vlastenci.⁶ Toto období je ve sbírce zastoupeno jak lidovým šperkem, tak i pracemi nejprestižnějších klenotnických dílen. Se svými zhruba osmi sty předměty, které Národní muzeum za bezmála dvě stě let nashromáždilo, se tato historicky a dokumentárně orientovaná sbírka stala světovým unikátem.⁷ Část expozice věnovaná granátu především v dostatečné míře zprostředkuje seznámení s materiály a řemeslnou prací charakteristickou pro české prostředí.

Na závěr budou zařazeny další drahé kameny využívané ve šperkařství a draho-kamové glyptice, například živce, zastoupené amazonitem, ortoklasem a měsíčním

kamenem, zástupci pyroxenů – kunzit a hiddenit, amfiboly, k nimž náleží nefrit, nebo lazurit a čaroit. Netradiční drahé kameny budou reprezentovat například porcelanity. V neposlední řadě je třeba zmínit také materiály organického původu, k nimž se řadí zejména perly, korál, želovina nebo slonovina. Také lehký jantar, jehož barva připomíná zlato, je organického původu. I tyto materiály budou vystaveny v medailonech, prstenech, náušnicích, brožích či ozdobách do vlasů. Samostatně budou vystaveny specifické drahé kameny broušené pouze pro sběratelské účely, které se pro své vlastnosti či vzácnost ve šperku neuvžívají. Zde bude

Zlatý plech o rozměrech 9,5 × 4,5 cm a hmotnosti 45 g z rumunské lokality Rosia Montana. Foto Jiří Sejkora.

Relikviář mitry sv. Eligia, Praha, po 1378, výška 32,5 cm, šířka 20,6 a 18,7 cm. Foto archiv NM.

5 STEHLÍKOVÁ, Dana. *Carbunculus, Granatus. Sedmnáct století českého granátu*. Praha, 2002, s. 3–4.

6 K historii českého granátu: KLEČÁK, Jiří a HOLÁSEK, Oldřich. *Český granát*. Ústí nad Labem, 1972, s. 48–95.

7 Českému granátu se systematicky věnuje také Muzeum českého granátu v Třebenicích a Museum Českého Ráje Turnov. SMETANA, Jan (ed.). *Muzeum českého granátu v Třebenicích*. Průvodce stálou expozicí. Litoměřice, 1989; ŘÍDKOŠIL, Tomáš, COGAN, Miroslav, PROSTŘEDNÍK, Jan a kol. *Museum Českého Ráje Turnov*. Průvodce. Turnov, 1995.

možné obdivovat fluorit, sfalerit, aragonit, lepidolit, variscit a krokoit, jako přírodní surovinu ve formě krystalu, i jako vybroušené kameny.

Zlato, nejcennější a nejhledanější z drahých kovů, bude ve své přírodní formě zastoupeno vzorky z českých i světových nalezišť. Vystaveny budou nugety, plechy, dráty, krystaly i zlatý prach. Také ryzí stříbro bude vystaveno například ve formě drátů a plechů. Prezentováno bude užití zlata a stříbra v sakrálním i profánním zlatnictví. Zařazen zde bude významný uměleckořemeslně i historicky hodnotný celek známý jako cechovní poklad pražských zlatníků z kaple sv. Eligia obsahující soubor relikviářů a liturgických předmětů od středověku po baroko. Stříbrnou dominantou části věnované drahým kovům zde bude románská čelenka ze 12. století. Nádhernu dvorů šlechtických rodů připomenou šperky a stříbrné předměty denní potřeby, zejména ze sbírky toskánských vévodů. Připomínkou lesku šlechtických tabulí bude ukázka ze sbírky Salm-Reifferscheid-Thun-Hohenstein obsahující více než tisíc kusů stolního stříbra. Zlatými a stříbrnými šperky bude zastoupena také sbírka Josefa Vláška z kalifornského zlata. V neposlední řadě budou prezentovány zlaté a stříbrné předměty ze sbírky Františka Kasky, související s působením císaře Maxmiliána Habsburského v Mexiku, mezi které se řadí například kolekce řádů a medailí.⁸

Navazující prostor propojí numismatický kabinet s klenotnicí. Prolnou se zde zlaté a stříbrné zlatnické práce z archeologických nálezů s mincemi. Vystavena zde bude například část pokladu z Kelče obsahující zlomky stříbrných šperků a mincí převážně z 10. století.

Exponáty budou vystaveny v galerijním duchu, přičemž bude velký důraz kladen na jednoduchost a čistotu prezentace. Zásadní roli v prostoru bez přístupu denního světla bude hrát osvětlení, zdůrazňující krásu a ušlechtilost vystavených materiálů. U řady drahokamů, volných i osazených, je předpoklad vystavení v expozici s částečně zadním osvětlením, tak aby vynikly barvy charakteristické pro dané drahokamové odrůdy nerostů. Celkově bude expozice akcentovat jedinečné exponáty

Národního muzea, ať už přírodniny, či umělecká díla, a zvolí výstavní prostředky, které podtrhnou jejich význam.

Expozice v prostorách chodby, z níž se bude vcházet do klenotnice i mincovního kabinetu, bude věnována výrobním technologiím. Nastíněna bude historie hornictví na našem území a demonstrováno bude i kamenobrusičské umění. Variabilita fantazijních brusů bude prezentována netradičně vybroušenými záhnědami. Prezentace lokalit přírodních zdrojů a technologických postupů při těžbě zlata a stříbra vytvoří zároveň úvod pro vstup do numismatického kabinetu.

Numismatické expozice či mincovní kabinetu jsou ve světě nedílnou součástí muzejních instalací a těší se zasloužené pozornosti návštěvníků i odborníků. V České republice se v současné době žádná expozice podobného formátu nenachází,⁹ připravovaný mincovní kabinet v Historické budově Národního muzea tuto politováníhodnou mezeru konečně vyplňuje a zároveň nabízí důstojný prostor pro kvalitní prezentaci numismatické sbírky, jež se svým milionem sbírkových předmětů představuje jeden z nejbohatších fondů této instituce.

Hlavním cílem nového mincovního kabinetu je vytvoření numismatické expozice kvalitní po stránce odborné, zároveň však i dostatečně divácky atraktivní, která návštěvníka srozumitelnou a poutavou formou obeznámí s vývojem platebních prostředků od pravěku až do současnosti. Naváže na oddíl věnovaný zlatu a stříbru v jeho přírodní, numismatické i uměleckořemeslně zpracované podobě.

Chronologicky pojednaná instalace bude rozdělena do několika základních tematických, na sebe navazujících celků. Vzhledem k povaze numismatických fondů Národního muzea i celkovému zaměření ostatních expozic je v první řadě kladen důraz na vývoj mincovnictví na našem území. Tento obsah je pak v rámci každého celku vždy rozšířen o paralelní linii věnovanou peněžnímu vývoji v širším evropském kontextu. Po materiálové stránce každý tematický celek vždy představí názorně nejen dobový měnový systém

⁸ SRŠEŇ, Lubomír a STEHLÍKOVÁ, Dana. *Mexické dobrodružství Maxmiliána Habsburského*. Praha, 1999, s. 11, 30–48.

⁹ Kvalitní a přehledná expozice *Dějiny peněz na Moravě v Moravském zemském muzeu byla před nedávnou dobou bez náhrady zrušena a tak je dnes k dispozici pouze průvodce: SEJBAL, Jiří. Dějiny peněz na Moravě*. Brno: Blok, 1979.

Unikátní nejstarší česká i slovanská církevní ražba třetího pražského biskupa Thiddaga (998– 1017), typ Cach 164. Foto archiv NM.

a unikátní či jinak zajímavé ražby, ale bude doplněn rovněž o ukázky depotů z nálezového fondu numismatického oddělení, zahrnující často i předměty nejen mincovního charakteru, medaile, rády, významání, mincovní skříňky, ale i vlastní zlatou a stříbrnou surovinu a polotovary. Úvodní část expozice bude vyhrazena vzniku, druhům a funkci platebních prostředků v kontextu společenského a historického vývoje, počátkům směny a předmincovním platidlům doby kamenné, bronzové a železné. Navazující tematický celek se již

zaměřuje na vznik mincovních platidel a jejich vývoj ve starověku. Vedle vůbec nejstarších maloasijských ražeb budou prezentovány ikonograficky pestré mince antických řeckých obcí, měnové systémy římské republiky a císařství, římské ražby reflektující vývoj na našem území a především pak historicky vůbec první mince ražené přímo na našem území – mince Bójů i dalších keltických kmenů.¹⁰ Stručný přehled byzantských¹¹ a orientálních měnových systémů pak tvoří pojitko s třetím tematickým celkem, věnovaným mincovnictví raného

10 CASTELIN, Karel O. *Die Goldprägung der Kelten in der Böhmisches Ländern*. Graz, 1965; PAULSEN, Rudolf. *Die Münzprägungen der Boier*. Leipzig – Wien, 1933; MILITKY, Jiří. *Nejstarší středoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numismatiky*. In: BARTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. (ed.). *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha, 2011, s. 139–172; MILITKY, Jiří. *Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes*. In: KARWOWSKI, Maciej, SALAČ, Vladimír a SIEVERS, Susanne. (Hrsg.). *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21*. Bonn, 2015, s. 77–109.

11 MILITKY, Jiří. *Finds of the early byzantine coins of the 6th and 7th century in the territory of the Czech Republic*. In: WOŁOSZYŃ, Marcin (ed.). *Byzantine coins in central Europe between the 5th and 10th century*. Magna Moravia. Seria Polona. Vol. III. Kraków, 2009, s. 357–393; MILITKY, Jiří. *Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu)*. Komentovaný katalog nálezového fondu. Praha, 2013.

Sv. Jáchym a český lev na šlikovském dvoutolaru z r. 1520. Štěpán Šlik a jeho bratři za Ludvíka Jagellonského (1519/20–1526), Jáchymov, mincmistři Štěpán Gemisch a Oldřich Gebhart. Foto archiv NM.

12 PETRÁŇ, Zdeněk. *První české mince*. Praha, 1998; ŠMERDA, Jan. *Denáry české a moravské: katalog mincí českého státu od 10. do počátku 13. století*. Brno, 1996; PETRÁŇ, Zdeněk a POLANSKÝ, Luboš. *Denáry prvních Přemyslovců*. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha, 2009, s. 192–195; LUKAS, Jiří. *Poznamky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století*. I. *Denáry typů C 196–199 a jejich zařazení*. *Numismatické listy*, 60, 2005, s. 1–17.

13 POLANSKÝ, Luboš. *Interpretace opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem*. In: *Po stopách svatého Vojtěcha*. Praha, 2014, s. 91–111; PETRÁŇ, Zdeněk. *Mince doposud spojované s biskupem Vojtěchem*. In: *Po stopách svatého Vojtěcha*. Praha, 2014, s. 113–129.

14 LUTOVSKÝ, Michal a PETRÁŇ, Zdeněk. *Slavníkovci*. Praha: Libri, 2004.

15 CACH, František. *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.* Praha, 1970; VIDEMAN, Jan a PAUKERT, Josef. *Moravské denáry 11. a 12. století*. Kroměříž, 2009; POLANSKÝ, Luboš. *Ikonografie denárů tzv. šípového typu*. In: GROSSMANNNOVÁ, Dagmar a ŠTEFAN, Jan. (ed.). *Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii*. Ostrava, 2004, s. 85–95; POLANSKÝ, Luboš. *Kníže a otrok*. K ikonografii denáru knížete Vladislava I. In: *Na prahu poznání českých dějin*. Sborník prací k počtí Jiřího Slámy. *Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006, s. 103–111; HÁSKOVÁ, Jarmila. *Česká mince v době románské*. *Příspěvek k ikonografii českých denárů 10.–12. století*. Cheb, 1975.

16 PETRÁŇ, Zdeněk. *Mince posledních Přemyslovců*. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha, 2009, s. 216–218.

17 GROSSMANNNOVÁ, Dagmar. *Denáry a brakteáty na Moravě ve 2. polovině 13. století*. Brno, 2015; SEJBAL, Jiří. *Dějiny peněz na Moravě*. Brno, 1979, s. 129–163.

18 SMOLÍK, Josef. *Pražské groše a jejich díly (1300–1547)*. Praha, 1894; CASTELIN, Karel O. *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471*. Praha, 1953; CASTELIN, Karel O. *O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského*. *Numismatický sborník*, roč. 6, 1960, s. 129–163; MILITKÝ, Jiří. *Mincovnictví Jana Lucemburského v Čechách*. In: BENEŠOVSKÁ, Klára (ed.). *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Praha, 2010, s. 572–579; HÁSKOVÁ, Jarmila. *Pražské groše (1300–1526)*. *České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka III. Praha, 1991; PINTA, Václav. *Typologie a chronologie pražských grošů Karla IV. (1346–1378)*. Praha, 2015; HÁNA, Jiří. *Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419*. Klatovy, 2003; HÁNA, Jiří. *Haléře „Rotlevovy“ a „Kaplířovy“*. *Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384*. *Numismatický sborník*, roč. 20, 2005, s. 109–126.

středověku a vzniku denárů velkého i malého střížku.¹² Vedle prvního českého a zároveň i vůbec prvního slovanského knížecího denáru Boleslava I. či nejstarší české a zároveň i slovanské ražby církevního charakteru – denáru z konce 10. století spojovaného s Vojtěchem Slavníkovcem či jeho nástupcem v úřadu biskupa Thiddagem¹³ budou představeny též slavníkovské nevládní ražby,¹⁴ královské denáry nebo nástupní denáry. Zvláštní pozornost bude také věnována bohaté ikonografii českých denárů, která je zvláště v průběhu 12. století zcela jedinečná.¹⁵

Čtvrtý tematický celek představuje brakteáty jakožto měnu královských přemyslovských Čech,¹⁶ připomíná počátky těžby stříbra v Jihlavě ve 13. století a počátky ražby moravských brakteátů menšího střížku.¹⁷ Pátá část expozice se věnuje měnové reformě Václava II. a zavedení nejslavnější české mince – pražského groše, včetně zřízení mincovny v Kutné Hoře.¹⁸ Velká pozornost bude věnována i zavedení a rozvoji zlaté měny u nás za Lucemburků¹⁹ – české zlaté ražby vrcholného středověku představují z uměleckého hlediska špičku středoevropského mincovního umění.

V šestém celku bude pojednáno mincovnictví 16. až poloviny 18. století, tedy období raného novověku²⁰ a další silná

a slavná česká měna – jáchymovské šlikovské tolarý.²¹ Habsburské ražby budou prezentovány s důrazem na bohemikální mincovny,²² doplní je nevládní církevní a rodové ražby.²³

V sedmém tematickém celku věnovaném mincovnictví 18. a 19. století se návštěvník seznámí s vládním mincovnictvím Habsburků,²⁴ opět s důrazem na mincovní produkci na našem území, s nástupem kreditních a papírových peněz, rozvojem bankovního systému, přechodem rakousko-uherské měny na decimální soustavu a především pak s korunovou měnovou reformou Františka Josefa I., spojenou v roce 1892 s ražbou první koruny.

Osmá část expozice je zasvěcena především Československu a České republice a podává přehled vývoje mincovnictví v letech 1918–1993.²⁵ Začíná přirozeně odlukou od rakousko-uherské měny a tvorbou měny nové (včetně hledání vhodného názvu, volby motivů apod.), následuje měna první republiky zastoupená nejen papírovými platidly a mincemi oběžnými, ale též mincemi pamětními nebo investičními. Představeny budou též mince a bankovky Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu a v rámci poválečného vývoje pak oběhové i pamětní mince ČSR, ČSSR, ČSFR a ČR.

Svatováclavský dukát z r. 1923 – první ročník pamětní mince, autoři Otakar Španiel a Jaroslav Benda. Foto archiv NM.

Ve svém závěru dává nový mincovní kabinet prostor i dalšímu bohatému fondu numismatického oddělení Národního muzea – medailím, řádům a vyznamenáním. Medailová část představí hlavní vývojové proudy evropské medailérské tvorby od renesance až po současnost, včetně jedinečného souboru tzv. krušnohorských medailí. Úsek zasvěcený řádům a vyznamenáním bude zaměřen jak na habsburskou monarchii, tak na československé řády a vyznamenání, včetně přehledu dalších evropských a zámořských vyznamenání, především z tzv. Měřičkovy sbírky.

Numismatický kabinet návštěvníkovi fyzicky představí celkem na 3500 mincí a papírových platidel. Tento materiál pak bude dále rozšířen o doplňkové tematické exponáty a několik dalších celků věnovaných mj. technologii výroby mincí i bankovek, prezentaci jednotlivých mincoven, vývoji kreditních platidel, každodennímu používání peněz a jejich cirkulaci, divácky atraktivnímu thesaurování či padělání mincí a také sběratelské činnosti, která kdysi stála i u zrodu dnešní numismatické sbírky Národního muzea.

Moderně pojatá expozice počítá s využitím nejnovějších metod muzejní prezentace. Nechce návštěvníka zahltnout přemírou materiálu a informací, ale snaží se zaujmout nenásilnou a hravou formou za využití informačních panelů a dotykových obrazovek s digitalizovanými exponáty, interaktivními mapami a fotografiemi, a prostřednictvím doplňkových videoprojekcí, 3D modelů či mobilních aplikací. Samozřejmě bude též více jazykových mutací, dětská linka, pracovní listy a výukové programy pro základní a střední školy a nejruznější doprovodné akce, tematické přednášky i komentované prohlídky atd.

Národní muzeum si klade za cíl zařadit se svou novou numismatickou expozicí po bok osvětlených institucí, které se nedávají zaslepit pozlátkem (k čemuž charakter materiálu tohoto typu jistě svádí), nepřednostňují formu před obsahem a kladou důraz nejen na efekt, ale také na smysluplné sdělení a poučení, jak se na slovnou instituci tohoto formátu sluší a patří.

Použité zdroje

- BOUBLÍK, Jan. *Habsbursko-lotrinská dynastie a její zakladatelé (1740–1918). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka IV.8. Praha, 2014.
- CACH, František. *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I*. Praha, 1970.
- CASTELIN, Karel O. *Die Goldprägung der Kelten in der Böhmischen Ländern*. Graz, 1965.
- CASTELIN, Karel O. *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471*. Praha, 1953.
- CASTELIN, Karel O. *O českých dukátech 14. století. Numismatický časopis československý*, roč. 19, 1950, s. 55–73.
- CASTELIN, Karel O. *O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník*, roč. 6, 1960, s. 129–163.
- ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ, Dana a VANDROVCOVÁ, Miroslava. *Karel a Naděžda Kramářovi doma*. Praha, 2007.
- GROSSMANNOVÁ, Dagmar. *Denáry a brakteáty na Moravě ve 2. polovině 13. století*. Brno, 2015.
- HALAČKA, Ivo. *Mince zemí Koruny české (1526–1856). Díl I–III*. Kroměříž, 1987–1988.
- HANUS, Radek. *Český granát. Historie, geologie, mineralogie, gemologie a šperkařství*. Praha, 2013.
- HÁNA, Jiří. Halěře „Rotlevovy“ a „Kaplířovy“. Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384. *Numismatický sborník*, roč. 20, 2005, s. 109–126.
- HÁNA, Jiří. *Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419*. Klatovy, 2003.
- HÁSKOVÁ, Jarmila. *Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10.–12. století*. Cheb, 1975.
- HÁSKOVÁ, Jarmila. *Pražské groše (1300–1526). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka III. Praha, 1991.
- HÁSKOVÁ, Jarmila (ed.). *Československé bankovky, státopvky a mince 1919–1992*. Praha, 1993.
- HOLEČKOVÁ, Zuzana. *Nevládni tolarové ražby – Ražby slezských knížectví. České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Numismatický časopis československý 14. století. *Numismatický časopis československý*, roč. 19, 1950, s. 55–73; WEILLER, Raymond. *Les florins d'or au baptiste de Jean L'aveugle, roi de Bohême (1310–1346) et comte de Luxembourg (1309–1346)*. *Schweizerische Numismatische Rundschau* 51, 1972, s. 155–168.
- 20 VOREL, Petr. *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717)*. Praha, 2009; MILITKY, Jiří. *Pražská mincovna 1526–1856. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy*. Praha, 2009; HALAČKA, Ivo. *Mince zemí Koruny české (1526–1856). Díl I–III*. Kroměříž, 1987–1988.
- 21 NEMEŠKAL, Lubomír. *Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století*. Praha, 1964; NEMEŠKAL, Lubomír a VOREL, Petr. *Dějiny jáchymovské mincovny a katalogy ražeb, I. (1519/1520–1619)*. Pardubice, 2010.
- 22 CHOVIKA, Jiří. *Pražské groše Ferdinanda I*. Praha, 1997; ŠIMEK, Eduard. *Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526–1564). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka IV.1. Praha, 2009; ŠIMEK, Eduard. *Mince Maxmiliána II. a Rudolfa II. (1564–1576–1611). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka IV.2. Praha, 2011; VOREL, Petr. *Monetary Circulation in Central Europe at the Beginning of the Early Modern Age*. Pardubice, 2006.
- 23 KLEISNER, Tomáš a HOLEČKOVÁ, Zuzana. *Mince a medaile posledních Rožmberků*. Praha, 2006; SMETANA, Ilja a JAKYMKENKOVÁ, Valentýna. *Mince a medaile hrabat Šliků XVII.–XXI. století*. Cheb, 2014; POLEY, Heino. *Albrecht von Wallenstein (Waldstein) Herzog von Friedlandt und seine Münzen*. Stuttgart, 2014; SUCHOMEL, Dan a VIDEMAN, Jan. *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*. Kroměříž, 1997; HOLEČKOVÁ, Zuzana. *Nevládni tolarové ražby – Ražby slezských knížectví. České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka VI.1. Praha, 2010; Holečková, Zuzana. *Nevládni tolarové ražby – Rodové ražby olomouckého biskupství a arcibiskupství. České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka VI.2. Praha, 2012; HOLEČKOVÁ, Zuzana. *Zajímavé a vzácné ražby ze slezských mincoven ve sbírkách Národního muzea v Praze*. In: *Labor omnia vincit improbus. Sborník Jarmile Háskové k 70. narozeninám*. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 61, 2007, s. 73–80.
- 24 BOUBLÍK, Jan. *Habsbursko-lotrinská dynastie a její zakladatelé (1740–1918). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka IV.8. Praha, 2014; KLEISNER, Tomáš a BOUBLÍK, Jan. *Mince a medaile císaře Františka Štěpána Lotrinského. Sběrka Národního muzea v Praze*. Praha, 2011.
- 25 HÁSKOVÁ, Jarmila (ed.). *Československé bankovky, státopvky a mince 1919–1992*. Praha, 1993.

- Národní muzeum – Chaurova sbírka VI.1. Praha, 2010.
- HOLEČKOVÁ, Zuzana. *Nevládní tolarové ražby – Rodové ražby olomouckého biskupství a arcibiskupství. České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka. VI. 2. Praha, 2012.
- HOLEČKOVÁ, Zuzana. Zajímavé a vzácné ražby ze slezských mincoven ve sbírkách Národního muzea v Praze. In: *Labor omnia vincit improbus*. Sborník Jarmile Háskové k 70. narozeninám. *Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie* 61, 2007, s. 73–80.
- CHVOJKA, Jiří. *Pražské groše Ferdinanda I.* Praha, 1997.
- KLEISNER, Tomáš a BOUBLÍK, Jan. *Mince a medaile císaře Františka Štěpána Lotrinského*. Sběrka Národního muzea v Praze. Praha, 2011.
- KLEČÁK, Jiří a HOLÁSEK, Oldřich. *Český granát*. Ústí nad Labem, 1972.
- KLEISNER, Tomáš a HOLEČKOVÁ, Zuzana. *Mince a medaile posledních Rožmberků*. Praha, 2006.
- KOUŘIMSKÝ, Jiří. *Katalog sbírky drahých kamenů Národního muzea v Praze*. Praha, 1968.
- LUKAS, Jiří. Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století. I. Denáry typů C 196–199 a jejich zařazení. *Numismatické listy*, 60, 2005, s. 1–17.
- LUTOVSKÝ, Michal a PETRÁŇ, Zdeněk. *Slavníkovci*. Praha: Libri, 2004.
- MILITKÝ, Jiří. Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: KARWOWSKI, Maciej, SALAČ, Vladimír a SIEVERS, Susanne. (Hrsg.). *Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte Band 21*. Bonn, 2015, s. 77–109.
- MILITKÝ, Jiří. Finds of the early byzantine coins of the 6th and 7th century in the territory of the Czech Republic. In: WOŁOSZYN, Marcin (ed.). *Byzantine coins in central Europe between the 5th and 10th century*. Magna Moravia. *Seria Polona*, vol. III., Kraków, 2009, s. 357–393.
- MILITKÝ, Jiří. Mincovníctví Jana Lucemburského v Čechách. In: BENEŠOVSKÁ, Klára (ed.). *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Praha, 2010, s. 572–579.
- MILITKÝ, Jiří. Nejstarší střeoevropské mince – vzestup a pád keltské civilizace ve střední Evropě z pohledu numismatiky. In: BÁRTA, Miroslav, KOVÁŘ, Martin a kol. (ed.). *Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Praha, 2011, s. 139–172.
- MILITKÝ, Jiří. *Pražská mincovna 1526–1856*. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy. Praha, 2009.
- NEMEŠKAL, Lubomír a VOREL, Petr. *Dějiny jáchymovské mincovny a katalogy ražeb, I. (1519/1520–1619)*. Pardubice, 2010.
- NEMEŠKAL, Lubomír. *Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století*. Praha, 1964.
- PAULSEN, Rudolf. *Die Münzprägungen der Boier*. Leipzig – Wien, 1933.
- PETRÁŇ, Zdeněk a POLANSKÝ, Luboš. Denáry prvních Přemyslovců. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha, 2009, s. 192–195.
- PETRÁŇ, Zdeněk. Mince doposud spojované s biskupem Vojtěchem. In: *Po stopách svatého Vojtěcha*. Praha, 2014.
- PETRÁŇ, Zdeněk. Mince posledních Přemyslovců. In: SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan a ŽEMLIČKA, Josef (ed.). *Přemyslovci: Budování českého státu*. Praha, 2009, s. 216–218.
- PETRÁŇ, Zdeněk. *První české mince*. Praha, 1998.
- PINTA, Václav. *Typologie a chronologie pražských grošů Karla IV. (1346–1378)*. Praha, 2015.
- POLANSKÝ, Luboš. Ikonografie denárů tzv. šípového typu. In: GROSSMANNOVÁ, Dagmar a ŠTEFAN, Jan. (ed.). *Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii*. Ostrava, 2004, s. 85–95.
- POLANSKÝ, Luboš. Interpretace opisů na denárech spojovaných s biskupem Vojtěchem. In: *Po stopách svatého Vojtěcha*. Praha, 2014.
- POLANSKÝ, Luboš. Kníže a otrok. K ikonografii denáru knížete Vladislava I. In:

- Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy. *Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006, s. 103–111.
- POLEY, Heino. *Albrecht von Wallenstein (Waldstein) Herzog von Friedlandt und seine Münzen*. Stuttgart, 2014.
- ŘÍDKOŠIL, Tomáš, COGAN, Miroslav, PROSTŘEDNÍK, Jan a kol. *Museum Českého Ráje Turnov*. Průvodce. Turnov, 1995.
- SEJBAL, Jiří. *Dějiny peněz na Moravě*. Brno: Blok, 1979.
- SKŘIVÁNEK, František, BAUER, Jaroslav a RYKL, Drahoš. Výzkum drahých kamenů z chráněné přírodní památky Ciboušov a ze středověkých inkrustací. *Památky a příroda*, 1985, č. 10.
- SMETANA, Ilja a JAKYMENKOVÁ, Valentýna. *Mince a medaile hrabat Šliků XVII.–XXI. století*. Cheb, 2014.
- SMETANA, Jan (ed.). *Muzeum českého granátu v Třebenicích*. Průvodce stálou expozicí. Litoměřice, 1989.
- SMOLÍK, Josef. *Pražské groše a jejich díly (1300–1547)*. Praha, 1894.
- SRŠEŇ, Lubomír a STEHLÍKOVÁ, Dana. *Mexické dobrodružství Maxmiliána Habsburského*. Praha, 1999.
- STEHLÍKOVÁ, Dana. *Carbunculus, Granatus. Sedmnáct století českého granátu*. Praha, 2002.
- SUCHOMEL, Dan a VIDEMAN, Jan. *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*. Kroměříž, 1997.
- ŠIMEK, Eduard. *Mince Maxmiliána II. a Rudolfa II. (1564–1576–1611). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka IV.2. Praha, 2011.
- ŠIMEK, Eduard. *Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526–1564). České, moravské a slezské mince 10.–20. století*. Národní muzeum – Chaurova sbírka IV.1. Praha, 2009.
- ŠMERDA, Jan. *Denáry české a moravské: katalog mincí českého státu od 10. do počátku 13. století*. Brno, 1996.
- ŠTEFAN, Jan. (ed.). *Realita, představa a symbol v numismatické ikonografii*. Ostrava, 2004, s. 85–95.
- VIDEMAN, Jan a PAUKERT, Josef. *Moravské denáry 11. a 12. století*. Kroměříž, 2009.
- VOREL, Petr. *Monetary Circulation in Central Europe at the Beginning of the Early Modern Age*. Pardubice, 2006.
- VOREL, Petr. *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717)*. Praha, 2009.
- WEILLER, Raymond. *Les florins d'or au baptiste de Jean L'aveugle, roi de Bohême (1310–1346) et comte de Luxembourg (1309–1346)*. *Schweizerische Numismatische Rundschau* 51, 1972, s. 155–168.

Ze zákulisí příprav dětského muzea

Petra Caltová, Zdeňka Kulhavá

From Backstage of the Children's Museum Preparations

The ambition of the Children's Museum exposition, which is being created in the New Building of the National Museum, is to offer visitors a space for entertainment, relaxation and education. The exposition will introduce them, in an entertaining way, the natural and cultural heritage of the Czech lands in connection with unique exhibits of the new exhibitions in the Historical Building of the National Museum. The visitors will go through various historical events by means of the "time machine" of a scientist. The exposition will utilise a number of mechanical interactive elements, as well as modern audio-visual media. The creative team, composed mainly of museum pedagogues, will make use of their vast experience of working with children.

Keywords: Children's Museum, Interactivity, Museum Pedagogy, Hands On, Experience Pedagogy, Informal Education

Ačkoliv primární rolí muzeí byla, je a vždy bude sbírkotvorná činnost, začínají tyto instituce hrát důležitou roli ve vzdělávání a smysluplném trávení volného času široké veřejnosti. Stále častěji je proto v rámci příprav nových výstav a expozic kladen větší důraz na komunikaci mezi muzeem a jeho návštěvníky.¹ Z pohledu návštěvníků se muzea mění v místa nabízející zážitek, relaxaci a v neposlední řadě přístup k novým, zajímavým informacím.

Škola hrou

Je známo, že učení se hrou² je mnohem účinnější než pouhé memorování. Dnešní výstavnictví podporuje aktivní zapojení návštěvníka za využití aktivizujících metod a zážitkové pedagogiky. Interaktivní prvky (mechanické i virtuální) se pomalu stávají běžnou součástí výstav. A sám návštěvník se spontánně rozhoduje, zda a do jaké míry se pomocí těchto aktivit zapojí do jejího průběhu.

I přes zapojení množství různorodých aktivit většina výstav není a ani nemůže být v plném rozsahu koncipována zároveň pro dospělého i dětského návštěvníka. Tyto cílové skupiny jsou zcela odlišné svými znalostmi, zkušenostmi, schopnostmi, pohledem na svět, ale také způsobem komunikace, který ze strany muzea vyžadují.³

Vzhledem k tomu, že děti tvoří v muzeích stále početnější skupinu návštěvníků, reagují na to tyto paměťové instituce různými způsoby – např. specificky upravenými odpočinkovými zónami, dětskými koutky nebo přímo jim určenými dětskými muzei.⁴

Dětská muzea

Zpočátku se interpretace sbírek evropských muzeí zaměřovala především na dospělé návštěvníky, na rozdíl od severoamerického muzejnictví, kde byly vzdělávací cíle součástí muzejních aktivit již od 18. století. Pravděpodobně proto bylo první dětské muzeum zaměřené na poučení a zábavu dětských návštěvníků otevřeno v roce 1899 v New Yorku.⁵ Postupem času vznikají podobné projekty po celém světě.

Dětská muzea se vymykají tradičnímu pojetí muzejního prostoru jakožto místa s vystavovanými exponáty, kterých se návštěvníci nesmí dotýkat. Architektonicky i graficky jsou prostory dětského muzea naopak koncipované pro časté využití metody „hands on“⁶ a vybízejí návštěvníky svou atraktivností a originálním pojetím k vlastnímu zkoumání a učení se všemi smysly.⁷

Jedná se o specifické prostory, které návštěvníkům nabízí možnost kontaktu

1 MCLEAN, Kathleen. *Washington, DC: Association of Science-Technology Centers, 2011, s. 196.*

2 Učení hrou – od pojmu J. A. Komenského „škola hrou“, kterým byl myšlen rozvoj osobnosti žáka vlivem dramatické výchovy (viz Komenský, Škola hrou), se význam dnešního pojmu „učení hrou“ změnil, přesto má stejná východiska. Cílem učení hrou je rozvoj osobnosti žáka, jeho znalostí, schopností, zkušeností a dovedností zábavnou, hravou formou.

3 HOOPER-GREENHILL, Eileen. *The Educational Role of the Museum. London: Routledge, 1999, s. 347.*

4 MAYFIELD, Margie I. *Children's museums: purposes, practices and play? Early Child Development and Care, 2005, roč. 175, č. 2, s. 179–192.*

5 JÚVA, Vladimír. *Dětská muzea jako nová forma edukace. Pedagogika, 2006, roč. 56, č. 4, s. 395–404.*

6 Viz CAULTON, Tim. *Hands-on Exhibitions: Managing Interactive Museums and Science Centres. London: Routledge, 1998, s. 157.*

7 MAYFIELD, Margie I. *Children's museums: purposes, practices and play? Early Child Development and Care, 2005, roč. 175, č. 2, s. 179–192.*

Ing. Petra Caltová

Národní muzeum –
Přírodovědecké muzeum
petra_caltova@nm.cz

PhDr. Zdeňka Kulhavá

Národní muzeum, oddělení
vzdělávání
zdenka_kulhava@nm.cz

s vystavenými objekty, jejich kopiemi nebo faksimilemi na základě vlastního rozhodnutí a zájmu o aktivitu. Návštěvníci jsou přímo vybízeni se exponátů dotýkat a pracovat s nimi, což rozvíjí dětskou kreativitu a podporuje učení.⁸

Muzeum je definováno jako „stálá nevydělečná instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zkoumá, zprostředkovává a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení“.⁹ I přestože náplň dětského muzea tvoří z větší části interaktivní prvky, mají významnou roli samotné vystavované exponáty,¹⁰ jejichž hodnota ani podmínky vystavení se nikterak neliší od exponátů v klasických muzejních výstavách či expozicích. Dětský návštěvník se zde nevzdělává jen v rámci tématu expozice, ale získává také povědomí o sbírkotvorné činnosti muzea a jejím vý-

znamu v zachování přírodního a kulturního dědictví.

Stroj času

V Národním muzeu jsou interaktivní prvky běžnou součástí výstav a expozic již řadu let.¹¹ Přestože jsou interaktivní prvky často považovány za dětskou linku výstavy, jsou oblíbené a přínosné nejen pro děti, ale ve velké míře také pro dospělé návštěvníky.¹²

V rámci budování nových expozic je v Nové budově Národního muzea plánováno otevření dětského muzea, specifického prostoru určeného především dětem, potažmo rodinám. Vznikne zde interaktivní prostor, kde si budou moci děti svobodně hrát, poznávat a objevovat; kreativní místo, které kombinací metody

V Retroherně byla ve velké míře využita metoda „hands on“. Návštěvníci si kromě dobových hraček mohli vyzkoušet např. jízdu na kole s berany, práci na šicím stroji nebo telefonování vytáčecím telefonem. Foto archiv NM.

8 KARADENIZ, Ceren. Children's museums and necessity for children's museums in Turkey. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2010, č. 2, s. 600–608.

9 ICOM. International council of museums (ICOM) – Statutes [online]. 2017 [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: <http://icom.museum/the-organisation/icom-statutes/>.

10 JÚVA, Vladimír. Dětská muzea jako nová forma edukace. *Pedagogika*, 2006, roč. 56, č. 4, s. 395–404.

11 Např. POHUNEK, Jan. Problémy muzejní prezentace všedního života na venkově. *Východočeské listy historické*, 2015, roč. 34, s. 71–76; NÁRODNÍ MUZEUM. Výstavy Historického muzea: Retro [online]. 2017a [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: www.nm.cz/Hlavni-strana/Vystavy-HMI/Retro.html; NÁRODNÍ MUZEUM. Oblíbené přírodovědecké expozice Národního muzea se vrací. *Archa Noemova vyplouvá z Nové budovy Národního muzea!* [online]. 2017b [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: www.nm.cz/Hlavni-strana/Pro-novinare/vystavy-press/Oblibene-prirodovedecke-expozice-Narodniho-muzea-se-vraceji-Archa-Noemova-vyplouvaz-Nove-budovy-Narodniho-muzea.html; výstavní projekty Lovci mamutů (11. 10. 2006 – 2. 9. 2007), Příběh planety Země (30. 9. 2009 – 6. 7. 2010), Krása motýlích křídel (5. 8. 2011 – 1. 5. 2012), Světlo a život (28. 7. 2017 – 31. 12. 2018).

12 WOLF, Jakub. Interaktivita v muzeu. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2009, roč. 47, č. 1, s. 32–37.

Našeho vědce fascinovala jak historie, tak příroda. Např. samci největšího brouka české přírody, roháče obecného, kteří používají k zápasům mezi sebou velká kusadla připomínající paroží. Foto archiv NM.

„hands on“ a klasické interakce návštěvníka s autentickým sbírkovým předmětem ho inspiruje k dalšímu bádání a spontánnímu učení.

Zaměřit celou expozici plně na dětského návštěvníka je nový, v Národním muzeu dosud nerealizovaný model. Z toho důvodu se autorský tým složený především z muzejních pedagogů inspiroval úspěšnými zahraničními projekty dětských muzeí a vlastními bohatými zkušenostmi v práci s touto cílovou skupinou. A to mimo jiné z projektu tzv. Retroherny, interaktivního prostoru, který byl součástí dlouhodobé výstavy Retro.¹⁵ Na téměř 300 m² byly návštěvníkům představeny možnosti trávení volného času v předrevoluční době, a to jak pomocí vystavených exponátů ve vitrínách, tak především bohatou nabídkou interaktivních prvků. Návštěvníkům byly hravou formou představeny tehdejší běžné volnočasové aktivity, jako např. kutilství nebo domácí ruční práce, a jejich význam pro společnost.¹⁶ Protože byla výstava návštěvnícky velmi úspěšná¹⁷, získal autorský tým množství zkušeností a podnětů, které budou přínosem při budování stálé expozice dětského muzea.

Cílem expozice dětského muzea je návštěvníkům přiblížit hravou formou hodnoty přírodního a kulturního dědictví českých zemí v návaznosti na unikátní exponáty umístěné v nových expozicích Historické budovy.

Představení sbírek Národního muzea celistvě v rámci jedné expozice bylo vzhledem k jejich objemnosti pro autorský tým oříškem. Vzniklo několik námětů, z nichž byl po zralé úvaze vybrán příběh horlivého vědce.

Ilustrace prvohorního moře, u kterého začíná cesta časem. Autor Jan Sovák.

Návštěvníci v úvodu vstupují do vědecké laboratoře inspirované steampunkem a světem Julese Verna. Vědec, jemuž laboratoř patřila, byl fascinován historií a cestováním v čase, díky němuž by mohl zažít život v dobách, ze kterých pocházejí exponáty v muzeích, která tak rád navštěvuje. Nakonec se mu opravdu podařilo sestavit funkční stroj času. To se však stalo před desítkami let a teď je jeho laboratoř opuštěná a stroj času zapomenutý. Mezi množstvím zajímavých, užitečných i obskurních vynálezů, exponátů, knih a pokusů návštěvníci objeví funkční stroj času. Ten je přenesen do vybraných momentů české historie. Po návratu do současnosti se návštěvníci ocitnou v prostoru, kde se budou moci hlouběji seznámit s jednotlivými obdobími, která navštívili na své cestě časem. Každý se tak stane prostřednictvím časostroje dobrodruhem, který jde ve vědeckých šlépějích.

Podstatou celé expozice je autentičnost prostoru. Dětský návštěvník se ocitne přímo ve vyprávěném příběhu, respektive ve věrohodných kulisách odpovídajících

15 Výstava *Retro* v Nové budově Národního muzea byla zahájena 17. června 2016 a probíhala do 23. července 2017.

16 MUZEUM 3000. Děti baví *Retro!* [online]. 2017 [cit. 29. 8. 2017].

Dostupné z: www.muzeum3000.cz/clanek/deti-bavi-retro; BURIANOVÁ, Miroslava, et al. *Retro*. Praha: Národní muzeum, 2016, s. 64.

17 NÁRODNÍ MUZEUM. Na výstavu *Retro* v Nové budově Národního muzea dorazil 150 000 návštěvníků [online]. 2017c [cit. 29. 8. 2017].

Dostupné z: www.nm.cz/Hlavni-strana/Pro-novinare/akce-press/Na-vystavu-Retro-v-Nove-budove-Narodniho-muzea-dorazil-150-000-navstevnik.html.

Emil Holub (1847–1902).

modelové situaci. Vitríny s exponáty i interaktivní prvky vkusně doplní atmosféru příběhu. Závěrečná část bude cíleně v kontrastu ke zbytku expozice jednoduchá, ale pestrá, co se týče barev, tvarů i odlišného uspořádání prostoru, což vzbudí pozornost a zájem pro další bádání.

Záměrem je vytvořit expozici plnou možností objevování, koncipovanou pro dětské oči trochu tajemně a kouzelně. Zajímavosti, aktivity i některé exponáty budou umístěny skrytě. Při každé další návštěvě tak návštěvníci objeví nový podnět, drobnost, díky které nikdy nebude následující návštěva stejná jako ta předchozí.

Tvorbou expozice dětského muzea vstupuje Národní muzeum do nové etapy přístupu k návštěvníkům, jejich zájmům a potřebám. Jedná se o unikátní projekt cílený na dětského návštěvníka, kde se poznávání snoubí se zábavou. Kde se muzeum stává místem plným zábavy, kam je radost se vracet.

Použité zdroje

BURIANOVÁ, Miroslava, et al. *Retro*. Praha: Národní muzeum, 2016, s. 64.

CAULTON, Tim. *Hands-on Exhibitions: Managing Interactive Museums and Science Centres*. London: Routledge, 1998, s. 157.

HOOPER-GREENHILL, Eilean. *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge, 1999, s. 347.

ICOM. *International council of museums (ICOM) – Statutes* [online]. 2017 [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: <http://icom.museum/the-organisation/icom-statutes/>.

JŮVA, Vladimír. Dětská muzea jako nová forma edukace. *Pedagogika*, 2006, roč. 56, č. 4, s. 395–404.

KARADENIZ, Ceren. Children's museums and necessity for children's museums in Turkey. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2010, č. 2, s. 600–608.

MAYFIELD, Margie I. Children's museums: purposes, practices and play? *Early Child Development and Care*, 2005, roč. 175, č. 2, s. 179–192.

MCLEAN, Kathleen. *Washington, DC: Association of Science-Technology Centers*, 2011, s. 196.

MUZEUM 3000. *Děti baví Retro!* [online]. 2017 [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: www.muzeum3000.cz/clanek/deti-bavi-retro.

NÁRODNÍ MUZEUM. *Výstavy Historického muzea: Retro* [online]. 2017a [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: www.nm.cz/Hlavni-strana/Vystavy-HM/Retro.html.

Návštěvníci na své cestě časem zavítají i do dob vzniku Národního muzea spojených se jménem známého cestovatele Emila Holuba.

- NÁRODNÍ MUZEUM. *Oblíbené přírodovědecké expozice Národního muzea se vracejí. Archa Noemova vyplouvá z Nové budovy Národního muzea!* [online]. 2017b [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: www.nm.cz/Hlavni-strana/Pro-novinare/vystavy-press/Oblibene-prirodovedecke-expozice-Narodniho-muzea-se-vraceji-Archa-Noemova-vyplouva-z-Nove-budovy-Narodniho-muzea.html.
- NÁRODNÍ MUZEUM. *Na výstavu Retro v Nové budově Národního muzea dorazil 150 000. návštěvník* [online]. 2017c [cit. 29. 8. 2017]. Dostupné z: www.nm.cz/Hlavni-strana/Pro-novinare/akce-press/Na-vystavu-Retro-v-Nove-budove-Narodniho-muzea-dorazil-150-000-navstevnik.html.
- POHUNEK, Jan. Problémy muzejní prezentace všedního života na venkově. *Východočeské listy historické*, 2015, roč. 34, s. 71–76.
- WOLF, Jakub. Interaktivita v muzeu. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2009, roč. 47, č. 1, s. 32–37.

Panteon mezi ideou a matematikou

Michal Stehlík

Pantheon – between Idea and Mathematics

The Pantheon has been the heart of the National Museum ever since its foundation. It was intended to serve the role of honouring personalities of Czech history, science, and culture. The composition of the busts and statues of represented personalities changed over time due to the current political and social situation. It was necessary to define its future form in the context of the renovation. In 2017, discussions of its composition raised the interest of the media and the public. Several possibilities of the new Pantheon were considered, the National Museum finally chose to return to the state of 1948 (55 busts and statues). The Pantheon gallery will exhibit the changes of the compositions throughout time.

Keywords: National Museum, Pantheon, Pantheon of the National Museum, Expositions, Josef Schulz, Josef Emler

Panteon Národního muzea. Symbolický prostor, který po čase v roce 2017 vzbudil pozornost veřejnosti – a stačila k tomu zmínka o několika osobnostech, které by v něm měly (či naopak neměly) být po rekonstrukci muzea umístěny. Panteon je centrálním prostorem historické budovy muzea a po jeho rekonstrukci je nutné definovat jeho budoucí podobu. Možností je logicky mnohem více než pouhý návrat k roku 2011 před uzavřením historické budovy.

Historie a vývoj

Na počátku je nutné souhlasit s charakteristikou, že Panteon byl vždy ze své podstaty „politikem“ své doby. Například se to projevuje i v tom, že se do něj až do roku 1924 dostávali pouze muži – a i poté se po celé 20. století podařilo do prostoru vniknout pouze Boženě Němcové a Elišce Krásnohorské.

Původní osazení osobností kombinovalo muže zasloužilé ve vědě a umění s muži spojenými s Muzeem jako takovým. I proto tak vedle sebe mohli spočinout Jindřich Clam-Martinič jako prezident muzejního výboru a v mlhách dějin se pohybující opat Božetěch. Jednalo se o pohled konce 19. století, vymodelovaný architektem Josefem Schulzem a historikem Josefem Emlerem. A jakkoliv mohl vycházet Panteon např. z francouzského vzoru, již od počátku byl z velké části zaplněn. Prostoru

pro aktivní a dlouhodobé doplňování zde nebylo mnoho.

První republika posunula doplňování do roviny zbavené německy hovořících zemských vlastenců: vybrané osobnosti musely být „dobrymi Čechy“ nejen ve smyslu „böhmisch“, ale vysloveně „tschechisch“. Navíc s jedním česko-slovensky motivovaným gestem umístění Slováka Országha-Hviezdoslava. A jistě, nesmíme zapomenout na odstranění Františka Josefa I. a Alžběty v roce 1919 – stejně jako nesmíme zapomenout na skutečnost, že se jejich mramorové busty nepodobaly charakteru oněch „vlasteneckých“ soch a bust: materiálem ani usazením v nikách dekorativních krbů Panteonu. Válečné události nepřinesly závažnějších ideových změn – spíše se jednalo o ukrývání soch a bust před zničením. Máme například doklad o odstranění velké sochy TGM v roce 1940 a jejím následném skrývání. Po roce 1945 se tak Panteon opět dostal do původního stavu z počátku války, přičemž přibyly již předtím plánované busty Josefa Pekaře a Josefa Emlera, stejně jako ještě v roce 1948 socha Edvarda Beneše – ta byla však připravována již v roce 1947. V letech 1950–1951 naopak mizí deset bust a pět velkých soch (včetně Masaryka, ale i Riegera či Clam-Martiniče). Je to na základě směrnice Zdeňka Nejedlého z prosince 1950. Realizace nastala počátkem následujícího roku. Poté jsou doplňovány další busty (celkem sedm až do roku 1978).

doc. PhDr. Michal Stehlík,
Ph.D.

Národní muzeum – náměstek
pro centrální sbírkotvornou
a výstavní činnost
michal_stehlik@nm.cz

Panteon před zavřením v roce 2011. Foto archiv NM.

V euforii roku 1968 je Masaryk do Panteonu navrácen a kupodivu během normalizace nemizí.

Po změně roku 1991 dochází rozhodnutím generálního ředitele muzea dr. Stloukala k odstranění bust Zdeňka Nejedlého a Julia Fučíka, a jako poslední je do Panteonu, také jeho rozhodnutím, přidán Karel

Josef Schulz. Foto Jarmila Kutová.

Čapek v roce 1998. Na tomto místě je dobré pozastavit se nad mechanismem a pravomocemi umísťování bust a soch do Panteonu. Zpočátku byl totiž Panteon v zemské správě, což se nezměnilo ani po roce 1918 ve formě zemské správy politické, přičemž zemská správa zde byla také rozhodovací instancí. Postátnění po druhé světové válce pak vedlo k ministerským zásahům – ostatně, rozhodnutí Zdeňka Nejedlého z prosince 1950 je zmíněno výše. Konečně po roce 1990 přešla tato „politická moc“ na generálního ředitele Národního muzea.

Možnosti přístupu

V průběhu času se Panteon z hlediska své role a symboliky stal spíše jakýmsi archivním dokladem někdejších myšlenek a motivací, a nikoliv živým prostorem tradic či „vztahování se“ k minulosti. Natož důkazem jejich kontinuity. Když se Národní muzeum uzavírá před rekonstrukcí, má Panteon podobu poznamenanou několikaletou proměnou. Chybí zde některé sochy a busty odebrané v 50. letech, jsou zde některé přidané v letech 1964–1978, chybí některé odebrané v roce 1991 a je zde jedna

Josef Emler. Foto Lubomír Sršeň.

z roku 1998. Před znovuotevřením muzea tedy logicky přichází otázka po podobě Panteonu po roce 2018. Na tomto místě je třeba další drobné odbočky (zdálo by se, že jde o relativně uzavřený prostor, ale má kupodivu dosti odboček)... A to na ohoz Panteonu, který nebyl do roku 2011 přirozeně s Panteonem spjat ve smyslu umístování bust či soch a byl využíván jako výstavní prostor. Přitom Josef Schulz patrně možné doplňování i do tohoto prostoru mohl zvažovat. Otázka jeho využití je tedy do budoucna ještě poměrně otevřená.

Ale zpět ke konceptům. Je jistě možné vrátit se k onomu z roku 2011, který by byl doplněn nějakou formou vysvětlujících informací – což musí muzeum ostatně učinit v každém případě. Také je možné se navrátit k nějakému konkrétnímu datu a přizpůsobit vzhled a charakter Panteonu určitému období. Nebo si můžeme sestavit vlastní nový Panteon včetně konceptu jeho doplňování. Popřípadě se můžeme pokusit o „návrat všeho“, abychom fyzicky ukázali všechny proměny. Relevantních možností je zdánlivě více.

Možnost první. Návrat do roku 2011 by asi byl nejméně bolestivý. Nepředpokládá

Busta Josefa Pekaře.

Busta Zdeňka Nejedlého.

Instalace sochy TGM.
Foto Archiv NM.

žádnou ideu ani aktivní vstup muzea k vyznění tohoto prostoru. Dějiny nám to zde takto před pár lety zanechaly a my nemáme ambice cokoliv s tím dělat.

Možnost druhá. Vybrat konkrétní datum v dějinách Panteonu, ale i muzea a naší země, to je jako v každé podobné situaci citlivé – a ne tak konzervativní, jak by se mohlo zdát. Kde uděláme ono dělítko? A proč? Musí být nutně politické/ideologické?

Možnost třetí je bezpochyby odvážnější. Předpokládá jakousi naši nadčasovou moudrost, kdy arbitrárně rozhodneme, kdo z těch, kteří kdy v Panteonu byli, si to zaslouží, a kdo ne. I taková koncepce je jistě možná. V jedné z nich, kterou připravil v Národním muzeu v roce 2013 dr. Sršeň, se nevrací do Panteonu ani Rieger, ani Clam-Martinič, stejně jako Emler, Tomek či výše zmíněný Hviezdoslav. Nejde přitom ale ani tak o konkrétní osobnosti, jako o naši představu, že jsme s to nyní najít kritéria pro posouzení patřičnosti či nepatřičnosti dané osobnosti v Panteonu. Přitom v Panteonu, který již dávno nevzbuzuje emoce národní velikosti.

Možnost čtvrtá. Vrátime všechno (a vysvětlíme). Zdánlivě nejlepší řešení. Jenomže pouze zdánlivě. Předně nás dožene matematika – což uprostřed historických debat a idejí ještě nepadlo. Po roce 1948 bylo v Panteonu 55 bust a soch – mimochodem, jejich největší počet v jeden okamžik. Po lednu 1951 jejich počet klesl na 40, v roce 1978 stoupl na 48, aby se po dalších, menších proměnách ustálil v roce 1998 na počtu 47. Kdybychom se rozhodli představit všechny proměny fyzicky ve spodním prostoru, dostali bychom se na pěkné číslo 63 soch a bust, čímž bychom prostor dispozičně jednoznačně rozbili, neboť by to prostě bylo za hranou jeho kapacity... Ideál tak dohání neúprosná realita. Nehledě na to, že umisťovat do specifického prostoru Panteonu další informační média hrozí jeho reálnou estetickou likvidací. Pro vysvětlení osob a kontextu bude každopádně nutné využít nová média – a například ochoz Panteonu, který nabízí možný „pohled shůry“.

Návrat k roku 1948

Národní muzeum ve svém návrhu zvolilo koncepci návratu do jistého okamžiku dějin, a to na základě myšlenky dr. Biegela – ředitele Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Symbolicky jde o rok 1948, po kterém došlo k nejvýraznějšímu zásahu do bust a soch Panteonu – připomeňme, že jich zmizelo celkem čtrnáct. Umístěním oněch původních připomínáme postoje i ideály těch, kteří muzeum stavěli a otevírali, a následně ukazujeme vývoj za první Československé republiky. Silnou ideou je především návrat oněch odstraněných bust, neboť se po rekonstrukci chceme navrátit k podobě, jakou měl Panteon mít (a po jistá léta i měl) dle svých zakladatelů a jejich pokračovatelů. Navíc, podoba Panteonu z roku 1948 je víceméně na své kapacitní hranici – jen těžko by sem jakýkoliv režim či státní zřízení umisťovaly další osobnosti, pokud by některé z těch 55 bust a soch neodstranily. Naší hranicí je tak negativní moment odstraňování, spojený s prostou kapacitou Panteonu, nikoliv nějaká subjektivní idea, kdo si Panteon zaslouží, a kdo ne. Jakákoliv jiná idea osazení Panteonu totiž předpokládá právě ono „rozhodování o patřičnosti“, které nebude opřeno o vývoj v čase, ale o hodnocení významu... Zároveň by se samozřejmě neměla ztratit informace o vývoji po roce 1948, tj. především informace o tom, kdo byl v různých dobách do prostoru umístěn a také proč. Zde se nabízí právě ochoz Panteonu, ať již pro určitou formu informační expozice, či přímo pro umístění některých bust v jejím kontextu.

Panteon Národního muzea vzbudil po zveřejnění přístupu Národního muzea mimořádnou pozornost. Pro mě osobně nebyla tato skutečnost zajímavá jen z důvodu hledání budoucí podoby Panteonu. Neméně zajímavým je pohled na motivace a podobu reakcí. Co je na Panteonu vlastně tématem? Pro Národní muzeum je to na každý pád vlastně další výzva, jak naplňovat svoji misi. A to pečlivě zdokumentovat i tyto diskuse, aby zanechalo svědectví nejen o idejích konce 19. století, ale i o nás samých na počátku toho dvacátého.

Nové Národní muzeum pro návštěvníky

Ivana Kocichová

A New National Museum for its Visitors

The closing of the Historical Building of the National Museum due to renovation meant a significant interference with not only statistics of the visiting rates but also with the functioning of the institution and its communication with the public. The closure was and still is most of all a great challenge with regards to not only the preparation of new exhibitions, the form of which is occasionally discussed in the media, but also with regards to a new style of communication with the public and visitor care. This challenge concerns the Historical Building, which will be gradually opened during the years 2018–2022, but also the whole institution of the National Museum.

Keywords: *Historical Building of the National Museum, Visitors, Image, Identity, Word of Mouth Marketing, Experience, Communication*

Pozice Národního muzea je svým způsobem specifická. Národní muzeum je značkou, která představuje tradici a renomované muzejní instituce. Ono slovíčko „národní“, které je obsažené v jeho názvu, je bezpochyby benefitem, přispívajícím k vysoké návštěvnosti, zároveň však velkým závazkem vůči veřejnosti. Nejen ve vztahu k českým, ale také ve vztahu k zahraničním návštěvníkům je Národní muzeum institucí, která významným způsobem formuje obraz národní kultury a historie České republiky a její společnosti.¹ V souboru objektů Národního muzea je to pak právě Historická budova, která byla vždy výstavní skříní Národního muzea a byla na ni směřována největší pozornost, a to jak veřejnosti, tak i zevnitř instituce.² Díky tomu a díky lukrativnímu umístění v horní části Václavského náměstí, kterému budova fakticky dominuje, tradičně bývala nedílnou součástí organizovaných školních výprav a rodinných výletů do Prahy. Podobně je tomu i u zahraničních návštěvníků, pro něž je adjektivum „národní“ významným tahákem k návštěvě. Zde se Národní muzeum setkává s další velkou výzvou, a tou jsou očekávání návštěvníků formovaná návštěvou muzeí v evropských a světových metropolích.

Statistická data, která Národní muzeum shromažďuje, nám řeknou něco málo o tom, kdo jsou návštěvníci našich expozic, výstav a programů. Dvě početně velmi vý-

znamné návštěvnické skupiny již byly zmíněny – jsou jimi rodiny s dětmi a školní mládež a zahraniční návštěvníci. Statistická data dokládají, že i v době uzavření Historické budovy pro rekonstrukci činí zahraniční návštěvníci významný podíl na celkové návštěvnosti.³ Dalšími významnými návštěvnickými skupinami jsou rodiny s dětmi, studenti, senioři, návštěvníci se speciálními potřebami. A mohli bychom pokračovat dále. Cílová skupina Národního muzea je v podstatě neomezená.

Víme tedy, alespoň částečně, kdo jsou naši návštěvníci. Už méně toho ale víme o tom, zdali jsou také spokojení návštěvníky. Z ekonomických disciplín si můžeme vypůjčit některé základní termíny, jsou jimi identita a image. Zatímco identita značí to, jak chce instituce působit na veřejnost, jde tedy o záměrné a cílevědomé vytváření veřejného obrazu, image je tvořena souhrnem představ, názorů a zkušeností návštěvníků, ale i nenávštěvníků.

Je nutné si položit zásadní otázky. Jaké vlastně chce být nové Národní muzeum pro své návštěvníky? Jak chceme, aby nás návštěvníci vnímali? Jak postupovat, abychom při budování image instituce byli úspěšní?

Domnívám se, že Národní muzeum by mělo být institucí spojující tradici a modernost, institucí, která je inovativní ve svém přístupu, aktuální ve vztahu k současnému dění, otevírá zajímavá a aktuální

1 HAVLÍKOVÁ, Ivana. Značka Národního muzea. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, zvláštní vydání, 2012, roč. 50, s. 110.

2 Proti zakořeněnému vnímání Národního muzea jakožto pouze Historické budovy se snažila bojovat kampaní Národní muzeum není jen jedna budova, spuštěná spolu s uzavřením Historické budovy pro rekonstrukci v červenci roku 2011. Bližší informace ke kampani viz KROUPOVÁ, Magdaléna. Národní muzeum není jen jedna budova! Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, zvláštní vydání, 2012, roč. 50, s. 100–104.

3 Statistická data návštěvnosti Národního muzea za léta 2014–2016. Archiv Oddělení obchodu Národního muzea.

**Ing. Mgr. Ivana Kocichová,
Ph.D.**

Národní muzeum – Úsek
pro práci s veřejností
ivana_kocichova@nm.cz

témata, nevyhýbá se kontroverzím, je maximálně otevřená, flexibilní, přátelská. Institucí, která počítá s návštěvníkem – vtahuje jej do dění, stimuluje zájem, podněcuje dialog a participaci, institucí, která inspiruje.

Rekonstrukce Historické budovy Národního muzea je předpokladem pro zvýšení návštěvnického komfortu, přípravu a instalaci nových expozic a realizaci zázemí pro doprovodné vzdělávací a kulturní aktivity. Velká pozornost je však v přípravách na otevření vedle stavebně-technických úprav a přípravy nových expozic věnována také nastavení návštěvnického provozu, tak aby byl pro návštěvníky komfortní a bezpečný, stejně jako budování návštěvnické infrastruktury. Zde je nutno připomenout, že rekonstrukce probíhá pod přísnou památkovou ochranou a skloubit tuto ochranu s některými požadavky na moderní provoz není vždy snadné. Zároveň se Národní muzeum snaží definovat standardy práce s veřejností a standardy přímé komunikace s návštěvníkem. Revizí procházejí i koncepty v oblasti budování loajálního publika, komunikace, využívání moderních technologií k prezentaci sbírek a komunikaci s veřejností.

Všechny výše uvedené aspekty, přičemž jejich výčet v žádném případě není kompletní, jsou těmi, které do značné míry ovlivňují image instituce.

Prioritním cílem v této oblasti je podporovat pozitivní přímou zkušenost s institucí. Právě ta je nástrojem, pomocí kterého by mělo Národní muzeum v budoucnu budovat vztah s veřejností a návštěvníky, pozitivně ovlivňovat svoji image, stimulovat pozitivní word of mouth marketing, motivovat k opakované návštěvě, budovat loajální publikum složené ze spokojených návštěvníků, a to včetně návštěvníků virtuálních. Zkušenost s institucí bychom navíc neměli omezovat pouze na návštěvnickou zkušenost. Přímou zkušenost s institucí získávají všichni, kdo s institucí a jejími pracovníky přicházejí do styku, tedy mimo jiné i dodavatelé, dobrovolníci, praktikanti a stážisté, pracovníci spolupracujících institucí a řada dalších osob.

Po zpřístupnění Historické budovy vznikne v horní části Václavského náměstí muzejní komplex s více než 12 tisíci metry čtverečními výstavní plochy a více než 5 tisíci metry čtverečními dalších veřejných ploch.⁴ Podzemní chodbou spojené Historická budova a Nová budova Národního muzea mají potenciál stát se nejen významným kulturním cílem, ale i živým společenským prostorem. Již před uzavřením Historické budovy pro rekonstrukci v roce 2011 dosahovala návštěvnost v objektu tradičně téměř 400 tis. návštěvníků ročně,⁵ v roce 2007 dokonce výrazně přesáhla 500 tisíc návštěvníků.⁶

Osobně se domnívám, že není až tak důležité, zdali budou tato čísla překonána, ale spíše to, zda budou návštěvníci odcházet z muzea spokojení, obohaceni o nové zkušenosti a zážitky, s příjemnou a pozitivní zkušeností s novým Národním muzeem.

Použité zdroje

- FIALOVÁ, Dagmar (ed.). *Širší souvislosti předmětu architektonické soutěže na řešení expozic, výstavních prostor a návštěvnického provozu v Historické a Nové budově Národního muzea. Část A – základní informace*. Praha, Národní muzeum, 2015.
- HAVLÍKOVÁ, Ivana. Značka Národního muzea. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, zvláštní vydání, 2012, roč. 50, s. 110–113.
- KROUPOVÁ, Magdaléna. Národní muzeum není jen jedna budova! *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, zvláštní vydání, 2012, roč. 50, s. 100–104.
- NÁRODNÍ MUZEUM. Výroční zpráva, 2007 [online]. Praha, Národní muzeum, 2008. [cit. 15. 8. 2017].
- NÁRODNÍ MUZEUM. Výroční zpráva, 2008 [online]. Praha, Národní muzeum, 2009. [cit. 15. 8. 2017].
- NÁRODNÍ MUZEUM. Výroční zpráva, 2009 [online]. Praha, Národní muzeum, 2010. [cit. 15. 8. 2017].
- NÁRODNÍ MUZEUM. Výroční zpráva, 2010 [online]. Praha, Národní muzeum, 2011. [cit. 15. 8. 2017].

⁴ FIALOVÁ, Dagmar (ed.). *Širší souvislosti předmětu architektonické soutěže na řešení expozic, výstavních prostor a návštěvnického provozu v Historické a Nové budově Národního muzea. Část A – základní informace*. Praha, Národní muzeum, 2015, s. 6.

⁵ NÁRODNÍ MUZEUM. *Výroční zpráva, 2008* [online]. Praha, Národní muzeum, 2009, s. 88 [cit. 15. 8. 2017]; NÁRODNÍ MUZEUM. *Výroční zpráva, 2009* [online]. Praha, Národní muzeum, 2010, s. 114 [cit. 15. 8. 2017]; NÁRODNÍ MUZEUM. *Výroční zpráva, 2010* [online]. Praha, Národní muzeum, 2011, s. 65 [cit. 15. 8. 2017].

⁶ NÁRODNÍ MUZEUM. *Výroční zpráva, 2007* [online]. Praha, Národní muzeum, 2008, s. 62 [cit. 15. 8. 2017].

Výstavní politika Národního muzea 2017–2020

Michal Stehlík

Exhibition Policy of the National Museum 2017–2020

The National Museum (NM) is preparing several temporary exhibitions in all of its buildings, along with preparing new permanent exhibitions in the New and Historical Buildings. All parts of the National Museum are incorporated in the preparation of new exhibitions, i.e. the Historical Museum, Natural History Museum, Czech Museum of Music, Náprstek Museum and the National Museum Library. In 2017, these exhibition projects are: Light and Life, Masaryk as a Phenomenon, and Indians. In 2018, the National Museum will present the Czech-Slovak / Slovak-Czech exhibition, which will reflect the 100th anniversary of the founding of Czechoslovakia, together with selected moments of Czechoslovakian history and the relationship of these two nations. 2019 could bring the opening of the grand Egyptology exposition Sun Kings and also new Natural history expositions. The remaining permanent expositions should be opened in 2020. The exhibitions in this period will likely recall some important anniversaries (1620, 1920). In future years, the renovation of the Czech Museum of Music and Náprstek Museum will take place.

Keywords: National Museum, Expositions, Exhibitions, Exhibition Policy

Budování nových stálých expozic je zcela mimořádný projekt, který ovšem zároveň kvůli této mimořádnosti vytěžuje kurátory Národního muzea. To představuje riziko pro zajištění dalších standardních činností, např. realizaci kvalitního výstavního plánu muzea právě během období práce na stálých expozicích. Při vědomí tohoto rizika muzeum také přistupovalo k přípravě výhledu výstavní politiky pro léta 2017–2020.

Předně je nutné výrazně připomenout, že Národní muzeum není pouze Historická a Nová budova, ale jeho součástí – Knihovna, Přírodovědecké muzeum, Historické muzeum, Náprstkovo muzeum, České muzeum hudby – představují samostatný výstavní potenciál. V letech 2017–2020 chce Národní muzeum navázat na několik svých strategických cílů ve výstavní politice. Předně přinést každý rok jeden klíčový a rozsáhlý výstavní projekt s velkým návštěvnickým potenciálem. Dále pak využít tematické zaměření svých budov a muzeí k prezentaci dílčích témat z oblasti mimoevropských kultur či hudby. Rok 2017 představuje naplnění obou

Pohled do expozice Archa Noemova v Nové budově Národního muzea.

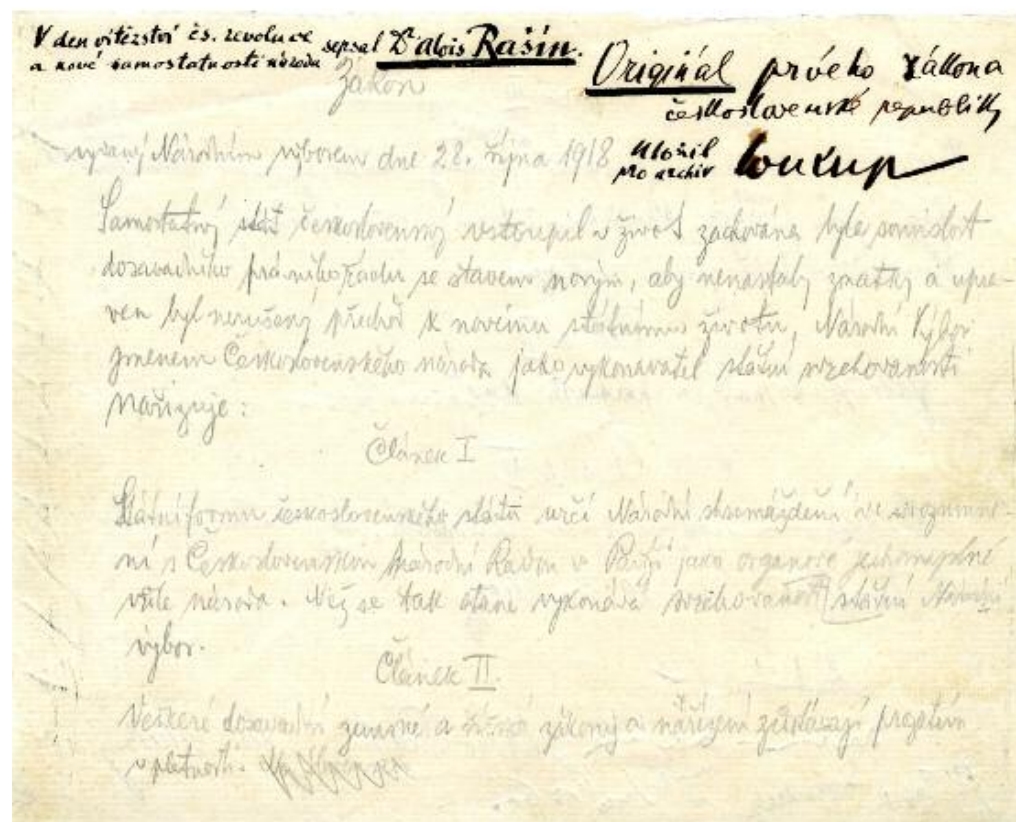
doc. PhDr. Michal Stehlík,
Ph.D.
Národní muzeum – náměstek
pro centrální sbírkotvornou
a výstavní činnost
michal_stehlik@nm.cz

Pohled do výstavy Světlo a život v Nové budově Národního muzea.

základních principů, neboť ve druhé polovině roku Národní muzeum otevírá hned tři klíčové výstavní projekty. První z nich s názvem *Světlo a život* vychází z nového přístupu k přírodovědeckým tématům. Vzhledem k tomu, že uzavřením Historické budovy ztratila jedna celá generace malých návštěvníků možnost přístupu k velkým přírodovědeckým tématům, snaží se Národní muzeum tuto absenci vykrývat střednědobými výstav-

ními projekty. Od roku 2015 je v Nové budově NM otevřena zoologická expozice *Archa Noemova*, od roku 2017 pak tamtéž expozice *Světlo a život* – ta nahlíží na fenomén světla jak v různých biotopech, tak podnebných páslech. Zároveň se jedná o expoziční projekty, které ověřují některé postupy pro budoucí stálé expozice. Dalším výstavním projektem roku 2017 je výstava *Fenomén Masaryk* nahlížející na osudy a život Tomáše G. Masaryka v roce 80. výročí jeho smrti. Jedná se o expozici Historického muzea NM a naplňuje tak další z rolí muzea: připomínat klíčové historické momenty či osobnosti. Třetím významným počinem roku 2017 je široký výstavní projekt *Indiáni*, který se v Náprstkově muzeu soustředí na velké téma indiánských kultur dvou Amerik. Toto téma bylo kdysi zastoupeno ve stálých expozicích, ale vzhledem k jejich přežití bylo zrušeno a bude prezentováno po budoucí revitalizaci muzea. Národní muzeum

Česko-slovenská / Slovensko-česká výstava. Rukopisný koncept prvního zákona ČSR z 28. října 1918 se dochoval v osobním fondu Aloise Rašína.

nechce však čekat na novou podobu Náprstkova muzea po roce 2022–2024 a připravilo toto téma již pro rok 2017, přičemž projekt je prostorově umístěn do obou výstavních pater Náprstkova muzea a měl by zde být prezentován nejméně rok. Vedle toho je právě Náprstkovo muzeum v posledních letech neaktivnějším výstavním prostorem, který hostí dlouhodobý projekt *NM Okno do světa*, kdy se v něm objevují témata spjatá se zeměmi jako Ázerbájdžán, Súdán, Afghánistán, Tibet, Papua-Nová Guinea, Bhútán a další. Vedle toho nelze ovšem zapomínat ani na další složky muzea, kdy se např. České muzeum hudby snaží akcentovat jak témata klasické, tak i populární hudby a Knihovna Národního muzea se pravidelně zapojuje do velkých výstavních projektů muzea – naposledy právě do výstavy *Fenomén Masaryk*.

Rok 2018 představuje ve výstavní politice Národního muzea zvláštní mezník. Předně se jedná o rok dvousetého výročí založení muzea, kdy si bude instituce připomínat rok 1818, dále jde o širokou veřejností vnímané sté výročí založení Československa v roce 1918. S tímto výročím a otevřením staronových výstavních prostor Historické budovy Národního muzea se pojí i symbolické znovuotevření rekonstruované budovy muzea, které se rovněž předpokládá na podzim roku 2018. Národní muzeum je přitom vládou pověřenou institucí, která má zajistit klíčovou prezentaci tohoto roku, a to *Česko-slovenskou / Slovensko-českou výstavu* ve spolupráci s partnerským Slovenským národním muzeem v Bratislavě. Jedná se o jeden z největších výstavních projektů posledních let, který bude otevřen nejprve v Bratislavě na jaře 2018 a následně na podzim téhož roku v Praze. Česko-slovenské téma není jednoduché, nemělo by přitom jít jen o připomenutí samotného roku 1918 a okamžiků založení společného státu. Ve středu pozornosti by měl stát česko-slovenský vztah po celé dvacáté století – symbolicky ohraničený lety 1918 a 1992, zároveň s mnoha vnitřními předěly, mezinárodně patrně nejvýznamněji vnímaným rokem 1968. Národní muzea obou republik nechtějí prezentovat nějakou obecnou

historickou encyklopedii zahrnující vše ze společných dějin, chtějí se věnovat vybraným tématům ze vzájemného vztahu. Nepůjde přitom pouze o výstavu jako takovou. Již od podzimu 2017 je její součástí rozsáhlý a společný projekt pro školy, připravuje se společný katalog a další aktivity připomínající společné dějiny, vztahy, vzájemná nepochopení i rozdíly. Zcela mimořádná bude tato výstava také tím, že bude podle všeho prvním výstavním projektem v nově otevřené Historické budově muzea v říjnu 2018. Další aktivity budou v tomto roce soustředěny na některá dílčí témata, jako například téma hudby 70. a 80. let v Českém muzeu hudby či téma Keltové v Nové budově Národního muzea od jara 2018. Zároveň muzeum nechce rezignovat na svoji mezinárodní roli a téma společného státu či osobnosti TGM chce prezentovat v několika zemích putovními výstavními projekty.

Výhled roku 2019 představuje první rok, kdy by se měly na podzim otevřít první stálé expozice s přírodovědeckými tématy. V tomto roce se proto předpokládá uzavření střednědobých expozic *Archa Noemova* a *Světlo a život*, přičemž zde prezentovaná témata by se měla objevit v různé formě v nových stálých expozicích. Historická budova Národního muzea by pak mohla hostit jeden z nejvýznamnějších mezinárodních projektů posledních let – výstavu *Sluneční králové*, na které muzeum aktuálně pracuje ve spolupráci s Egyptologickým ústavem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Samozřejmě, podobně velký a mezinárodní projekt závisí na zajištění potřebných financí. Rok 2019 přitom bude rokem 60. výročí fungování české egyptologie v rámci samostatného

Pohled do výstavy Fenomén Masaryk v Nové budově Národního muzea.

Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur.

univerzitního ústavu. Zcela jedinečné nálezy tohoto ústavu by se tak mohly poprvé objevit na české půdě a výstava by měla nesporně i mezinárodní návštěvnický ohlas. Rok 2020 bude pak zároveň rokem mnoha výročí, i proto se úvahy o klíčových výstavních projektech ubírají směrem k možnému připomenutí historických událostí, jako je Bílá hora v roce 1620 a období českého baroka či přijetí první československé ústavy v roce 1920. Tento rok bude zároveň rokem, kdy se předpokládá otevření zbylých částí stálých expozic – půjde tedy především o historické části, *Pokladníci* a zároveň v Nové budově o dětské muzeum. Od tohoto roku by tedy Národní muzeum mělo fungovat v jistém komplexním výstavním modelu, který bude zahrnovat stálé expozice v Historické i Nové budově a variabilní výstavní prostory pro krátkodobé výstavy tamtéž. Vedle toho je ovšem nutné připomenout ještě další aspekty budoucího výstavního výhledu – a to je životnost ostatních expozic Národního muzea.

Po roce 2020 totiž Národní muzeum čekají bezesporu dvě klíčové akce, které opět promění jeho výstavní, expoziční politiku. Předně se již od roku 2016 připravuje nová podoba expozic Náprstkova muzea. V roce 2017 bylo dokončeno libreto, které se dále posouvá ke scénářům a realizaci – s tím bude souviset celková rekonstrukce

objektů Náprstkova muzea a jeho nová podoba po roce 2020–2024. Také zde musí být ponechán dostatečný prostor pro krátkodobé výstavy, zároveň se i zde musí splatit dlouholetý dluh v podobě moderních stálých expozic mimoevropských kultur. Podobná situace bude i v Českém muzeu hudby, kde se stálá expozice *Člověk – Nástroj – Hudba* přiblíží dvaceti letům svého fungování. Kromě nutné repase je nezbytné ji dále oživit novými formami interaktivit, zaměřením na fenomén zvuku a hudby atd. Také zde se připravují náměty a libreta této repase již od roku 2016. Jak vidno, při rozsáhlosti sbírek a organizační šíři Národního muzea nebude nikdy v budoucnosti existovat nějaký moment definitivního ukončení práce na podobě stálých expozic. Nehledě na dramaturgii krátkodobých výstav. Těch Národní muzeum v letech 2014–2017 připravovalo cca 35 ročně, přičemž tento svým způsobem ustálený počet bude ještě posílen novými výstavními kapacitami v rámci rekonstrukcí a zpřístupňování nových prostor. Nejde přitom pouze o samotné výstavní projekty – jejich součástí již dnes klasicky bývají doprovodné tiskoviny, doprovodné akce, projekty pro školy a mládež, projekty na sociálních sítích a další rozvíjející aktivity přitahující do Národního muzea nové návštěvníky. Zvyšující se počty návštěvnosti v posledních letech pak přesvědčují o tom, že jde o aktivity úspěšné a obohacující.

Národní muzeum čeká v letech 2017–2020 zlomové období přípravy stálých expozic – zároveň se od něj očekává stále aktivní výstavní politika. Spojení těchto dvou aspektů je velkou šancí i kapacitním rizikem. Věřím, že dosavadní přístup a rozmyšlení postupů do budoucna dokáže rizika eliminovat a šance bezezbytku využít.